

ESZTERGOM ÉS VIDÉKE

TÁRSADALMI ÉS KULTURÁLIS FOLYÓIRAT

ALAPÍTTATOTT 1879-BEN • ALAPÍTÓ FŐSZERKESZTŐ: DR. KÖRÖSY LÁSZLÓ
MEGJELENT 1944-ig LXV Évfolyam • 2007-ig XXII Évfolyam
ÚJ SOROZAT • V. Évfolyam 4. Szám

2017/4

Tartalomjegyzék

Tőrös Péter: <i>Arcok a világomból</i>	1
Filemon Béla: <i>Vendégségben Bognár Gézánál</i>	2
Wernke Bernát: <i>izmosodóba peckelődnek; kóborló döccenetek</i>	4
<i>terelődjön peremük; ki-ki szirtesetében</i>	4
Kádár Tamás: <i>Két esztergomi érseki nyaralókastély</i>	5
Zágorec-Csuka Judit: <i>Karácsonyi vers</i>	9
Horváth Ödön: <i>Tömegnyomor; Istenem, de jó; Hóesés</i>	10
<i>Napfelkelte; Mélyben, titokban</i>	10
Mayer Erzsébet: <i>A bűnös kettősségek</i>	11
Hagymás István: <i>Perikles (1. rész)</i>	13
Horváth Gergely: <i>Mert én...; Sohasem; Ahol te létezel</i>	20
Szulényi Mária Valéria: <i>A fehér sál</i>	21
<i>Nevessetek egy keveset</i>	21
Dr. Gönczöl Lászlóné: <i>Pogács Elek és Pécsi Mária története a nagy háború idején (1911–1915)</i>	22
Szulényi Mária Valéria: <i>Pöstyéni élményeim</i>	28
Ambrus Margit: <i>Életem a II. világháború után (9. rész)</i>	32
Bánlaky Pál: <i>Újra Esztergom</i>	39
Egyedi Márta: <i>Hajnalhasadás</i>	46
Wernke Bernát: <i>ne vigyétek fürgeteitekbe</i>	47
<i>hallgatagba fúltak...</i>	47
Sztrákos Eszter: <i>Valódi történések fémbe</i>	48
Wernke Bernát: <i>fogd lantodat; zajba ölődött</i>	49
<i>erre térően merész</i>	49
A. Bak Péter: <i>I. SZÉNRAJZ Országos Pályázati Kiállítás</i>	50
Szabó Lászlóné: <i>Üdvözlégy kegyes Szent László király...</i>	53
A. Bak Péter: <i>Művészcsaládok IX. Gábor Móríc (1889–1987) festőművész és családja</i>	55
<i>Eseménynaptár</i>	59
Horváth Gáborné: <i>Konyhakalendárium</i>	60

Bognár Géza: Balla barátom

Arcok a világból

Mint a képzőművészetekhez laikust, Bognár Géza barátom engem tisztelt meg, hogy nyissam meg újabb grafikai kiállítását. Azért mondom, hogy az újabb kiállítását, mert egy nagyobb lélegzetű már volt a Duna Múzeumban emlékezetes sikerrel. El kell mondani, hogy Géza grafikai tevékenysége nem új keletű, hiszen középiskolás kora óta rajzol. Több évig a Magvető Kiadónál volt szerződése könyvek illusztrálására, valamint a Rakéta Regényújságban is jelentek meg rendszeresen rajzai. Bizalmadat csak köszönni tudom, de műelemzéseket a kedves közönség ne várjon el tőlem, mert ehhez nem értek. Persze, ha leegyszerűsítjük: tetszik vagy nem tetszik. Nekem tetszik, és szinte minden kép a maga módján élmény számomra. Nem is erről szeretnék röviden beszélni, hanem arról, aki a rajzok mögött áll, az azokat készítő emberről. Elsősorban a barátságunkról – a barátságról.

Géza, ebben egy rendkívüli ember vagy, mert barátaidnak minden elképzelhető esetben támaszt tudsz nyújtani, a bajból a kiúton segíteni, különleges empátiával észrevenni azt, ami bántja a másikat. Kevés az olyan ember, aki Rád rossz szívvvel gondol, pedig szellemességeddel olyan csínyeket és „átveréseket” engedsz és korábban még inkább engedél meg magadnak, amelyek enyhén fogalmazva sem szokványosak, néha tüskések, de még az érintett is jót nevetett rajta a végén.

Nem ékszerész vagy, hanem a szó jó értelmében aranyműves. Tudod mindazokat a mesterfogásokat, amelyeknek eredményeképp sok embert díszítenek kisebb-nagyobb remekműveid, csuklópánt, gyűrű, medál és kitűző formájában.

Azután a sport. Fiatal korodban sem állt ez távol Tőled (mint atléta és szertornász), és valószínűleg ez alapozta meg a kick-box országos bajnokság megnyerését vagy az erőemelésben elért világbajnokság II, Európa-bajnokság és országos bajnokság I. helyezés érmeid. Pedig a sport a legkeményebb játék, és csak az tudja mennyi kitartással, küzdelemmel, önlegyőzésel jár komoly eredményeket elérni, aki gyakorolja.

A szakácsművészeted előtt sem szabad szó nélkül elmenni. Elérted az „Esztergom étele” szakácsának címét, de ami fontosabb, barátaidnak jobbnál jobb ételeket főzöl. A főztöd enni változatosság és élmény.

No, aztán a zene. Jól emlékszem rá, ezelőtt 3-4 évtizeddel gitároddal a Duna partján, Pilismaróton mekkorákat buliztunk. Hál’ Istennek, az utóbbi időben ezt nem hanyagoltad el, még képezted is Magad (Drága mennybement Laci barátunk tanítgatott). Ennek eredményeként hallhatunk Téged ma is, és hallunk máskor is születésnapokon, összejöveleteken gitározni.

Csak röpké mondattal említem: megtaláltad életed csodálatos párját, akivel boldogan, egyensúlyban éltek. Ideje volt. Kevés más embernek sikerül így változtatni az életén.

Gézuskám, maradj ilyen ember, ha sikerül, adj ki még többet Magadból!

Bognár Géza: Jimmy

Vendégségben Bognár Gézánál

F. B.: *Hogyan kerültél kapcsolatba a rajzokkal? Talán neked is volt egy olyan misztikus élményed, mint Csontvárynak az iglói patika udvarán a tenyerébe került magocskával? Meglehet, kissé magas röppályáról indulunk, ám a művészet megérdemel némi emelkedettséget.*

B. G.: Esztergomban születtem, nem ma, hanem 1954-ben, ami tehát azt jelenti, hogy nem vagyok mai gyerek. Talán a várost állandóan átlegő furcsa eszmeiség az oka annak, hogy mindig is vonzódtam a művészetek iránt. Nagyon-nagyon érdekelt az ókori művészet, a mozaikokat imádtam, ezért is mentem el tanulókoromban nyaranta különféle ásatásokra dolgozni. Az első évben Pilismaróton tártuk fel a római sírokat, az őrtornyokat, aztán a református temetőben avar és kelta sírokat. Ott hamar felismerték, hogy többre vagyok hivatott, mint a társaim. Azt a feladatot kaptam, hogy milliméter pontosan rögzítsem a sírokban talált csontok és egyéb más leletek pontos helyét. Volt ott egy régész, aki nagyon határozottan szorgalmazta, hogy minél többet rajzoljak, gipszmintákat hozott nekem, orr, fül, arc, kéz stb, és azokat rajzoltam az unalomig.

Volt ebben segítséged? Valaki, aki megmutatta a rajzkészítés alapfogásait?

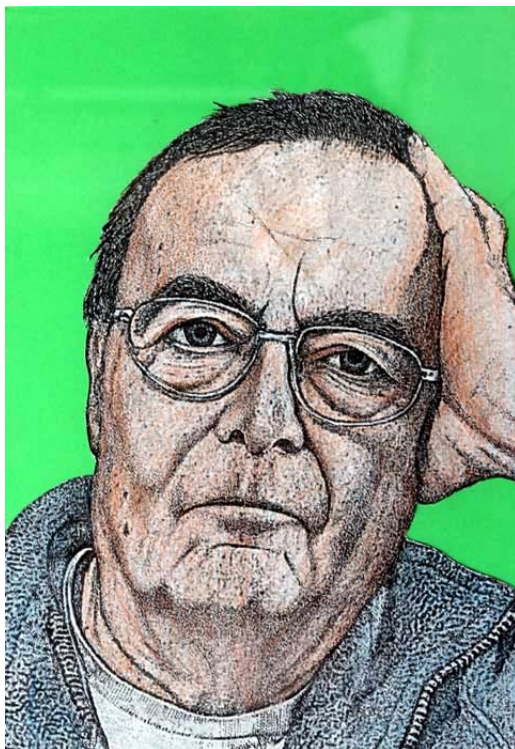
Nem segített benne senki, teljesen autodidakta módon csináltam az egészet. Közben felvettek a Hell József Károly Vegyipari Szakközépiskolába vegyésztanulónak, miközben egyáltalán nem érdekelt az egész, azt sem tudtam, mi az a kémia. Volt ugyanakkor egy rockzenekar, ahová éppen akkor egy szólógitárost kerestek, ez engem rögtön megfogott, nekem ott a helyem. Így aztán, mivel a zenésztársak is a Hellbe jártak, én is kitarítottam ott végig. Ráadásul hamarosan az is kiderült, hogy az iskolának nagyon erős tornacsapata volt, én pedig nagyon szerettem tornázni. Így hát azokban az években zenéltem, atletizáltam, a tanórákon pedig rajzoltam, lényegében erről szólt a

négy évem. Az atlétikában szép eredményeket értem el, például országos csúcsot futottam 100 méteren Tatán. Az érettségi után az órákon készített rajzaimból rendeztek egy kiállítást az iskola aulájában. Jó érzés volt azt nézni, ahogy a képek előtt elmennek a tanárok, és mondogatják egymásnak: ezt az én órámon rajzolta. Nem, nem úgy van – mondja a másik –, az enyémen.

Talán ez a siker inspirált arra, hogy ötvösinasnak jelentkezsz?

Nem, ennek korántsem ilyen hétköznapi a története. A középiskola után természetesen a Képzőművészeti Főiskolára jelentkeztem, de

nem tudtam annyira rajzolni, hogy jó eséllyel felvegyenek. Akkor már volt képzőművészeti gimnázium, ahol gyakorlatilag négy évig csak rajzolni tanították a diákokat. Mint mondtam az imént, én technikailag nem voltam kellően képzett, de a felvételin meglátták bennem a tehetséget. Az egyik tanár odajött hozzám, adott egy nyomtatott papírt, itt vannak a művészeti szakmák, valamelyikre jelentkeztek, egy év múlva jöjjenek vissza, addig is járjak az ő stúdiómára. Kiderült ekkor, hogy ő egy aranyműves, amely szakmáról azt sem tudtam, mi fán terem. Anyukámnak egyetlen lánya volt, az is alumínium, amit apukám lőtt neki a búcsúban. Azt sem tudtam, hogy létezik az arany, nem foglalkoztam

Bognár Géza:
Dr. Törös Péter ny. sebész főorvos

ilyen úri dolgokkal, viszont olyan misztikusnak hangzott. Felvettek tehát ebbe az iskolába ötvös-aranyműves szakra, ahol tizennégyen voltunk, abból tizenkettő gyönyörű szép lány. Ez az iskola Pesten volt a Huba utcában, a régi Volga szálló szomszédságában. Kiképeztem hát magam ötvös-aranyművesnek. Az első év után persze nem mentem vissza felvételizni a Képzőművészetre, mert annyira jól éreztem magam itt. Gondoltam, ráérek majd felvételizni, miután elvégeztem ezt az iskolát. Mégsem aranyművesként találtam meg a helyem akkoriban, hanem teherautósófornek álltam. Élveztem a nagy autót, egy időben koporsókat is szállítottam.

Ez mind-mind roppant érdekesnek hangzik, fordultas életed lehetett. Mi volt az a mozzanat benne, ami ismét a rajzolásra birt?

Néhány év elteltével találkoztam régi mesteremmel a Huba utcai iskolából. Kérdezi, mi van

velem. Mondom neki, jól megvagyok, jó a keresetem, élem az életem. Erre azt mondja nekem, hogy te nagyon jól rajzolsz, nem szabadna elhanyagolni a tehetséget. Össze is hozott engem a Zrínyi Nyomda akkori igazgatójával, aki a férje volt. Vendégül láttam őt, összebarátkoztunk, és ő beajánlott a Magvető Kiadó vezetőjéhez. Kaptam is egy kisebb megbízást, már nem emlékszem, mihez kellett rajzokat készítenem, azzal a kitélletel, ha a megadott határidőre nem készülök el a munkával, többé szóba sem állnak velem. Fél órával a határidő lejárta előtt érkeztem meg a Vörösmarty térre, akkoriban ott volt a kiadó központja, Zil típusú teherautómmal, ami tömve volt koporsókkal. Kiszálltam, a páternosztter felvitt az első emeletre, átadtam a rajzokat, megnézték, és már utalták is a pénzt a számlámra. Rá kellett jönnöm, nem is olyan rossz dolog ez, nagyon jól megfizettek. Nyolc éven keresztül alkalmazott a Magvető. Idővel szépen bedolgoztam magam. Volt olyan eset, hogy húsz rajzot rendeltek tőlem valamelyik könyvhöz, aztán még kértek, így negyven darab készült el hozzá. Inkább csúsztták a megjelenést csak azért, hogy még több kép férjen bele. Dolgoztam a Rakéta Regényújságnak, illusztráltam többek között Karinthy Frigyesről Az emberke tragédiáját, Hašek Švejkjét. Amit a Magvetőtől kaptam, az a valódi művészi szabadság igazi értelmezése volt. Csak a határidőhöz voltam kötve, azon belül azt csináltam, amit akartam. Nem szabtak gátat, szabad folyást engedtek a gondolataimnak. A főszerkesztővel időközben természetesen jó barátságba kerültem, és egy idő után ő már úgy adta nekem a munkákat, ami rám volt szabva. Közben a dorogi művelődési ház dekorátőreként is dolgoztam. Lenint festettünk, Éljen május elseje feliratokat, 15-20 méter nagyságúakat.

Most már csak az nem világos, mikor volt időd az ötvösmunkákra.

Éppen most akartam erre rátérni. Időközben felhagytam a sofőrködéssel, hiszen van énnekem egy jó kis szakmám. Megnyitottam az ötvösműhelyemet először Pilismaróton, ahol akkoriban éltem. Utána költöztem be Esztergomba, itt vettem egy üzletet. Ekkoriban már felhagytam a

grafikával, hiszen az ötvösség is szépen hozott a konyhára, meg nem is igazán maradt időm a rajzolásra. Közel harminc év telt el úgy, hogy egyáltalán nem foglalkoztam vele. A kezemben sem volt ceruza, csak az ötvösmunkák tervezéséhez használtam. Meg aztán újra elkezdtem sportolni, ami nagyon bejött. Tavaly senior magyar bajnok lettem fekvő nyomásban (130 kilogramm) és világbajnok második helyezett. Idén megnyertem a magyar és az Európa-bajnokságot, a világbajnokságon pedig harmadik lettem.

A közelmúltban két grafikai kiállításod is volt sokatmondó címekkel: Arcok a piacról és Arcok a világból. Ezek képanyagából válogattunk össze néhányat ebben a lapszámban. Miért vonzottak ezek a piaci arcok?

Amikor elváltam, úgy éreztem, hogy valamit robbantani kell. Én nagyon szeretek rajzolni, kinn állni az utcán, nézni az embereket, mert azok az emberek nem a reklámarcok, nem a reklámfigurák, hanem saját maguk a saját csúnyaságukkal együtt. Én most a csúnyaságon éppen azt értem, ami szép, ami az átlag. Egy fotómodell mondta egyszer, hogy szeretnék úgy kinézni, ahogyan az újságban látom magam. Sokan azt mondják, hogy karikatúrákat rajzolok.

Ezek azonban valós, élő személyek. Én szinte milliméter pontossággal tudok rajzolni. Persze van ironia minden rajzomban. Sokat jártam a piacra a barátaimmal, nyáron söröztünk, télen forralt bort ittunk. Sokan meg is szóltak: te Géza, miért állsz szóba ilyen figurákkal? Erre mondtam én: majd megtudjátok. Én akkor már gyűjtöttem magamba az anyagot, jöttek az intuíciók, már készítettem a skicceket, csináltam néhány fotót a telefonommal. Ittam az arcokat magamba, és amikor hazaértem, akkor kidolgoztam a részleteket. Nos, így gyűlt össze szép lassan az a képanyag, ami tavaly télen a Duna Múzeumban, idén ősszel pedig a Kaleidoszkóp Házban volt megtekinthető. Aztán amennyire futja még az energiámból, újabb arcok kerülnek a papírra.

Bognár Géza: Rudi bá

Wernke Bernát

izmosodóba peckelődnek

(Bognár Géza művész úrnak)

...ha majd évek múlva, az
őszesebbeken, e képek új
húrokra pengenek... és útjuk
megint életébe, a Kaleidoszkóp
Ház felé vezet, hol a mester
idéződik, hamarba, máris
egykori lobbanatjai, hozataiba
meg-megvillanva, tündökölve, a
tárulkozó karzatok zsengetésébe...
ahogy megintbe dereng, az
ott lezajlott percek

visszalehelete... és
mereszt, a szenvedély éke... újfent
az akkor látottakat, szem elé
pergetve, ahogy az
eltelt idő, ragasztotta félelmek,
teljes ringatagba vegyítése –
küszöbült erre... mikor a
tekintetek merészbe lobogtatták
magukat, a végtelenbe – belőlük
ma el nem tünekedtetve... mintha
fennsík fellege alatt jönne
megapadhatatlanba az enyészet,
búsongás kizárása – gyorsba...
és izmosodóba peckelődtek, a vágyak –
tovaéló lámpatagában, hol a képek múltbeli
vonalai, akár csillogó hajszálak rugói...
szegeződnek a látványra ugrókon... hisz
az ottlétük, nem gyámoltalanok, csak a
hajszolt évek, rajtuk susogásba léptek
mindenre... pecsétjét adva, ereik
folyásába, ezen órák

oszthatatlanságában...
és az erre tért ütemek, zajították
édesbe lelkeiket... az eljövendő
holnapokba is, maguknak
fesztelenségeket szerezve...
mint a szeptemberi estben, légjükbe
veretve, kettőezer-tizenhétben...

kóborló döccenetek

felmagasodott homlokokra
partozódtak, a frizurák –
oda préseletük alattiján...
mikor a gyullatagba ígérkezett
jövetelek, erre lépőn
jelentkeztek... hisz már
láthatóak is, hamar a
közébe is érnek –

várakozóikra szemeregtetve
lényüket... így halkulnak, az
előbb még hajlatag kérdezettek, s
szűnnek, a kóborló döccenetek, a
fákra ragadt levelekről,
körbe-körbe, ismertetve, a
rájuk tapadó szemeknek, a
kelő fényleteket, elégedettbe
hajló zöldjükben...

terelődjön peremük

...szétszedték, a kazlat, s a
rajtuk tündöklő harmat
habok, elsikkadtak... talán
vízen vitték, csónakban –
nagy csapásokkal küszködve,
hullám magasodásokban...

netán csak pár marékkal
emlékbe, lágyatag simulatukat
megtartva örökre... vagy körítették
bűveteg tűzzel, kísértét, merítve
fejedelmisége széleibe, hogy
özönbe itatódjanak a szemek, e
látványra, s terelődjön peremük
hálájába... hogy övék már, a
sok szál, mi ringatta, az érett
kalászt... s most kezük mélyét
hömpölygeti, s érzeteg szálaik
hullanak, bőrük érdesbe olvadt
oldalain... és viszik, halászsok
kunyhójába, hogy lazuljanak
mindig rája, ha a nád-kicsit
szilárdja után – ágyukba
kívánczik, az angyali
puhaság...

ki-ki szirtesetében

már az éjszín reppenésében –
sorakoznak szemre, a pillérek...
nézetege keresetében

erre, a
hömpölygés medrében, igyekezve...
nem tudja, mi fele –
...hát, igen, húzódik már
kő, fém rengeteg, a folyam
felett, Esztergomba, Párkányba
zenélve, a víz habjainak ki-ki
szirtesetében... mikor szél
fú, borultával a felszínen, s
pergeti a messzibe, a
látóteret...

Két esztergomi érseki nyaralókastély,

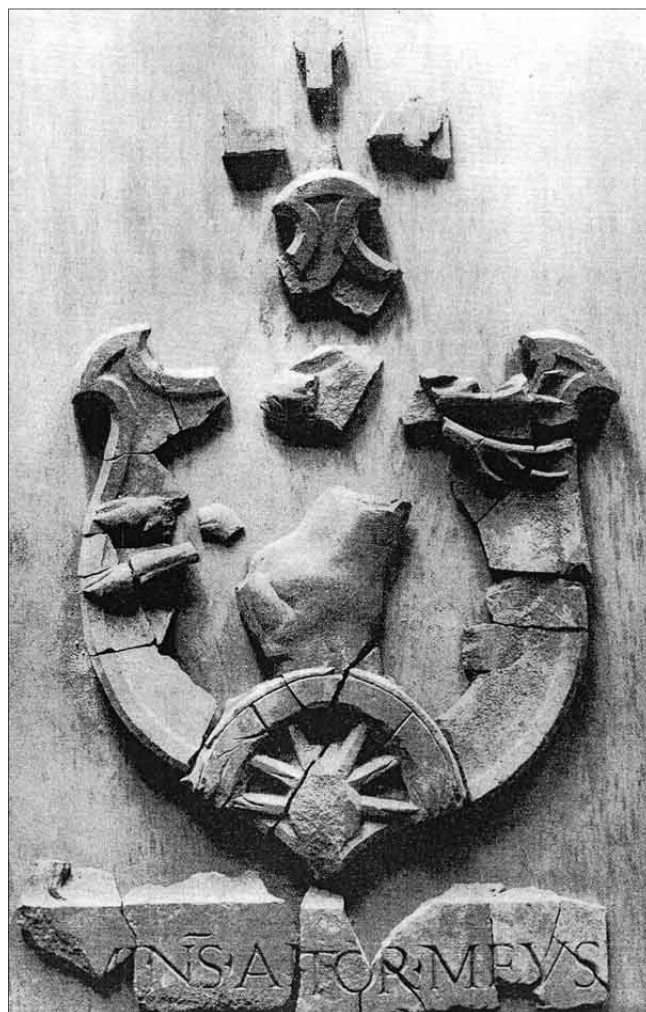
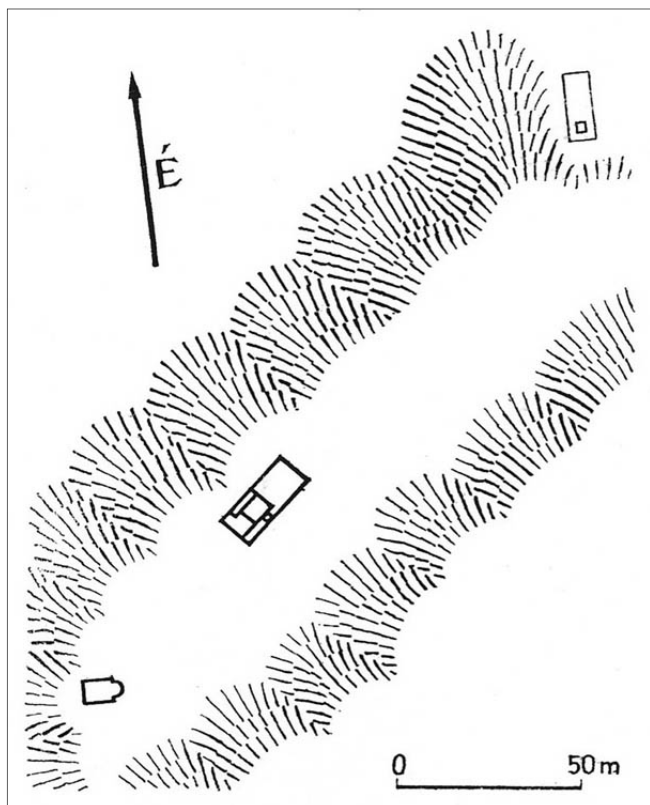
az ákospalotai és a maróti (marótpusztai) villa története a késő középkorban

A 1526-os mohácsi katasztrófát megelőző mintegy másfél-két évtizedben az esztergomi metropolitának két nyaraló- vagy vadászkastélya is állt a Dunántúl északkeleti részén, székhelyük szűkebb térségében. A feltehetően később emeltetett – a szakirodalomban tévesen szentgyörgymezeinek is nevezett – palotaszerű villaépület az érsek székvárosa közvetlen közelében, az érseki vártól kelet-délkeleti irányban légvonalban mintegy 5,5, az úrkúti úton bő 6 km-re, az Ákos nemzetség egykori ottani birtokközpontja nyomán, többnyire Ákospalotája néven ismert helyen, a Dobogó-hegy északnyugati oldalában, a kerek-tói (északabbi) Barát-kút mellett feküdt (koordinátái: É 47.7913, K 18.8100).¹ Palota birtokban az esztergomi főegyház már a XIV. század második felében is rendelkezett tulajdonrészével, amelyből más fekvőségekkel együtt egy Csernavölgy nevű szőlőst Kánizsai János érsek (1387–1418) 1391-ben, általa való megalapításakor a várbeli Szent István első vértanú-társaskáptalannak adományozott. 1394-ben Zsigmond király a főpaprak, illetve az ő révén az érsekségnek adta az akkor Pilis megyéhez tartozó Ákospalota birtokot.² Két évvel később János érsek a jószágot Bajon és a szomszédos Szamárd falvakkal egyetemben továbbadományozta az esztergomi székesegyház északi részén lévő Szűz Mária-kápolna igazgatójának, akit be is iktattak azok birtokába. 1399-ben azonban – pápai jóváhagyással – a Nagy-Hont vármegyei tizedekért csere útján visszaszerezte Ákospalotáját és Szamárdot. A metropolita, illetve az érsekség ezután valószínűleg közel két évtizedig tulajdonolta a szóban forgó fekvőséget, majd 1418-ban végleg lemondott arról a Boldogságos Szűz-kápolna javára.³

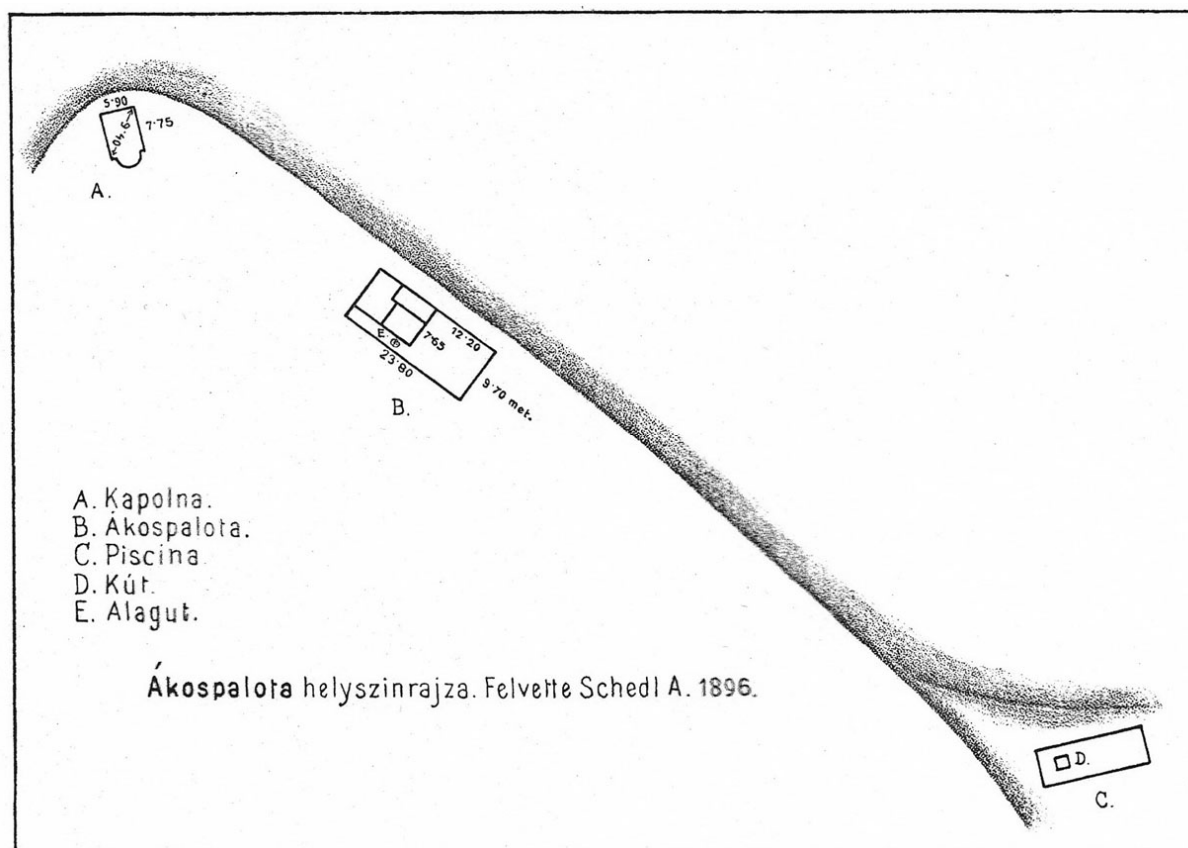
A palotát, amely feltehetően azonos az Ákos nemzetség által a XIII. század vége táján emeltetett és talán később, az Anjou-korban átalakított-kibővített főúri lakóépülettel, csak 1484-ben említik. Ekkor a palotát környező, erdősült területet, nyilván egykori birtokosai, a törzsökös és igen előkelő Ákos *genus* nyomán Ákos-erdőnek hívták, maga a palota pedig a szintén a Szent Adalbert-székesegyházban állt Szent Miklós-oltár javai közé tartozott.⁴ Az oltár *rectora* – igazgatója, vagy régi elnevezéssel oltármestere – bizonyos Graboriai Miklós kanonok volt az 1480-as évek második felében, amennyiben, mint egyébként felettébb valószínű, e palotaépület vagy udvarház

azonos a nem sokkal később, 1515 körül Bakócz Tamás esztergomi érsek (1497–1521) „vidéki” nyaralójául szolgált palotával. Alighanem tőle, vagy valamely utódától szerezte meg a század utolsó évtizedeiben működött primások valamelyike. Leginkább magára, az 1500-ban presbiterbíbrosi rangra, majd 1507-ben a címzetes konstantinápolyi pátriárkaságba emelkedett, és 1490-től egészen haláláig a magyar fő- és titkoskancellári méltóságot is betöltött Bakóczra gondolhatunk, vagy esetleg szóba jöhet közvetlen előde, a hasonlóképp bíbornokká lett Estei Hippolit érsekségi adminisztrátor (1486–1497), Beatrix királyné anyai unokaöccse is.⁵ A palota reneszánsz stílusú, az újfajta kényelmi elvárások, valamint esztétikai igények szerinti átalakítása mindazonáltal bizonyosan Bakócz Tamáshoz köthető. Hippolit ugyanis, mint alább látni fogjuk, a maróti érseki nyaraló- vagy vadászkastélyon végzetett el hasonló munkálatokat, minden valószínűség szerint azért, mert ha az ákospalotai, vagy imént említett, másik nevén: Ákos-erdei palota tulajdonát képezte is egyáltalán, Marótot nyilvánvalóan jobban kedvelte, és az elsőbbséget élvezett Ákospalota birtokkal szemben.

Hogy valóban Tamás bíboros-érseket tekinthetjük az Ákosok kora középkori palotája átépítetőjének, és egyben alkalmasint kizárólagos felújítatójának, három, a romterületről származó, akkoriban sejtetően a palota előoldalát díszítő, kőből készült lelet valószínűsíti: a főpap két, XVI. század eleji címertöredéke, valamint bíbornoki jelmondatának nemkülönben töredékes maradványa. Az értékes, szépen kimunkált kőfaragványokat szürke palából, illetőleg sárgás mészmárgából készítették az egyházfejedelmi mottó rövidítéseinek feloldásával: *Deus adiutor et protector meus.* (Az Úr a segítőm és a védelmezőm.)⁶ Maga a palota vagy villa ekkorra vélhetően már csaknem teljesen elnéptelenedett, az Árpád-kori eredetű Ákospalota falucska kicsiny, mindössze 10 x 6 méteres templomának közvetlen szomszédságában, attól mintegy 55 méterre, északkelet felé állt. Az érseki nyaraló sem volt különösebben nagyobb építmény, alapja 23,8 x 9,7 méter oldalhosszúságú téglalap, hosszanti tengelye délkelet-északnyugati irányú. Fő, külső falait lecsiszolt kváderkőből húzták fel, de alighanem jobbra faragott hasábkő lehetett a belső, termegosztó falak anyaga is.⁷ A hasonló rendeltetésű hazai és térségünkbeli példák alapján gyaníthatóan legalább kétszintes épület volt, és az emeleti szintre (esetleg szintekre) fából épített lépcsőn lehetett feljutni. Bakócz primás magánhasználatú, némi elvonultságot, nyugalmat biztosító helyiségeit és a vendégek pihenését, kényelmét szolgáló szobákat valószínűleg itt, az emeleten alakították ki. A jelek szerint pincével is rendelkezett palotától

északkeleti irányban, 130 méterre, egy meredekebb domb lábánál található a napjainkban „Barát” néven közismert kút, avagy forrás felett, illetve köré vízlépcsővel és csobogóval ellátott kútház épült, amely mellett, vélhetően az Itáliában divatozott módi szerint, egy körülbelül 20 x 20 méteres dísztavat is létrehoztak.⁸

Jóllehet az Esztergomot környező hegyvidék, a szomszédos hegységekhez hasonlóan, híresen bővelkedett mindenféle vadban, a metropolita, kísérete és esetleges vendégei szórakozására – vélelmezhetően ugyancsak Bakócz érseksége idején – vadaskertetet is létesítettek a birtokon.⁹ Két évtizeddel később, 1536-ban írt Hungaria című országleírásában Oláh Miklós majdani esztergomi érsek (1553–1568) egy nem egyértelműen azonosítható – talán dömösi – királyi udvarház kapcsán a következőket jegyezte le az ákospalotai primási nyaraló- vagy vadászkastélyról: „A Duna partjára néz és körülbelül a hegláb szélén van egy másik királyi palota, ezt gyönyörű kert és az esztergomi érsek vadaskertje veszik körül, és amely Esztergomtól egy olasz mérföldre fekszik.”¹⁰ A vadsparkban a középkorban és a Kárpát-medencében még jelentős számban élő bölények is voltak. Amikor 1527–1528 fordulóján – szinte napra pontosan egy évvel ellenfele, Szapolyai János király nemkülönben huzamosabb esztergomi tartózkodása után – I. Ferdinánd király az érseki székvárosban időzött, egy példány kitört a vadaskertből. Ferdinánd, aki minden bizonnyal az őt, valamint egy évvel korábban riválisát, János királyt úgyszintén megkoronázó Várdai Pál esztergomi érseknél (1526–1549) vendégeskedett, értesülvén a hírről, hamarjában vadászatra indult, hogy a számára nem szokványos nagyvadat elejtse. A december végi, alighanem kemény fagyban zajlott vadászat kis híján tragikusan zárult: a fellelkesült uralkodótól elmaradt, majd leszakadt a kísérete, és a vidéket egyáltalán nem ismerő Ferdinánd egykettőre el is tévedt a város feletti hegyek között. Már régen besötétedett, és hiába keresték mindenfelé a rengetegben, így sokan már a legrosszabbtól tartottak, sőt némelyek kezdték elsiratni, míg végre éjfél tájt – nyilván erősen átfagyva – előkerült valahogy. A kalandos és sajnos ismeretlen eredményességű vadászatról Siegmund von Herberstein báró, a Habsburgok számos európai udvarban megfordult diplomatája 1527-es moszkvai küldetése kapcsán számolt be.¹¹ Ferdinánd esztergomi tartózkodásának emlékeként tarthatjuk számon, sőt állítólag az ákospalotai érseki kastély romjai között találták fel azt a míves, értő kézzel megmunkált, kör alakú bronztárcsát, amelyet a Habsburg-házbeli király 1526-tól használt, nagyobb címere díszít.¹²

A palota ezek szerint valószínűleg nem pusztult el a török hódítóknak a mohácsi csata utáni hetekben végrehajtott kíméletlen rablóhadjárata során, amikor egyebek mellett Esztergomot is megtámadták. Legkésőbb azonban 1543-ban, Esztergom elestekor Ákospalota is áldozatul esett a módszeres török pusztításnak. A szultáni csapatok a környékbeli településekkel, valamint

a szomszédos románkori templommal együtt kifosztották és lerombolták az érseknek itteni kastélyát is.¹³ Az azóta pusztuló romokat, amelyek köveinek egy részét az újkorban esztergomi építkezésekhez bontották ki és hordták szét, az 1890-as évek elején Knauz Nándor (1831–1898) címzetes püspök, a középkori magyar egyháztörténet kiváló tudósa tárta fel. Az egykori település és a palota területéről ismert, ma a Balassi Bálint Múzeumban őrzött leletek zöme az ő ásatásai nyomán kerültek elő és maradtak fenn.¹⁴

A Jagelló-kori esztergomi érseknek másik, északkelet-dunántúli vidéki nyaralója vagy vadászkastélya – az egyébként örökös főispáni joghatóságuk alatt álló – Esztergom vármegye délnyugati határán, a Gerecse középső részén, annak legmagasabb, névadó csúcsa közelében, a XVI. századi török dúlások idején elpusztult Marót falu területén épült fel. Az akkor többnyire Genemarotyának nevezett birtokot a szomszédos Bajóttal és a szintén Esztergom megyebeli Újfaluval, Süttővel, valamint a komáromi Moccsal egyetemben Zsigmond király 1388-ban adományozta Kanizsai Jánosnak és általa az esztergomi érsekségnek.¹⁵ 1399-ben a metropolitának már állt egy háza Maróton, amit egy ekkor és ott, a jelenlétében kiadott közjegyzői oklevélben rezidenciájának neveztek. Felmerült, hogy Zsigmond is megfordult volna a gerecsebeli Maróton, sőt több alkalommal: 1390-ben, 1400-ban és talán 1402-ben is ellátogatott az érsek ottani birtokára. Véleményünk szerint azonban ez mind a három dátum vonatkozásában kizárható, vagy mert a király bizonyosan másutt, az ország egészen más részén vagy külföldön tartózkodott, vagy amiatt, mert valójában a Bars, esetleg Hont megyei Maróton időzött.¹⁶ A XV. század folyamán az esztergomi főegyház megszakítás nélkül és feltehetően zavartalanul tulajdonolta Marót birtokot. A fekvőség Kanizsai János utódai közül csak Estei Hippolit érsekségi adminisztrátor érdeklődését keltette fel, aki talán egy Bajót környéki kirándulása vagy vadászata alkalmával kereste fel a falut. Az igen szép környezetben lévő, kiterjedt, sűrű és vadban módfelett gazdag erdőségektől körülölelt Marót nyomban megtetszett az ekkoriban is csupán hét-nyolcéves főpapnak, aki el is határozta, hogy ott kastélyt építtet.¹⁷

A munkálatok már 1487-ben megkezdődtek, és – jelentős, legkevesebb 300 dukátra rúgó anyagi ráfordítással – 1490-ig folytak. Hippolit esztergomi számadáskönyvei nagyrészt fennmaradtak, ezen forrásból az építkezés költségei tételesen ismertek, és az igen sűrű bejegyzések adataiból tudjuk, illetve feltételezhetjük azt is, hogy a palota vagy kastély emeletes, kőtornyos, tornácos építmény volt, ablakaihoz márványt

használtak, java részét pedig – így talán a földszinti belső és külső falakat is – fenyőfából emelték.¹⁸ A számadáskönyvekben csak háznak (casa) mondott épület Marót délnyugati sarkában, közvetlenül a Bajót felől jövő út jobb (északi) oldalán, a falu temploma és az érdekes módon – az ákospalotai kastély mellett lévő forráshoz hasonlóan – szintén Barát-kútnak nevezett vízfeltörés között, azoktól egyaránt hozzávetőleg 250 méterre állt (koordinátái: É 47.6885, K 18.5338). A lelőhelytől délre található forrás elnevezése egyébként minden bizonnyal onnan ered, hogy a helyi hagyomány a romokat tévesen a Templomos Rend kolostorának tartotta. Rendkívül csekély maradványai sajnos olyannyira rossz állapotúak, hogy fő alapméreteit pontosan megállapítani nem lehetett: a Balassi Múzeum régészei az 1970-es években 25 x 15 méteresre becsülték.¹⁹ A munkálatokban a gyermek prímás – az esztergomi érseki palota egyidejűleg folyó, nagy-szabású felújításán-csinosításán évekig foglalkoztatott – díszkályhakészítő mestere, Kaza Mihály is rész vett, a maróti vadászkastély tehát fűthető helyiségeivel alighanem a téli ott-tartózkodás igényeinek is megfelelt.²⁰ Hippolit egyetlen megőrződött, Maróton kiadott oklevele épp a késő őszi időszakban, 1495. november 1-jén kelt. Az ekkor már a bíborosi kollégium tagjai közé tartozó érsekségi kormányzó gyaníthatóan többször ellátogatott gerescei birtokára, és 1495 végén bizonyosan több napig maradt Maróton, október 25-én ugyanis helynöke, Tommaso Amadei Esztergomból ide címezte neki egy levelét.²¹ Hippolito de Este szóban forgó maróti tartózkodásának nagyon gyakorlatias oka lehetett: szeptemberben ismét megjelent a pestis Magyarországon, és rengeteg áldozatot szedve egészen 1496 márciusáig tombolt; az pedig sok száz éve közismertnek számított, hogy járvány idején ajánlatos a nagyobb, népesebb településeket messzire elkerülni, és a fekete halál pusztítását eldugott, minél kevésbé lakott helyen átvészelni.

1497 végén, miután az egri püspöki székért Hippolittól megszerezte az esztergomi érsekséget, Bakócz Tamás lett Marót és a többi, majdnem 100 érseki falu ura.²² Az ekkoriban már 50-es éveinek járó, és emiatt, valamint az országos ügyekben való nagyfokú és szerfelett megterhelő elfoglaltsága okán csak ritkán vadászgató prelátus mellőzte az előde által emeltetett, és székhelyétől viszonylag távol eső kastélyt, és később, mint láttuk, az ákospalotai

nyaralón végeztetett el átalakításokat. A jóval korábban érseki kézbe került maróti kastély története előbb is ért véget, mint az Esztergom keleti határában fekvő társáé. Minden bizonnyal 1526. szeptember közepén a Marótra menekült, magát ott elsáncolt, és napokig kitaróan védekező, legalább 10–13 000 szerencsétlen magyar lemészárlásakor foglalták el, fosztották ki és tették a földdel egyenlővé a győztes török hódítók.²³ A két, egykor számottevő anyagi ráfordítással létesített, valamint modern, reneszánsz művészi igénytelenséggel kicsinosított, és immár közel félezer éve porladó érseki kastély, illetőleg néhai, magas rangú tulajdonosaik és időszakos lakói, vendégei emlékét a Balassi Bálint Múzeum gyűjteményébe került két-három tucatnyi lelet őrzi.

Jegyzetek

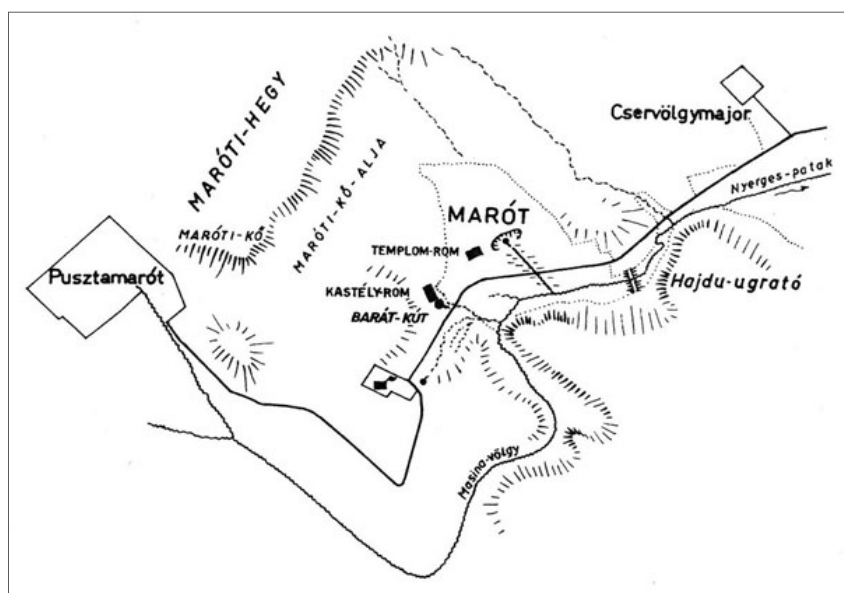
¹ BALOGH Jolán: Az esztergomi Bakócz kápolna. Bp., 1955. 8., 41., 48.: 13. jegyz., 56.: 161. jegyz.; ZOLNAY László: Esztergomi érsekek palotái a középkorban. In: Művészettörténeti tanulmányok. A Művészettörténeti Dokumentációs Központ évkönyve 1959–1960. Szerk. DÁVID Katalin, NÉMETH Lajos. Bp., 1961. 201–228., e helyt: 218–220.; Komárom megye régészeti topográfiája. Esztergom és a Dorogi járás. Írta HORVÁTH István, H. KELEMEN Márta, TORMA István. Magyarország régészeti topográfiája. 5. Bp., 1979. (a továbbiakban: KMRT) 219–221.

² Zsigmondkori oklevéltár. I–II/1–2. kötet. Összeállította MÁLYUSZ Elemér. Bp., 1951–1958. (a továbbiakban: ZsO I–II.) 2315., 3423., 3522. sz.

³ ZsO I. 4386., 4417., 5649., 5831. sz.; Zsigmondkori oklevéltár. VI. kötet. MÁLYUSZ Elemér kéziratát kiegészítette és szerkesztette BORSA Iván Bp., 1999. 1794. sz.

⁴ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Diplomatikai Fényképgyűjtemény (a továbbiakban: DF) 236–334.; ZOLNAY, 1961. 219.; KOLLÁNYI Ferenc: Esztergomi kanonokok 1100–1900. Esztergom, 1900. 115.

⁵ VOIT Pál: Gyarmati Dénes mester és a régi magyar építőgyakorlat. In: Művészettörténeti tanulmányok.

A Művészettörténeti Dokumentációs Központ évkönyve 1954–1955. Szerk. DÁVID Katalin. Bp., 1957. 58.; KMRT 220–221.

⁶ BALOGH 8., 56.: 161. jegyz.; KMRT 219.

⁷ ZOLNAY, 1961. 218.; KMRT 219., 221.

⁸ ZOLNAY, 1961. 218.; KMRT 219–220.; BENKŐ Elek: Történelem sárból és iszapból. In: Művészet és mesterség. Tisztelgő kötet R. Várkonyi Ágnes emlékére. II. kötet. Szerk. HORN Ildikó, LAUTER Éva, VÁRKONYI Gábor, HILLER István, SZIRTES Zsófia, BALOGH Zsuzsanna, PÁSZTOR Katalin, TAMÁS Máté. Bp., 2016. 19–20.

⁹ KMRT 220.

¹⁰ OLÁH Miklós: Hungária. Athila. A Hungarát ford. Németh Béla. Bp., 2003. 25.

¹¹ Régi utazások Magyarországon és a Balkán-félszigeten. Összegyűjtötte és jegyzetekkel kísérte SZAMOTA István. Bp., 1891. 148–149.; ZOLNAY, 1961. 219.

¹² Az „Esztergom-vidéki Régészeti és Történelmi Társulat” régiség-gyűjteményének leltára. Felvette: NÉMETHY Lajos. In: Az Esztergom-vidéki Régészeti és Történelmi Társulat harmadik évkönyve. Szerk. RÓZSA Vitál. Esztergom, 1900. 95–147., itt: 129–130.; KMRT 219.

¹³ KMRT 221.; ZOLNAY László: A középkori Esztergom. Bp., 1983. 198.

¹⁴ WALTER Gyula: Knauz Nándor. Emlékbeszéd. Esztergom, 1899. 62–63.; NÉMETHY 107–109.

¹⁵ ZOLNAY, 1961. 221.; ZsO I. 824. sz.

¹⁶ ZsO I. 6187. sz.; KMRT 269.; ENGEL Pál – C. TÓTH Norbert: Királyok és királynék itineráriumi (1382–438). (Itineraria regum et reginarum Hungariae [1382–1438]). Bp., 2005. 63., 145.

¹⁷ VOIT 58.; KMRT 269.

¹⁸ VOIT 58–59.;

¹⁹ KMRT 269.

²⁰ VOIT Pál: Magyar keramikatörténeti tanulmányok. I. In: Művészettörténeti Értesítő. 3/1. (1954) 113–115.

²¹ DF 237 686.; KIRÁLYNÉ BELCSÁK Eszter: Tommaso Amadei esztergomi érseki helynök esztergomi levelei a Modenai Állami Levéltárban (1495–1505). In: Vestigia. Mohács előtti magyar források olasz könyvtárakban. Szerk. DOMOKOS György, MÁTYUS Norbert, Armando NUZZO. Piliscsaba, 2015. 149.

²² FRAKNÓI Vilmos: Magyarország egyházi és politikai összeköttetései a római Szent-Székkal II. kötet. A konstanci zsinattól a mohácsi vészig. Bp., 1902. 255–256.; Bakócz egészen kivételes pályafutására: FRAKNÓI Vilmos: Erdődi Bakócz Tamás élete 1442–1521. Bp., 1889.

²³ ZOLNAY, 1961. 222.; SCHMIDT Zsuzsa: Maróti csata, 1526. szeptember 13–15. (A Mohács utáni napok, különös tekintettel a maróti csatára.) Nyergesújfalú, 2007.; KÁDÁR Tamás: „Kis Mohács” a Gerecse szívében: a maróti csata (1526). In: Honismeret. 46/1. (2017) 47–52.

Zágorec-Csuka Judit

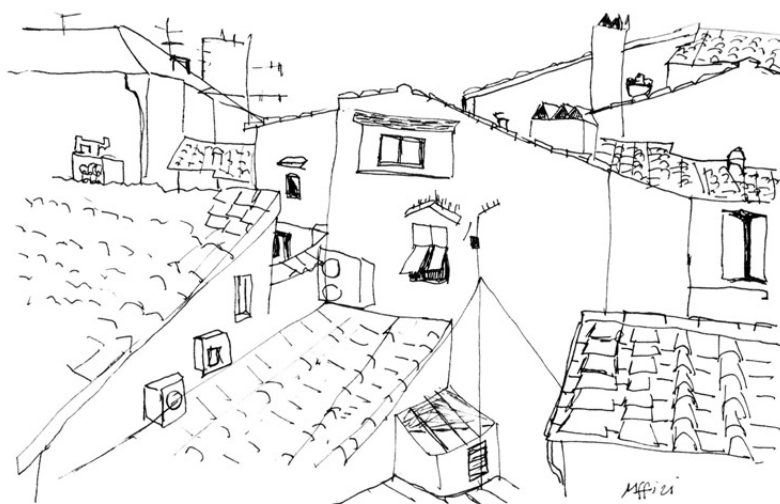
Karácsonyi vers

Azt mondják, hogy egyszer
majd minden a helyére kerül,
télen leesik a hó és befedi a mezőket,
tavasszal kinyílik a bimbó és árasztja
az illatát, ősszel megérik a szőlő
és bor lesz belőle.

Azt mondják, hogy egyszer
visszafelé fog forogni
a homokóra, s visszahozza
a gyermekéveimet, talán
visszatérhetek anyám méhébe.

Azt mondják, hogy Isten is
újra leszáll a Földre, s újra
Emberré válik és bekopog
minden szenvedő ember
ablakán, megvigasztalja őket.

Azt mondják furcsa időket
élünk, furcsák a hajnalok,
furcsák a nappalok és furcsák
az éjszakák is, azt mondják,
hogy ilyen az élet.

Murczin Evelin rajza

Horváth Ödön

Tömegnyomor

Pipaszár lábaikkal vézna törpék járnak fel-alá szendvicsembert játszva az üzletek előtt. Méhkas a járda. Nagy a tömeg. Idetódult a környék.

Villamosok, buszok, autók koncertje a fél-süket fülnek is komoly lárma. Mindenki tülekedik valamerre: munkába, vásárolni, találkozóra.

A sínek mentén a sötét aszfalton nincs talpalatnyi szabad hely se, éppen csúcsforgalom van. Sötét házfalokról

sugárzik az örök napfénytelenység. Néhány haldokló fa ága a szélben recseg, mintha mondanák: nincsen mentség.

Istenem, de jó

Fantáziánk formázta, tiszta tájon nyárfáink bolyhos hópihéi szállnak; varjak pihennek itt-ott egy-egy ágon, nyugat felől balzsamos szellő támad.

Magas felhők gyorsan suhanó árnya fut végig a széles mezőn. Egy perc még, s hazaköltözött golyák kitárt szárnya hozza a hírt: cseng-bong a tavasz. Emlék

tolul fel bennünk, amint körülnézünk. Nagy végtelenből lépünk át a csöndbe, szívet melengető igazi csöndbe;

és öröm önt el, mert épp ideértünk. Istenem, de jó, hogy épp ideértünk! Vajon itt maradhatunk-e örökre?

Hóesés

Havazik. Szinte sírva kell fakadnunk, úgy hat ránk ez a régen-nem-volt látvány. Friss hóval van tele mind a két markunk; ujjongunk a táncoló pihék láttán.

Szép arcod ragyog. Üde pirossága lánggra lobbant a szűzi fehérségben. Ismét megdöbbenek, mennyire drága vagy nekem. Folytonos gyönyörködésben

élek. Látlak, élvezhetlek nap mint nap; tavaszi virágaid között s télen ebben a váratlan jött hóesésben.

Hozzad lépek; jól magamhoz szorítlak, úgy maradunk hosszasan mind a ketten. Hullik a hó, egyre nagyobb pelyhekben.

Napfelkelte

Nincs ragyogás. A korai napfény még várat magára, de a köd már felszállt. Élvezem a friss szél gyönyörűségét, a hegyek körvonala éppen elvált

az égbolt kékesszürke háttérétől. Halványsárga sugarak jelennek meg a felhők karimáján. A visszfénytől egyre világosabb lesz, egyre szebbek

a színek. Lassan minden forma, minden alakzat bűvös hangulatot áraszt. Az egész táj, a messzeség, az itt, lenn

percenként változik, azért, hogy végül az örök kérdésre adhassak választ: „igen, hiszem, létem csodákból épül.”

Mélyben, titokban

Örök igéink a mélyben születnek. Mély titokban, és hozzánk illenek, mint faragott bölcsőjéhez a gyermek, mint vitrinben a drága műemkek.

Olyankor a Hang hullámszikát át bennünk és hitünk felmagasodik az égig, úgy, ahogyan jó álmunkban történik, amikor csak a csöndre kell figyelniük.

Újra meglátjuk bölcselő magunkat: sebek nélkül, makulátlanul, pőrén, és tartalommal telik meg a semmi.

A külső világ nem tud beszennyezni. Számunkra többé nem szükséges törvény; érzékeink végleg kifinomulnak.

A bűnös kettősségek

Az elemi ösztönkésztetéstől a keresztény morál felé

Shakespeare Pericles című művének utóélete, recepciótörténete is jellegzetes problémákra utal. A szakértők, engedve az ész cselének, a mű szalonképesnek éppen nem nevezhető kérdésfelvetései okán inkább silánynak, primitívnek minősítik azt, megkerülve ezáltal az illetlen, kellemtelen kérdésekkel való szembenézés kínkeservét. Hagymás István Shakespeare-látatok című könyvének elemzései-értelmezései éppen azért rendkívüliek és szokatlanok, mert József Attila hű tanítványaként komolyan veszi a jeles költő azon felismerését, miszerint egy műnek minden pontja archimédeszi pont, vagyis az adott műben előforduló összes nyelvi jel középpont, s ezáltal egyenértékű szerepe van a mű jelentésképzésében. Mindezek átgondolása és értelmezése ropant szellemi munka, amit Hagymás István Pericles-tanulmányában maradéktalanul el is végzett.

Mik azok az illetlen kérdések, amelyek a mű előterében vagy háttérében, de ott vannak a Pericles darabban? Ilyen többek között a vérfertőző családi kapcsolat, némi pedofiliával fűszerezve vagy a ferdeségek homo változatai. Nemcsak a jelenségek tabu jellege okozhat gondot a mindenkori olvasónak, hanem sokkal inkább az, hogy ezek a nyilvánvaló ösztönkésztetések, ösztönirányultságok a nyilvánosság elé aligha hozhatók, tehát nem kimondhatók, különösen akkor nem, ha azok uralkodói személyek és nagy hatalmú potentátok sajátjai.

Miért fontos Shakespeare számára, hogy beszéljen ezekről, és színt valljon róluk darabjaiban? Minden valószínűség szerint azért, mert az általa közvetett módon ismert történelmi múlt és a közvetlen módon megtapasztalt történelmi jelen különös analógiákkal szolgált számára, nevezetesen azzal, hogy az emberi élet úgy változik, hogy nem változik, csupán a felszín és a mély viszonya alakul át. Úgy halad az élet köre, hogy mindig ugyanoda tér vissza. Ha valami újat is hoz, az inkább valami ősrégi ódon változata csupán. Ez azzal függ össze egy Shakespeare-formátumú zseni esetében, hogy minden felszínen zajló esemény gyökerei az ősmúltig nyúlnak le a mélybe, s minden tettek van égi csillagmítoszi vezénylese is. A szereplők éppen azáltal válnak érdemessé egy-egy szerep eljátszására, mert vagy megfeledkeznek erről, vagy ami még veszedelmesebb, hogy maguk kezdik működtetni/ átrendezni ezeket az univerzális összefüggéseket.

A mindenkori olvasónak nincsen könnyű dolga, hiszen a mű felszínén, az előttünk folyó események konkrétak ugyan, de a mű téridő mezeje tele van képi, zenei, kultúrtörténeti utalásokkal, amelyek aktiválására különösen a mai olvasó nem igazán képes. Nem véletlen, hogy a kórus a művelt nézőkhöz intézi szavait, és csak számukra idézi fel Pericles regéjét.

Mint minden Shakespeare-műnek, a Pericles darabnak is van egy szellemi íve és egy mély struktúrája. Az elemi ösztönkésztetésektől jutunk el a keresztény megújulás sejtetéséig, ami dramaturgiaiilag a műben átfordulással, morális megtisztulással történik. De nem Shakespeare lenne Shakespeare, ha ebben az átfordulásban ne jelezné, hogy lényegében csupán ismétlésről, variációról van szó. Pericles a lánya esküvőjére való izgatott készülődésében egyszerre vágyik a vőjelölttel (a volt kurafiból megtért államférfival) való nemi aktusra, mint a lányával eltölten-dő első éjszaka kéjes örömére. Ezek ugyanis azok az ősbűnök, a kettős bűnösségek, amelyek elől menekül az egész darabban hősünk, mintegy kikerülve a Végzet hatalmát. De úgy teszi meg az eszmélkedés útját, hogy egyszerre az ösztönök fölé emelkedik a tudatosság szintjén, de nem képes azokról lemondani a gyakorlat szintjén.

A bűnös kettősségek alapesete az apák és a lányok közötti vérfertőző kapcsolat. Ezzel találkozunk Pericles első lánykérése kapcsán Antiochusnál. S mivel a neki feltett rejtvényből nyilvánvalóan megérti ezt a viszonyt, mint ahogy azt is, hogy a 22-es csapda esete áll fenn: ha megoldja és kimondja a rejtvényt, akkor azért végzik ki, ha nem oldja meg, akkor pedig azért veszik fejét. Így inkább elmenekül. Másodsorra Simonidés lányát kéri meg, akiért viszont hálnia kell az apával, amit Shakespeare leleményes zenei nyelven érzékeltet: „oly édes volt zenéd / Az este, hogy hálával tartozom” – mondja Simonidés, aki az éjszakai együtt-léttel beavatta a vőjelöltet, ami mintegy előfeltétele annak, hogy Pericles az érett férfiak társaságának tagja legyen, s annak is, hogy bejuthasson a lány, leendő felesége hálósobájába. S minden valószínűség szerint az első éjszaka jogát is az apa gyakorolta, minek következtében nem lehetünk bizonyosak abban, hogy a születendő gyermeknek végül is ki az apja. De ennek a darabbeli, kétszere-sen megismételt viszonyt van egy utalásszerűen előkerült mítoszi őse is. Apollón beleszeret Daphné nimfába. A főisten gerjedelme elől menekülő nimfát a vízfolyóisten apja menti meg úgy, hogy fává, saját *fájává* (babérfává, Daphné = babér) alakítja... (S ha már Zeusz / Apollónnál tartunk, érdemes megjegyezni, hogy a főisten férfiúi mivoltában is rendkívüli, a homo, hetero, pedofil vérfertőző gerjedelmes szerelem minden változatát ismeri.)

De a veszedelmes viszonyok ismétlődése tovább folytatódik a műben. Amikor Pericles felesége a tengeri vihar következtében látszólag belehal a szülésbe, s testét tengerre bocsátják egy koporsóban, akkor az életben maradt leánygyermek csecsemőt Pericles idegen városban idegenekre bízta. Talán éppen azért, hogy ne ismétlődjön meg vele az apák és lányok vérfertőző viszonya. Az csak később válik nyilvánvalóvá, hogy a nevelőszülők ugyanilyen vérfertőző viszonyban élnek. Pericles tehát hiába menekült Antiochos házából a feladvány megfejtését követően, a bűn nemcsak kívül ismétlődik, tobzódik, hanem magában Periclesben is. A homo- és a heteroszexuális viszonyok megítélésénél tudnunk kell ugyanakkor, hogy más célt és feladatot teljesítettek, míg a homo a szerelmet jelentette, a hetero a házasságot, vagyis a szaporodás, a fajfenntartás feladatát.

Mindezek diagnózisa Shakespeare-t is próbára teszi. Esetenként képfestőként és zenészként jelzi csupán a helyzeteket, és irányítja figyelmünket a jelenségek lényegére, ami egyúttal arra is alkalmas írói módszer, hogy a konkrét téridő koordinátán belül és azon felülülve is érzékeltesse az ösztönkésztetés erejét. Az egyszeri és az egyetemes egyszerre való érzékeltetése vonatkozik a konkrét szereplőkre, a konkrét helyzetekre, a konkrét városokra is. Pl. *Pericles* úgy történelmi személy, demokrata, kiváló államférfi, harcos, valamint művelt, tehetséges férfi, hogy Shakespeare archetípusként is kezeli, megmutatva benne az örök antidemokrata, gátlástalan ösztönlényt is. Vagyis a mű nem elsősorban a konkrét történelmi tények dramaturgiai elrendezése, hanem a veszedelmes nemi viszonyok tárháza is egyben. Ugyanígy vagyunk a shakespeare-i idővel is. A korok nem csak követik egymást, hanem egymásban is vannak. A történelmi Pericles Kr. e. 450 körül élt. Pentapolis város szerepeltetése a bennük zajló szodomai történetekkel Kr. e. több évezreddel löki hátra az időt. A Hold-istennő, Diana szerepeltetésével a mérhetetlen idők kezdetéhez jutunk vissza. A szárnyas idő ugyanakkor érinti a kora kereszténység történéseit, állapotát is, s mindez együtt Shakespeare reneszánsz látószögében összesül. Shakespeare roppant érzékenysége a pogány és keresztény korszak köztes világára nagyban magyarázza, hogy szem- és fültanúja egy szintén jelentős történelmi váltásnak, a keresztény középkor átfordulásának a reneszánsz fénybe, ami, ha valakit, akkor a nagy író minden bizonnyal nem kápráztatta el: felismerte a történelem mélyéből felkavart üledék sötéttségét, mint ahogy azt is tudta, hogy színház az egész világ. A mű helyszínei is ugyanezt az összetettséget, időbeli egymás-

ba rétegzettséget mutatják. Szodoma a férfi szexualitás förtelmes helye. Lesbosz a női homo vonzalmaké. Aztán vannak helyszínek, ahol a pedo és a homo viszonyok belterjessége búzlik. Antiochia a keresztény zsinatok helye, Türosz maga az időösszevonás remeke: Pericles szülővárosán túl a mítoszbeli Európé szülővárosa is, sőt Didó, Kárhágó megalapítójának szülővárosa is egyben.

Míg Shakespeare elrendezi a történeteket, megismerhetjük a szerző értékítéletét is. A nemi fertőben élvezkedők tűz által pusztulnak (szexuális holocaust!). A bordélyt Pericles lánya változtatja szentéllé. Azért ő, mert viszontagságos élete, az időből kilökött családi helyzete megérleli, személyiséggé formálja, s ösztönvilágának felügyelőjévé teszi. Férje az ő hatására kurafiból érett, fegyelmezett férfivé válik. Ezért indítják ők az élet új körét. Pericles felesége vesztaszüzek között vezet. Pericles is megtisztul lánya esküvőjére, levágatja hosszú haját és tisztálkodik.

De azért ne legyenek kétségeink, egy magasabb szinten újra kezdődik mindez.

Bognár Géza: Nesze neked világ!

Pericles

(1. rész)

(Et bonum quo antiquius, eo melius – A jó annál jobb, minél régiebb)

Az alcímül választott latin talányos mondással bocsájtja előre Shakespeare a „rege” (Alexander Bernát Shakespeare-kutató 1920-ban megjelent tanulmányában a darabot „egészen régies, primitív mű”-nek titulálja) egyik fontos üzenetét.

Nem elhanyagolható kitétele a bevezetőnek, hogy közli velünk, miszerint valamikor ünnepeken, búcsújáró helyeken, böjt idején „dalolták” Peicles történetét, amely a (mindenkori) jelenre vetítve csak akkor lesz érthető, ha ennek a bizonyos jelennek a népe kellőképpen művelt:

„Gower:

S ha, művelt jelen népe, nem

Mosolyognál most rímemen,

S ha egy agg éneke elég

Örömet tud szerezni még:

Élni szeretnék, adni fényt

S értetek fogyni gyertyaként.”

(Első felvonás, Gower bevezetője.)

Mintha a kórus is (a kórust Gower, angol költő [1330–1408] képviseli, John Gower Confessio Amantis című verses elbeszélésű műveinek 8. könyve Shakespeare „Pericles”-ének egyik forrása), Shakespeare is megsejtette volna, hogy a „rég-hallott” (halott?) regét értetlenül fogadják majd a (mű)értők. Ruttkay Kálmán (az utószó írója – William Shakespeare: Pericles; fordította Áprily Lajos, Magyar Rádió és Televízió – Európa Könyvkiadó, Budapest, 1986) pl. semmi jelét nem látja annak, hogy a híres athéni államférfi és Shakespeare „Pericles”-e bizonyos értelemben ugyanaz a személy, s ha ennek a „bizonyos értelemben” most kellő jelentőséget tulajdonítunk, akkor úgy kell fogalmaznunk, hogy Pericleseink ósképi mivolta egyívású.

Ruttkay Kálmán utószavában megemlíti, hogy „...felemás mű, s érték tekintetében messze alatta marad a nagy Shakespeare drámáknak”, hiányolja továbbá a műben a teremtő újraalkotást, és ezért a darabot ún. ízléstörténeti rangja alapján, a shakespeare-i életmű utolsó helyei egyikére helyezi. Ahogy Periclesnek a darabban (mint a legtöbb mesehősnek) meg kell fejtenie a feladványt, és ki kell állnia a próbát, úgy nekünk olvasóknak, nézőknek, rendezőknek, színészeknek stb. is meg kell oldanunk a periclesi, shakespeare-i talányt, tekintettel arra, hogy az egész darab egy nagy talány, egy hosszú találós kérdés.

Antiochus kérdése Pericleshez nem más, mint Shakespeare nekünk feltett kérdése: Hányféle „jó”, azaz helyes válasz adható egy régi, már-már elfeledett és manapság látszatra talán nem is teljesen aktuális, még kevésbé „szalonképes jó”-ra? Ez a bizonyos illetlen, Alexander Bernát szerint undorító és együgyű „jó” nem más, mint egy írásba foglalt rejtvény és annak megfejtése, vagyis maga a darab, amely éppen ezúttal fejtetik:

„Pericles:

(...)

(Olvassa a rejtvényt.)

Én nem vagyok vipera sem,

S szülőanyám húsát eszem.

A férj kedvességére vágytam

És egy apában megtaláltam.

Férj és vő s hozzá apa még

Én anya, lány és feleség.

Ez két személynél hogy lehet?

Fejtsd meg, ha drága életed.”

(Első felvonás, első szín.)

Sok más talányos szöveghez hasonlóan (pl. Biblia), ezúttal is egy olyan problémával találja szemben magát a mindenkori megfejtő, lett legyen az (mint esetünkben) Pericles vagy az a bizonyos mesei hős, Shakespeare-értő kutató vagy egyszerű laikus néző, olvasó, színjátszó, rendező stb., hogy az írásba foglalt üzenetet szó szerint vagy metaforikusan, átvitt értelemben, netán egyszerre mindkét megközelítésben kell, lehet, érdemes megközelíteni, és vallatóra venni.

Tovább bonyolítja a helyzetet, hogy a vélt vagy valós, helyes vagy helytelen értelmezéseknek milyen következményei lesznek, milyen hatást gyakorolnak az interpretátorra és a feladvány kitalálójára, esetünkben Periclesre és Antiochusra, és végső soron a „művelt jelen népére”, vagyis ránk magunkra. Úgy tűnik, hogy a darab mások mellett azt a kérdést is feszegeti: mivel jár az, ha egyáltalán kapcsolatba kerül az ember az efféle titkos kódokkal, és azok megfejtésére adja a fejét:

„Gower:

(...)

Ha lányt kér, rejtvényt ad neki,

S ha veszt, hát fejet véteti.

Sok balgából lett így halott,

Mutatják a zord arcok ott.

(Első felvonás, Gower bevezetője)

A rejtvényt megfejteni nem tudók fejét Antiochus leüttette, és palotájának kapujára tűzette ki.

Népmeséink visszatérő motívuma, hogy a(z) öreg) király eladósorba került lányát férjhez kénytelen adni. A legtöbbször anya nélkül felnevelt, „anyátlan” lány kezének elnyerése feltételhez kötött (mint esetünkben is), amelyet kérők hosszú sora próbál megoldani, természetesen

fejvesztés terhe alatt. A magyar népmesék hősei azonban legtöbbször segítők bevonásával ugyan, de sikeresen eleget tesznek a kihívásnak, és nehézségek árán, de végére járnak a dolgoknak, megoldják a lehetetlennek tűnő feladványt, elnyerik a királykisasszony kezét, bejárást kapnak annak hálósobájába, és ezen a réven mindketten beavatódnak, vagy, ahogy mondani szokás, egymásé lesznek.

Shakespeare Pericles látszólag valami hasonló úton jár, mégis szembeötlőek a különbségek a magyar népmesékhez képest, pl. abban, hogy Periclesnek (látszólag) nincsenek olyan típusú segítői, mint a mi népmeséink legkisebb fiainak, arról nem is beszélve, hogy maga a feladvány első látásra, hallásra, olvasásra sem tűnik megfejthetetlennek.

Mintha Antiochius és leánya egyszerűen írásba adnák a mindenkori kérőknek, így Periclesnek, de tulajdonképpen nekünk is (a „művelt jelen népének”), hogy vérfertőző viszonyban állnak egymással. Aki tehát elolvassa ezt a „vérfertőző vérszerződést”, eleve elveszti a fejét: Ha felfedi az emberiség egyik (ha nem a legnagyobb) tabuját és színt vall, akkor azért, amennyiben pedig szemlesütve elhallgatja a (nyílt) titkot, hát akkor azért. Valójában tehát nem is az a fontos, hogy a kérő meg tudja-e oldani a rejtvényt (ugyanis meg tudja fejteni), hanem az, hogy ki meri-e mondani az igazságot a királyról és a királylányról.

A Pericles kapcsán érdemes elgondolkodni azon, hogy vajon miért anyátlanok ennek a furcsa történetnek a hősei és hősnői. A darabban nem esik szó sem Pericles anyjáról, sem Antiochus leányának anyjáról. Olyan megérzések vesznek rajtunk erőt, mintha ez az általános anyanélküliség vinné romlásba a történet királyait, fejedelmeit, hercegeit, királykisasszonyait és velük együtt magát a történetet (rege?, mese?, dráma?). Ne feledjük, hogy Simonides leánya, Thaisa, vagyis a második számú menyasszony, majd később Pericles (szintén feladvány által) elnyert felesége is anyanélküli. Marina, Pericles lánya, szinte a darab legvégéig abban a tudatban él, hogy édesanyja, őt szülvén, meghalt, mint ahogy maga Pericles is ezt hiszi. A szabályt erősítő kivétel Dionyzia, de ő sem az (ős)anyaság mintaképet testesíti meg, hiszen saját lányát, Philotént (Shakespeare-rel együtt) elhallgatja. Marinának, vagyis jótevője lányának viszont minden további nélkül az életére tör. (Érdekes leánypárja a darabnak Antiochius színpadon megjelenő „nevesincs” lánya és Dionyzia [és férje, Cleon] leánya, Philotén, aki viszont csak névleg hangzik el a színen.)

Nehéz és talán lehetetlen is eldönteni, hogy Pericles gyáva-e vagy bátor, amikor azt és úgy

cselekszi, amit és ahogy. Bizonytalan, hogy sorát maga irányítja-e, vagy más erők mozgatják, hogy milyen szerepet játszik történetének alakulásában a saját furfangja, okossága, józan esze, a megérzései, az ösztönei, a véletlenek vagy a ki tudja ki által neki szánt gondviselés. Időnként-helyenként azt érezzük, hogy küzd, harcol, szenved, örül, stb., teszi a hős dolgát, máskor meg mintha csak egy báb volna, akit pl. Diana istennő rángatna ide-oda, a maga (ön)törvényei szerint, anélkül, hogy ebbe Periclesnek különösebb beleszólása volna. De nemcsak Pericles, hanem a darab összes szereplője is sajátos pályáivra írtan mozog, különös tekintettel arra, hogy maga a (Szent)írás, vagyis a rejtvény kivételes hellyel bír a szövegben, akár Diana, akár Shakespeare, akár Antiochius, akár a leánya kézjegyét véljük felismerni benne.

Ki gondolná, hogy egy írás egy pillanat alatt kioltaná egy mindenre elszánt hős szerelmét? Népmeséinkben mindenesetre nem túl gyakori, hogy a főszereplő első próbálkozásra csak úgy megfutamodik, magyar népmesékbe beidegződött lelkületünknek legalábbis szokatlan ez a „pálfordulás”. Talán ez a hirtelen szín(szint)váltás kelti fel bennünk azt a gyanút, ill. kétséget, hogy ti. vagy a rejtvény hiteltelen, blöff, vagy hősszerelmesünk szerelme „szesztelen”. Maradjunk talán abban, hogy ezúttal is Diana Hold-istennő vezeti Shakespeare tollát, s noha a darabban szerepel is egy székely legény, történetünk nem erdélyi ihletésű. Másfelé kell tehát kutakodnunk, ha meg akarjuk érteni Shakespeare Periclesének lelkületét.

Érdekes talán abból a már említett tényből kiindulnunk, hogy a feladvány tulajdonképpen nem is feladvány, hanem apa és leánya, történetesen egy király s annak leánya vérfertőző viszonyának szándékolt nyilvánosságra hozatala. Nem valószínű, hogy a kérők ne értették volna az írásba (rejtvénynek nevezett fogalmazvány) foglaltak üzenetét. Éppen ellenkezőleg: A kérők félelemből, vagy a királyi családnak kijáró tiszteletből (félelemből fakadó tisztelet), a dolog abszurditásától, megrökönyödésükben inkább elhallgatták, amit gondoltak, még azon az áron is, ha az életükbe került a tabu. A királyi család szent és sérthetetlen minden körülmények között, róluk vagy jót („a jó annál jobb, minél régiebb”) vagy semmit. A hallgatás azonban most nem aranyat, hanem halált vont maga után. Az elmondottak alapján tehát mégiscsak azt kell leszűrnünk, hogy Pericles bátran vállalta az igazság kimondását, mintha az a jelen helyzetben fontosabb lenne számára, mint hogy történetesen szerelmes-e vagy sem, kiábrándult-e stb. Ahogy maga fogalmaz:

„Pericles:

(...)

S kimondom, mert lázítja lelkemet:
Nemesebb férfi nem kopogtat ott,
Hol a kapun belül bünt gyanított.
Szép lant vagy te, érzéked rajta húr,
S ha jogos pengetésre zengenél,
Hallgatnának a menny s az égiek,
De túl korán zengtél, s csak a pokol
Táncol, ha húrod rekedt hangja szól.
Az én szívem, bizony, már nem szeret.”
(Első felvonás, első szín)

József Attilával szólva, a „Mért ne legyenek tisztességes! Kiterítenek úgyis” (József Attila: Két hexameter, részlet) lehetőségével élt Pericles, amikor értelmezte a szöveget, és ezen a réven részese lett annak a perverz játszmának, amelyet Antiochius és leánya terveztek ki: Nagy élvezettel, ördögien kéjgyilkoltak.

Tudnunk kell, hogy a korabeli Görögországban (Pericles – tudjuk – kortársa volt Athéni Timonnak, Alcibiadesnek, Apemantusnak), vagyis az ún. athéni demokrácia fénykorában, Kr. e. 450 körül a lányok szüzessége szent dolognak számított házasságuk előtt. Shakespeare Periclesét ezek szerint legalább annyira zavarta az, hogy „szerelme” (Antiochius lánya) már nem volt szűz, mint maga a tény, hogy éppen az apjával való bujálkodásban vesztette el e potenciális menyasszony az ártatlanságát, vagyis maga a vérfertőzés ténye. Most jön az első csavar:

A hivatalos történelemtudomány sohasem megy el Pericles mellett anélkül, hogy ne tenne említést arról, miszerint az államférfi a legközelebbi rokonát vette feleségül (ki számít legközelebbi rokonnak: anya?, leány?, testvér?, unokatestvér?, féltestvér?), történetesen egy elvált asszonyt, akinek első házasságából már született egy gyermeke. Mondanunk sem kell, hogy abban az időben nem volt mindennapi gyakorlat sem a válás, sem az, hogy valaki (történetesen egy nő) gyermeket hozzon egy előző házasságból az újba, a szüzesség kérdéséről nem is beszélve. További fontos és a korra nem jellemző adaléka a történelmi Pericles privát életének az, hogy idővel maga is elvált ettől a bizonyos „rokonfeleségtől”, aki viszont harmadszor is férjhez ment. Pericles a válás után együtt élt a kor és a világtörténelem leghírhedtebb hetérájával, a milétoszi Aszpásziával. Úgy hírlett, hogy Aszpásziát többször is megvádolták azzal, hogy megrontja az athéni asszonyokat, hogy azok teljesítsék Pericles perverz vágyait. A dolgok természetéből fakadóan Aszpászia sem volt már szeplőtelen, amikor urához, szeretőjéhez vezérelte a sors szeretőnek, feleségnek...

Lassan körvonalazódni látszik Periclesünk (aki ezúttal történelmi is, meg nem is) egyik alapproblémája, mondhatnánk frusztrációja,

hogy ti. sohasem lehetett biztos nőjei ártatlanságában, pontosabban csak abban volt biztos, hogy azok semmilyen körülmények között nem lehetnek szűzek akkor, amikor „meglátták és megszerették egymást”. De, mint ahogy majd látni fogjuk, Pericles saját ártatlansága is (noha ez a korabeli Görögországban nem számított) érdekesen alakult, és hagy némi kétséget maga után. Mai szemmel nézve (ismét a művelt jelen), vagyis zsidó-keresztény kultúrán (is) szocializálódott, euroatlanti, posztkommunista, posztmodern, poszt-keresztény stb. erkölcsi szokásrendünk talán nem veszi olyan szigorúan a nők házasság előtti feltétlen makulátlanságát, de továbbra is a legnagyobb tiltás övezi a családon belüli erőszakot, ezen belül a szülők és a gyermekek között létrejött nemi kapcsolatot, különös tekintettel az apák által megrontott kiskorú leányaikra. Igaz ez még akkor is, ha az ún. médiák révén szinte minden nap éppen ennek az ellenkezőjéről szólnak a tudósítások. Mindez arra utal, hogy korok, kultúrák, erkölcsök, tabuk, szokások, vallások stb. ide vagy oda, a szexualitás egy határon túl nem ismer korlátokat. A törvények és a megegyezések (szintén koronként és kultúránként) bár változnak ugyan, de mintha (hogy elővegyük Athéni Timon vagy Apemantus cinizmusát) csak arra volnának valók, hogy megszegjék őket. De maradjunk egyelőre (ezúttal nem görög) házassági szokásainknál, amelyeket illik betartani.

A menyasszonytánc szokása pl. a Kárpát-medence magyarjainál mind a mai napig a lakodalom szerves része. A lakodalom csúcspontján a menyasszony (aki hivatalosan ugyan már feleség, de az első éjszakát még nem töltötte el a vőlegénnyel, aki valójában már a férje) mindenkié, ami azt jelenti, hogy pénzért köteles mindenkiel táncba menni, legyen a táncra kérő férfi vagy nő, rokon (beleérve anyát, apát, testvért) vagy idegen, kiskorú vagy nagykorú stb. Nem kizárt, hogy ez a (népi) szokás visszavezethető a régiek rituális prostitúciójához. Minden babilóniai nő köteles volt egyszer életében Mylitta szentélyében pénzért idegennel közösülni. De továbbmegyünk: Az első éjszaka joga (Jus primae noctis), Hérodotosz szerint az arameusoknál az apáé, ő fosztja meg szüzességétől a lányát (rituális deflorálás) annak férjhezmenetele, esküvője előtt. Egyes csendes-óceáni szigeteken legális, főállású liliomtipró végezte ezt a nemes-nemi aktust a leányokon, arrafele ugyanis az a divat, hogy egy leány ne szűzen, hanem bizonyos tapasztalatokkal menjen férjhez. Vannak-voltak népek, ahol a szűzen való férjhez menés szégyennek számított, és a majdani férj szóba sem állt addig jövődöbelijével, amíg az ártatlan volt. Az újdonsült férfiek ezen a réven megszabadultak az új feleség deflorálásának terhétől.

Visszatérve a görögökhöz, fontos megemlítenünk, hogy a szerelem mint érzés és fogalom Pericles korában egészen mást jelentett, mint manapság. Abban az időben (Kr. e. 450 körül) a tehetősebb görög férfiak szinte kötelezően tartottak „barátot” általában egy náluk (jóval) fiatalabb (mai értelemben kiskorúnak számító) fiút, és a kettejük között létrejött testi-lelki kapcsolat jelentette számukra az (igaz) szerelmet. A házasság egészen más funkciót töltött be: gyermeknemzés, utódnevelés, anyagi javak öröklésselosztása, más érdekek. Ugyanakkor a feleségek is megengedhették maguknak a homoerotikus viszonyt fiatalabb lányokkal, pl. Sapphó Lesboson.

Az érett férfi–fiatal fiú viszony tulajdonképpen egyfajta beavatásnak is számított: A fiú ezen a réven vált férfivá, és kapott bebocsájtást idővel a felnőtt férfiak világába. A szó mai értelmében tehát nem fiatalokon való erőszaktételről volt szó, visszaélésről az idősebb, erősebb, gazdagabb stb. jogán, nem perverzió, szexuális kizsákmányolás, emberi méltóság elvétel, kóros, káros, elítélendő bűnös cselekmény állt fenn, hanem egyfajta íratlan közmegegyezésen alapuló szokásról beszélhetünk, amely a fiúk akkori testi-lelki egészségének nem a hátrányára, ellenkezőleg, személyiségfejlődésük javára íródott, és társadalmi elfogadottságuknak egyfajta záloga lehetett. Ezek a fiúk később maguk is férjek, családapák lettek, akik maguk is tartottak fiúszereztőt, akihez igaz szerelem fűzte őket.

Visszatérve ezek után Shakespeare Periclesének személyiségéhez, azt vagyunk kénytelenek konstatálni, hogy talán nem is annyira az ara ártatlanságának a hiánya vagy a vérfertőző viszony az, ami igazán zavarta, de a rejtvényt, mint egyfajta jóslatot, mintha magára (is) vonatkoztatta volna, és ettől az esetleg beteljesülő jóslattól tartván fogta menekülőre. Nem Antiochustól vagy a bérgyilkos Thaliardtól félt igazán, hanem saját sorsától. Megjósoltnak vélt sorsa be nem teljesülésének reménye vetette tehát hajóját külső és belső viharokba, ismeretlen partokra...

Ezután az új felismerés után már csak azon izgulhatunk, hogy miként alakítja a gondviselés, Shakespeare vagy Diana Hold-istennő hősünk életét, hogy a beteljesült vagy a be nem teljesült rejtvény-jóslat jut-e Periclesnek osztályrészül. A darab legkiélezettebb része (mondhatnánk sikamlósát is) ebből a szempontból Marina és Pericles találkozása az ötödik felvonásban, Mytilene előtt, Pericles hajójának fedélzetén, egy függönyös sátorban, a heverőn.

„(Marina dalolni kezd)

(...)

Marina:

Egy lány jött el hozzád, király,
Ki nem biztatta még mások szemét,
Bámulták úgyis, mint az üstököst,
S azt mondja, hogy amit túrt s szenvedett,
Kínodnál nem kisebb, hű mérlegen.
Bár lerántott a sors konok keze,
Olyan ősök véréből származom,
Kiknél nem volt külön sok nagy király.
De családom kitepte az idő
S engem rabbá tett: zord parancsolóm
A viszontagságos, visszás világ. (félre)
Elhallgatok. Arcom tűz lepte el,
S ez azt sűgja: »Ne menj, míg nem felel.«
Pericles:

Sorsom... család... előkelő család...

Az enyémmel felér. – Így mondtad? Így?

Marina:

Azt mondtam, hogy ha ismernéd, uram,
Családomat, ujjal se bántaná.

(...)

Pericles:

Kintól vagyok terhes, könnyet szülök.

Ilyen volt drága nőm – leányom is

Ilyen lehetne. – Nőm szemöldöke –

A termet is, mint a nádszál, sudár,

A hang ezüst, s két szem drágakő

Ékes keretben; úgy lép, mint Junó,

Fülünk táplálja s új éhet növel,

(...)

Pericles:

Honnan jön zene?

Helicanus:

Én nem hallok semmit.

Pericles:

Nem hallanád?

Szférák zenéje! Hallgasd, Marina.

Lysimachus:

Hagyjuk rá, nem jó ellentmondani.

Pericles:

Gyönyörűen zeng. Nem halljátok-e?

Lysimachus:

Hallom uram. (Zene szól)

Pericles:

Mennyei muzsika!

Hívd, hogy figyeljem, s álom nehezül

Szememre, pihennem kell, hagyjatok.

(Elalszik)”

(Ötödik felvonás, első szín)

Az ambientus kétség kívül erotikus felhangokkal telített, de hogy a (bal)jóslat nem teljesegett be, vagyis Pericles és leánya egymásra leltek ugyan, de nem lettek egymáséi, talán az érzékelteti legmeggyőzőbben, hogy Periclesnek hanghallomása van, a szférák zenéjét véli hallani, amely a harmóniát zengi: Minden és mindenki saját magával azonos, és a helyén van, Pericles a találkozás első pillanataiban ismerősnek és vonzóknak éli meg Marinát, aki halottnak hitt régi,

fiatal feleségére emlékezteti, mert a lánya valóban hasonló az anyjára, Thaisára. Mintha szerelem volna ez első látásra, de mindenesetre több, mint egyszerű szimpátia. Marina is érzi, Shakespeare is kitűnően érzékelteti ezt a már-már láng-
ra lobbant, több mint emberi együttérzésből fakadó, furcsa, csiklandós szeretetet, szerelemparazsat. Mégis: Periclesben az apa születik meg itt és most a szemünk előtt, Marina pedig (pszichológiailag) itt válik apja lányává. Pericles ezek szerint nem ok nélkül hagyta újszülött lányát nevelő(mostoha?)szülőknél, Cleonnál és Dionyziánál, s fordította hajóját felesége vélt halála után, Tyrus helyett Tarsusnak, annak idején. Logikusnak tűnt volna, hogy a viharban szülés közben látszólag meghalt feleség tengerbevetése után Pericles újszülött lányát és dajkáját saját országába, Tyrusba vitte volna, és Marina saját otthonában-hazájában, és nem idegenek gondozása révén érte volna meg az eladósort. Pericles érzelmi logikája (talán Diana Hold-istennő közbenjárására) viszont azt diktálta az ifjú, még éretlen férfinak, apának, hogy jobb, ha kikerüli azt a csapdát, amelyet a sors, vagy szintén Diana Hold-istennő állított a számára próbaként: hogy ti. maga nevelje fel a lányát anya nélkül, mint pl. Antiochus vagy Simonides, és bekövetkezzék az, aminek nem volna szabad: kölcsönös erotikus viszony apa és leánya között. A családtagok (apa, anya, lány) egymásról való mit sem tudása, az, hogy halottnak hiszik a másikat (lappangás), ugyanezeket a családtagokat megérleli, pszichoszexuális személyiségfejlődésükben érettebbé teszi. Ennek a latenciának köszönhetik hőseink azt a fajta differenciáltabb személyiségstruktúrát, amely megvédi őket elemi ösztöneik kiélésétől, és a nemileg frissen érett leány öntudatlan erotikus jelzéseire az apában az apa, és nem az (alfa)hím válaszol.

Valami hasonlót fejez ki a darabban a zene is:

Amíg Antiochus (nevesincs) leányának lantja rekedt hangon szól (lásd fent az idézetet a 14–15. oldalon) és kiöli Periclesből a szeretetet, addig Marina jelenléte, jelen léte, újjászületése a szintén újra apává lett Periclesben az apai szeretet húrjait pendíti meg, amely azonos hullámhosszon rezeg, mint Marina apja iránti leányi szeretete.

A darab harmadik „zenei betétje” igazolni látszik azon feltételezésünket, miszerint Shakespeare-nél a zene megjelenése a darabokban legtöbbször lényegi, igen fontos változásokat kísér, pl. (újjá)születés, élet-halál átmenet, szavakkal nem, vagy nehezen kifejezhető jelenségeket, esetleg olyan dolgokat, amelyeket Shakespeare tudatosan nem akar (nem mer?) írásba adni. Véleményünk szerint ez a bizonyos „harmadik zenei tétel”, vagyis Pericles Simonidesnek

(jövendőbeli apósának) adott „kis éji zenéje” ez utóbbit sugallja. Tudnunk kell, hogy a történelmi Pericles is híres, számon tartott, zeneileg képzett közembere volt korának, vagyis Shakespeare Periclese nem légből kapott „figura”, hanem közös zenei gyökerek fűzik a híres ókori athéni államférfihoz.

Antiochus leányának lantja, vagyis maga a leány disszonáns rekedtséget, romlottságot áraszt, amitől Pericles erosza egy pillanat alatt elillan. A rokonszenv ellenszenvvé alakul, a vonzás taszításba csap, hősünk másokban (másikban) való (ön)tükröződésében, magára ismerésében a maga elől való menekülést kénytelen választani, hogy mégis magára, igaz(?) apai valójára leljen, hiszen ez az elküldés és a küldetés lényege. Marina és Pericles „légyottja” harmonikus emelkedettséggé, szférák zenéjévé, megfoghatatlan zenei szférákká nemesíti leány és apa eroszát, romlatlan gyermek-szülő viszonyra lényegíti kettejük kapcsolatát, és ezen a réven új szerepben lehetnek magukra.

Tekintettel arra, hogy mindkét zenei passzus az éroszt, az erotikát, a nemi erőt, a libidót, a szexualitást hivatott érzékeltetni, pontosabban ennek az erőnek az átalakulását, szublimálását, arra kell gondolnunk, hogy nincs ez másként harmadjára sem. A különbség az előbbiekkal szemben (csak) abban lehet, hogy ezúttal Simonides és Pericles hálószoja jelenetét, vagyis a köztük létrejött homoerotikus aktust Shakespeare néhány zenei utalással intézi el:

„Simonides:

Te így dicsérő szóm elől kitérsz

Szépen, szerényen.

(A lovagok táncolnak a hölgyekkel)

Szét a párok! Állj!

Köszönöm, jó volt mind,

(Pericleshez) te legkülönb.

Világot, apródok! kísérjete

Minden lovagot szállására! Te

– Úgy rendelkezem – szomszédom leszel.

Pericles:

Ahogy parancsolod.”

(Második felvonás, harmadik szín)

(...)

Pericles:

Az Ég áldjon meg sok jóval, király!

Simonides:

Téged is. Oly édes volt zenéd

Az este, hogy hálával tartozom.

Hitemre mondom, nem bájolta még

Fülemet ily csodás harmónia.

Pericles:

Királyi felség, tetszésed dicsér,

Nem érdemem.

Simonides:

Mester vagy ebben is.

Pericles:

Csak a leggyarlóbb tanítvány, uram.

Simonides:

Engedd meg, hogy megkérdezzem, lovag,
Mit szólsz leányomhoz?

Pericles: Felsőleges úr,

A legerélyesebb királyleány.

Simonides:

De ugye, szép is?

Pericles:

Mint a nyári nap,

Gyönyörűség.

Simonides:

Ő is kedvel nagyon,

És azt kívánja, hogy légy mestere

S ő tanítványod. Láss hozzá tehát.”

(Második felvonás, ötödik szín)

Shakespeare (mitológiája) úgy tudja, hogy a jövődöbéli após feladata, hogy kipróbálja, beavassa a vőjelöltet, és egy vele eltöltött éjszaka az ára annak, hogy az ifjú férjelölt bejutást kapjon úgy a felnőtt férfiak társaságába, mint menyasszonya hálószobájába. Mintha Shakespeare ezen a ponton túltenne minden ide vonatkozó görög, babilóniai régi (jó?) szokáson, íratlan törvényen, szabályon, (köz)megegyezésen stb., úgy tűnik, ha nemi eltévelyedésekről van szó, a mester ebben is felülmúlhatatlan. Egyszersmind azonban, mintha a freudi szexuálszichológia legmélyebb rétegeinél is mélyebbre merülne, az emberi lélek (nemi) ösztöneinek legingoványosabb, kiismerhetetlen útvesztőibe.

Simonides és Pericles rejtélyes (nemi?) kapcsolatára Shakespeare (szemérmesen) nem csak zenei metaforákkal utal, de a helyszín is árulkodó: Pentapolis, amely öt várost jelent, úgy mint: Szodoma, Gomora, Admia, Zoar és Zeboim, Kánaán déli határán, a Jordán síkságon, a Holt-tenger közelében. Pentapolis (leszűkítve Szodomára és Gomorára) az Ószövetség legbűnösebb, legperverzebb városa, a homoszexuális férfiak fővárosa, ahol az természetes, ami nem természetes...

Talán ezen a helyen érdemes kitérni arra az észrevételre, hogy az ún. természetben minden (lehet) természetes. Az ún. természetellenes dolgokat szintén a természet részét képező ember, társadalom, kultúra, vallás, politika, világnézet, filozófia stb. termeli ki magából, és legtöbbször pusztán megegyezés kérdése, hogy mi, hová kerül, mint ahogy a megegyezés maga is természeti jelenség, nem is beszélve az ún. természetfölöttiről, ami természetesen szintén ugyanannak a nagybetűs természetnek a része. Nézzünk néhány példát:

A homoszexualitást az állatvilágban is megfigyelték, pl. a Palackorrú delfineknél. A csikóhalnál a hím hordja ki a kicsiket, mivel elevenszülő.

A bohóchal élete folyamán tudja változtatni a nemét, méghozzá úgy, hogy mindig a nőtény alakul át hímmé, mintha a nőivarúság egyfajta alapállapot volna. Ha pl. háremben élnek, és az egyetlen hím elpusztul, egy nőtény veszi át a szerepét, és hímmé változik. Más halfajoknál a víz vegyhatására alakulnak hímmé vagy nőtényre az egyedek, lúgos vegyhatás esetén a nőneműek kerülnek túlsúlyba, savas közegben ugyanezek a nőtények hímmé alakulnak. A paradicsommal elkülönülten élve 90%-ban hímmű, de rajban több mint 60% a nőtények aránya. A krokodilok neme a homokban lévő fészkek hőmérsékletétől függ, úgy, hogy 33 °C alatt nőtények kelnek ki a tojásokból, 33,9 °C felett hímek. A teknősök (szintén homokba rakják a tojásaikat) esetében 30 °C-nál a nemek aránya 1:1, 28 °C alatt csak hímek, 32 °C felett csak nőtények bújnak ki a tojásból, kötelezően teliholdnál, éjszaka, és a holdfény mutatja nekik a vízhez vezető utat.

Az emberi agy a méhen belüli egyedfejlődés során nemi differenciálódáson esik át. A fiúknál, az eredendően női jellegű agyat, a magzati időszakban a tesztoszteron nevű hormon maszkulinizálja. Egyes feltevések szerint a homoszexuális férfiaknál ez a folyamat zavart szenved (talán genetikai okokból). Ilyenkor beszélünk az idegrendszer ún. pseudohermafroditizmusáról. Más megfigyelések arról tanúskodnak, hogy az anyát ért stressz kihatással van az utód nemi orientációjára, pl. a második világháború alatt és után sokkal több homoszexuális személy született.

Régóta köztudott, hogy a gyermek 3-5 éves korában képes kiszakadni szüleinek állandó társaságából, de ha ez az (erotikus) vonzódás valami miatt folytatódna, akkor szexuális érzések bontakoznának ki az ellenkező nemű szülő iránt. Jó esetben a gyermekek megtanulják elfojtani szüleik iránti erotikus vágyaikat, ezek ugyanis létező, genetikai eredetű vonzódások.

Ugyanakkor az is tény, hogy legtöbbször nem vonzódunk azokhoz, akikkel együtt nőttünk fel (ún. Westermarck hatás). Mindazonáltal az érzéseknek nehéz parancsolni, hiába tudjuk, hogy nem helyes. A pszichológusok továbbá azt is tudni vélik a fentiek mellett, hogy a nők inkább apjukhoz, mint saját magukhoz hasonló párt választanak fizikai megjelenés tekintetében.

A férj és az apa közötti hasonlóság függ az apa és a lánya közötti korai kapcsolat szorosságától. Lássunk ezek után néhány, a társadalmi normákra, viselkedésre vonatkozó természetes vagy természetellenes (ki-ki maga döntse le, vagy el) jelenséget a nők és a férfiak viszonylatában:

Kezdetben (talán a patriarchátus kezdetén?) a nőket egyszerűen elrabolták vagy megvásárolták, és ezen a réven a férfiak tulajdonai lettek. A kí-

naiak (rang szerint) többnejűségben is élhettek, a női láb (ki tudja miért) tabunak minősült. Indiában a kislányokat már csecsemőkorukban eljegyezték a szülők, a nő számára a férj Isten volt, a házasságtörő nőt kutyákkal tépették szét. A lányt 12 éves korában vezették a férj házába, a házasság napja havonta ki volt jelölve (a 16. nap?). A görög nők bezártan éltek, fő feladatuk a szülés volt, a házassági szerződést a lány apja és a jövendőbeli férj kötötték meg, az ajándékcseré és a lány szüzessége kötelező volt. Az ókori Egyiptomban II. Ramszesz idején a házasságkötést a lányok kezdeményezték, a gyermekek az anya nevét viselték, az anya rendelkezett a gyermekekkel, a házasság első éve próbaév volt, az asszonyok anyagilag nem függtek férjeiktől stb. Mindez a matriarchátus maradványa volt az ún. 5. dinasztiaig, amikor is Egyiptomban (is) megjelent a patriarchátus.

Később az ókori Egyiptom fáraódinasztiái a rokonházasságok miatt néhány száz év alatt összeomlottak. A muzulmán kultúrában engedélyezett az unokatestvérek közötti házasság, immár 1400 éve. A világ muzulmánjainak majdnem a fele családon belüli házasságban született. A családon belüli házasságokból született muzulmánok nagy része olyan szülőktől származik, akik maguk is beltenyészetben születtek. A muzulmán vallás tiltja a nem muzulmánokkal való házasságot. Szaúd-Arábiában tilos a nők és a férfiak házasság előtti nemi élete, ezért sok a homoszexuális férfi. Az európai keresztény középkor aszketikus volt, antiszexuális, a „paráznságot” és a szerelmet is elítélte, mert az akadályozta a vallási kötelezettségek teljesítését, és a nemi élet csak a fajfenntartást szolgálta. Ugyanebben a keresztény középkorban a keresztések hadát a prostituáltak hada követte. A papság szegény nélkül szedte a tisztázatlan jövedelmet, IV. Sixtus pápa 22 000 aranyat szedett be adó gyanánt a nyilvánosházakból. Az angol Viktória királynő belterjes házassági kötelékek miatt született hemofiliásan (kóros vérzékenység), amit továbbörökített. A spanyol Habsburg-dinasztia 200 évig élt beltenyészetben, és gondoskodott folyamatosan fogyatékos utódokról. Manapság a lombikbébi program kapcsán a spermabankokból „kikerülő” spermák révén (ugyanazon férfi spermái) többszörösére nőhet a féltestvérek közötti párkapcsolat veszélye. Akikkel ugyanis arckunk nyolc (bizonyos) pontja hasonlóságot mutat, azokat találjuk a legvonzóbbaknak.

Végül, de nem utolsósorban érdemes megjegyezni, hogy a holdvilág hatására minden évben ugyanabban az időpontban rakják le a korallak a petéiket, a virágállatok ugyanis, ha a holdfény erőssége elér egy bizonyos szintet, vezényszóra lövellik ki spermáikat, ill. petesejtjeiket, hogy

elősegítsék a megtermékenyülést. Náluk tehát az a természetes, ha a Hold irányítja magát a szexuális aktust, ahol külső megtermékenyülés révén a víz a közvetítő, amelyben viszont ismét csak a Hold hatásai érvényesülnek...

Hagymás István Shakespeare-látlatok I. – János király; Julius Caesar; Antonius és Kleopátra; Athéni Timon című tanulmánykötete 2016-ban jelent meg a Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület gondozásában. A készülő, Shakespeare-látlatok II. című kötet egyik fejezete a Pericles-tanulmány, amelyet folytatásokban közlünk.

Bognár Géza: Mellettem a párom

Horváth Gergely

Mert én...

Mert én eltűnök – tán sosem voltam.
Létezésem ábránd, mi neked született,
hogy a halálom is én magam voltam,
ami mikor élt neked kedveskedett.

Nem leszek többé – mihaszna vagyok.
A lét, mi felesleges talán...
de szerelmet neked mindig adhatok
mikor ebédelek a magány asztalán.

Félek nagyon, de nem vagyok gyáva,
mikor fegyvert emelek magam felé,
s úgy állok férfiként állva
mikor a Krisztus áll a Szűzanya mellé.

Nem tudom ki vagyok, s honnan jöttem,
de téged szeretlek nagyon...
s mikor a világra nagyot köptem,
úgy maradok én is itt, halva az asztalon...

Sohasem

Sohasem a szememet nézed,
de látod bolyongó szívemet,
mely csalfa ugyan sohasem volt,
ám sokszor csak hiteget.

Sohasem a bőröm simogatod,
de puhán érinted a lelkemet,
mely bár többször zuhant el,
drága kezed mindig felemel.

Sohasem ételt adsz nekem,
hanem feltálad önmagad,
s míg én mohón habzsolva fallak,
tudom, meg nem hallgatlak.

Sohasem ágyat adsz nekem,
hanem hogy felszabadíts
a mocskomtól engemet,
melyet a te sóhajod tisztít meg.

S hogy mindennek vége lett?
A sors furcsa játékot ad nekünk,
támadunk, védekezünk
– ez a férfilelkünk –

Ahol te létezel

A szépet feledni nem lehet soha,
s bár elmegyünk egymástól messze,
gyönyörűséget varázsol szerelmünk alkonya
mikor véget ér egy örökké nem tartó mese.

Látlak téged minden hajnalban,
te táncolsz ott, édes fénysugár,
szenvedély simogatása vagy álmomban
mikor megnyugvást az ábránd megtalál.

Pipacsok tánca a szellőben,
érzem ott vagy te is közöttük,
a nap fénye vagy kelőben
mikor még a boldogságot fürödtük.

Ott vagy mindenben mi szép,
álma vagy a ragyogásnak,
így leszel nekem örök kép,
mikor átadom testem az álomnak.

Az vagy, mi életnek a születés,
halálnak a csendes pihenő,
kedves álomnak a friss ébredés
mikor a pihenésből dolog jó.

Minden vagy – s eképp létezel,
darutoll, gólyarepülés, élet-tánc,
s bár én nem vagyok, mikor ébredesz,
fájdalmas hiányod nekem így lesz rablánc.

Az igazság vagy, és a hazugság leánya,
minden mi éltet és árt nekem,
a szerelem kóborló vágya,
mi marcangolja lelkem.

Az ég kéken ragyog ma,
de nekem a szemed jut eszembe,
s hajad barnasága szelíd tölgyfa –
örökre beköltöztél a szívembe.

Az élet akár az éltető víznek tükre,
folyamatos és állandó,
hullámain a szél teszi tönkre
ki nem hibáztatható.

A sors furcsa kaland és változás,
de te minden vihar mellett is vagy,
felesleges hát gyarló átkozás,
mikor zokog a lélek, s pihen az agy.

A fehér sál

Több alkalommal vittem már viselt, de nem elhordott ruhákat, kosztümöket egy ismerős asszonynak, aki gyűjt minden használható darabot. Erdélybe, Kárpátaljára és még én nem tudom hová továbbítja az arra rászorulóknak. Legutóbb egykori munkaruháimat, fehér nadrágokat és munkaköpenyt adtam oda. Nyugdíjas vagyok, ezekre már többé nem lesz szükségem. Hozzájuk tettem még két darab fehér kasmír sálát is. Az egyik színes, török mintás volt, a másik apró kis rózsákkal díszített. Úgy találtam, fiataloknak való az ilyen mintájú sál, én is fiatal koromban viseltem. Bár átment az agyamon, hogy talán még megtarthatnám magamnak itthonra, ha fáj a torkom, használhatnám. Aztán elvettem a gondolatot, mondván magamban, van sok másik sálam is, miért pont ezek kellenének. Így hát annak rendje-módja szerint megváltam tőlük.

Jött a Simon-Júda vásár rengeteg árukinálattal. Az egyik sátonnál megakadt a szemem egy szép, tiszta fehér kasmír sálon. Gondolkodtam felette, de nem vettem meg, hisz van még rá lehetőségem másik napokon is, a vásár több napig tart. Másnap megálltam érte, de már eladták. Mindenféle volt, csak olyan nem, ami nekem tetszett volna.

A vásár elmúltával betévedtem egy újonnan nyílt ruhaüzletbe, és megláttam ott egy klasszikus szabású, sötétszürke kosztümöt, amelyet már három éve keresek. Nem volt nálam elég pénz, ezért mondtam a nagyon készséges és kedves elárusító nőnek, hogy másnap majd eljövök érte. Úgy is történt, de mocorgott bennem a kívánság, hogy ehhez a kosztümhöz megfelelő színösszeállítású blúz vagy pulóver is kellene, vagy mindkettő. Jobban körülnéztem az üzletben, és láttam ezt is, azt is. Persze, pénzt csak a kosztümre vittem magammal. Megegyeztem az elárusító nővel, hogy eljövök és megveszem a hozzá való pulóvert is. A blúzt is felpróbáltam, de az nagynak bizonyult, viszont megígérte, hogy rendel kisebb számot is. Másnap elmentem a pulóverért, most már vittem magammal több pénzt, mert láttam, hogy csupa olyan áru van az üzletben, ami az én ízlésemnek is megfelel. Ráadásul még megláttam egy közepméretű barna táskát is, amire szintén szükségem volt. Megvettem azt is. Már távozni készültem, amikor megakadt a szemem egy szép, egyszínű fehér kasmír sálon, vagy mérete szerint inkább stólán. Szinte szégyeltem mondani, hogy nekem még az is kellene. Persze, a hölgy azonnal levette az akasztóról és megmutatta. Mondtam, hogy talán majd legközelebb megveszem. Ő azonban készségesen a kezembe adta, hogy fogadjam el ajándékuul tőle és a párjától, akivel

együtt vezetik a boltot, mivel minden alkalommal vásároltam tőlük valamit.

Szokatlan volt számomra ez a gesztus. Mondtam, hogy én ingyen nem kívánom, de ők erősködtek, hogy nagyon szívesen adják, legyen máskor is szerencsénk, viseljem egészséggel. Meglepődtem a nagyvonalúságukon, megköszöntem és távoztam.

Otthon elgondolkodtam az eseten. Lám, lám, milyen a sors, mindenkinek mindent valamilyen módon visszaad – jót, rosszat egyaránt.

Nevessetek egy keveset

Kedves keresztgyerekem, Elemér és testvérem, Ede!

Levelem érkezéssel szeretettel kérlek Benneteket, gyertek el szeptember elsején délben Szegedre. Élelmet nem kell venni, ebédeteket megrendeltem Nektek, feleségeteknek és gyermekeknek. Legyetek kedvesek és délben jelenjétek meg, ne késsetek el! Percenként lesem érkezéseteket, de nem mehetek elétek, mert tehetetlen lettem. Ennek ellenére veletek leszek, és ebéd végeztével megrendezhetnénk egy zenés estét gyerekekkel. Gyerekek zeneérzéke teljesen lehangol engem, mert remek tehetségek. Nem kell elfecséreljék e képességet, menjenek el zeneképzésre, esetleg Pestre egyetemre.

Kedvencem, Emese szépen énekel. Kellemes élményt jelentene nekem részvétele és jelleme. Ne legyetek ezért féltékenyek egy cseppet sem. Ez nem egy veszélyes helyzet. Esetleg nem felelné meg? Legfeljebb elmegy. Nem lesz kellemetlen érzés részére sem, értelmes, nem neheztel meg érte.

Gyerekek! Szentelened, nevetelened és engedtelened ne legyetek, mert nem szeretném egy zsémbes vénember szerepét éreztetni Veletek. Félek, megmérgekedhetek és megfenyegethetlek, esetleg elfenekelhetlek Benneteket, és ezért kedvesegetek lesztek, ez nem lenne kellemes Nektek sem és nekem sem.

Estebédnél telhetelened ne legyetek, mert még megbetegedhetek, esetleg éjfélre teljesen lerészegedtek, és nem lesz épség Benneték. Ne kelljen szégyenkezni értetek és helyettetek. Reggelre éberrel keljétek és elmehettek.

Ne essen neheztetekre levellem értelmezése és elemzése, ne nehezteljétek meg érte. Remélem elnyertem tetszéséteket, nem leszek ellenszenves Nektek, és nem lesz ellenvetésetek kérelmemmel szemben.

Gyenge érelmeszedésem révén egészségem teljesen ellehetelenedett. Egészében véve elnyeregtem Nektek egy kérésemet, melynek lényege – szeretlek Benneteket.

Gyertek el!

Dr. Göncz Lászlóné

Pogács Elek és Pécsi Mária története a nagy háború idején (1911–1915)

A fiatal pár élete a Veszprém megyei Takácsiban

A század elején a fiatalok nem úgy ismerkedtek és házasodtak, mint most. Legtöbbször „szerezték” őket egymásnak. Nem csoda, hogy nagyon sok házasság balul sikerült. Pécsi Máriát is egy falubelije kommandálta Gecséről Takácsiba. Ismerte a családot, és nyugodt szívvel merete vállalni a közvetítői szerepet.

Pogács Elek 1911 tavaszán levélben engedélyt kért az első látogatásra. Levelére Mária szintén levélben válaszolt:

„Tisztelt Pogács Úr! Megkaptuk a levelét, amelyben azt kéri, hogy tiszteletét tehesse nálunk. Közlöm, hogy a jövő vasárnap nagyon szívesen látjuk szüleimmal együtt. Pécsi Mária”

Még egy levélváltás történt.

„Igen tisztelt Pogács Úr! Tudom, hogy elunja várni a tudósítást, de a dolog miatt alig kerül rá a sor. Hát, ha még meg nem bánta, amit gondolt, akkor jöjjön el még a héten vagy a dolog miatt, talán ha nem érne rá, úgy írjon rögtön, de mégis jobban szeretném, ha személyesen jönne el, úgy akkor mégis jobban lehet szót érteni. Többet nem írok, mert igen sietős. Isten vele, maradok tisztelettel Pécsi Mária. Gecsén, jún. 7.”²

A házasság még a nyár folyamán megkötött. Az esküvőt 1911. július 5-én tartották Gecsén, a római katolikus templomban. A lányos háznál ülték meg a lakodalmat is. A vőlegény harminc, a menyasszony húszéves volt ekkor. Másnap lovas kocsin vitték a menyecskét új otthonába, Takácsiba. A násznép egy része is elkísérte az ifjú párt. A kelengyét is akkor szállították.

Pogács Elek a szülői házban maradt, egyedüli gyermekként a falusi gazdálkodás feladatait végezte. A fiatalasszony is nagyon szorgalmas, ügyes kezű teremés volt. A nászajándékba kapott Singer varrógéppel csodákat művelt. Nemcsak a házat, udvart, konyhakertet tartotta rendben, de a határba is kijárt kapálni, répát egyelni. A nagycsaládban az aratást kalákában végezték. Munka

a szőlőben is akadt kora tavasztól késő őszig. Permetezni igaz, nem kellett, hisz akkoriban csupa direkt termő szőlőt ültettek. Az udvaron sok aprójószágot, kacsát, libát, tyúkot neveltek. Az istállóban két tehenet, egy-két növendék marhát tenyésztettek, s mivel más pénzforrás nem igen adódott, a tejet és tejterméket a fiatalasszony fejére tett fonott kosárban a pápai piacra hordta. A nagyobb értékű mezőgazdasági termékekből nem sok jutott eladásra. Ezeknek az árával az öregapa, Pogács László, egykori takácsi molnár gazdálkodott. A bevételt takarékbán gyűjtötte, és sajátjaként kezelte.

A fiatalok igen nagy egyetértésben éltek. Sokat szorgoskodtak, terveket szőttek, de szívesen tették, hisz tele voltak életerővel és tettvágygal. Ebből a jól sikerült házasságból született meg 1913. október 30-án Pogács Mária, az egyetlen élő gyermek. Ő lett a család kis Mariskája, akit mindenki dédelgetett, óvott, szeretett. Mesélték, hogy akkoriban sok fiú született a faluban. Pogács Eleket csúfolták is a barátai, hogy neki csak lánya született. Ő azonban nem sértődött meg, hanem huncutul visszavágott: „Nem tudom, ki táncolna majd a fiaitokkal a bálban, ha legény lesz belőlük?”

A fiatalok anyagilag is szépen gyarapodtak. Annyi pénzt össze tudtak rakni, hogy Pogács Elek meg tudta vásárolni testvéreitől az anyai jussot. Ők ezt így mondták: „Elek kifizette őket.” A ház és a földek fele

a kis család tulajdona lett. Másik fele az öreg Pogács tulajdonában maradt. Természetesen tovább is együtt gazdálkodtak. Apa és fia jól megértették egymást.

A szépnek ígérkező családi életnek azonban 1914-ben véget vetett az I. világháború. A *hadköteles korúak* köréből *azonnal megkezdődtek a sorozások. A katonai behívások* a következő hónapokban és években is folytak.

A harmincnégy éves Pogács Eleket 1915 márciusában hívták be katonának. Veszprémbe, a 31. honvéd gyalogezredhez vonult be, majd Veszprémből vitték Nagykanizsára. A 20. gyalogezred 3. zászlóaljának 10. századába sorozták be. Mint mesélték, könnyezve búcsúzott szeretteiről.

A háború színhelye. A Galíciában harcoló népfelkelő tábori lapjai és levelei (1915. március 15. – augusztus 22.)

Pogács Elek levélhagyatékát felesége, leánya, majd unokái több mint egy évszázadig megőrizték. A család birtokában levő hagyaték húsz db tábori levelezőlappól és 4 db levélből áll, amelye-

ket a feladó bevonulásától haláláig adott postára. Ezen kívül tizenkét, információkban gazdagabb darab 1974. augusztus 25-én a szombathelyi Schmidt Múzeum leltárába került, feldolgozásra.³ Sajnos, a feleség férjéhez írt levelei nem állnak rendelkezésre, a férj halála után nem kerültek vissza Takácsiba.

A hagyaték anyagában a népfelkelő újonc feleségéhez írt személyes természetű üzeneteit, gondolatait fogalmazta meg. A sorok között elrejtve azonban olyan tartalmak is kiolvashatók, amelyek akár napjainkban is szélesebb érdeklődésre tarthatnak számot. Az egyszerű parasztember felelőssége, ragaszkodása környezetéhez, az életet jelentő földhöz, a gazdasághoz; az őszinte családszeretet, a feleség, a szülő és rokonok iránti tisztelet, a gyermeke iránt érzett szeretet és a katonaember hazáért érzett felelőssége mind kikövetkeztethető a ma már sokszor nehezen olvasható férfias sorokon, megkopott papírokon.

A hagyaték feldolgozása – amelyet egy pályázat keretében a főszereplők unokája állított össze – a következőkben rápillantást kíván adni ennek a nehéz időszaknak a ma is érdekes elemeire **személyes oldalról közelítve a témát mind az örökhagyó, mind a feldolgozó szempontjából.**

Pogács Elek első, 1915. március 15-én dátumozott levelében ezt írta:⁴

„Kelt levelem Veszprémben. Kedves feleségem, tudatom veletek, hogy Veszprémből indultunk 15-én egy órakor, és menünk Kanizsára. Majd ha odaérünk, onnan is tudatom veletek soromat, de most többet nem írok, mert még nem tudok semmit. Tisztöllek benneteket, kívánok minden jót, és Isten vezéreljen benneteket mindig a jóban. Maradok szerető férjed. Pogács Elek”

Már egy nap után megtörtént a végleges állomáshelyre való átköltöztetés. A következő levél már Nagykanizsáról érkezett 1915. március 16-án. Ebben megjelölte a levelezési címet is: 3. század 3. szakasz, Kisórház, Nagykanizsa.

„Kedves feleségem és atyám! Tudatom veletek, hogy most már Nagykanizsán vagyok, hála Isten egészséges vagyok még idáig. Tisztjeink is jól vannak, majd mink is jól viseljük magunk, és így valahogy csak megy majd a dolgunk, ha az Isten megsegít bennünket.”

Az egy hét múlva, március 24-én kelt levél arról tanúskodik, hogy a katonák figyelemmel kísérték egymás sorsát, s hogy néhány nap alatt alkalmi közösséggé formálódtak.

„Kedves feleségem! Megbántam, hogy azt a mindenfélét elhoztam velem, mert most minden ruhám ott hever a szobámban, vagy haza küldöm őket postán, vagy majd ha egyszer el-

jössz, haza viheted. (...) Nagyon sokat késnek a levelek, csak öt napra jutok hozzá. A Vida Ferenc még eddig egy levelet sem kapott a feleségétől, egy századnál vagyunk, minden nap találkozom vele, és takácsiak vagyunk itt szépen. (...) Mind testvérek vagyunk, csak az Isten segítjen bennünket. Megin' igen szorosan fognak bennünket, de egy értelmes ember azért ne féljen.

Imádkozzatok értem kis leányommal tiszta szívetekből, hogy hasznos legyen. Kedves kis leányomnak is nyíljék meg a szája, a jó Istentől kívánom imára, és ne a rosszra. És majd ha a jó Isten a papát haza segíti, majd nem csak cukrot viszek neki, hanem mást is. Csak jól tanítsd, mert ha jól tanul, az a magad böcsülete. (...)

Pogács Elek népfelkelő újonc, III. pót d. 2 század, 1. szakasz, Kisórház, Nagykanizsa. (...)”⁵

Abban az időben sokan beszéltek – Elek felesége, Pécsi Mári is hallotta –, hogy azok, akik földekkkel rendelkeznek, kaphatnak felmentést vagy két hét szabadságot, hisz állami érdek volt a termés biztosítása a hadsereg számára. Ezért hamarosan arra biztatta férjét, hogy próbáljon meg szabadságot vagy felmentést kérni. Erre válaszul a kiképzés alatt levő katona március 29-én a következőket írta:

„(...) kértél, hogy kérjem a tizennégy nap szabadságot. Most én ahhoz nem jutok, mert ha eleresztenek is, csak úgy eresztenek el, mint jól kiképzett katonát, így hát annyit most már tudok, hogy előbb nem kaphatok, mint ha hathetesek leszünk. (...) Most már voltunk szét lőny, és ötből négyet találtam élesem, ami nagyon jó volt, aminek híre van. Hát Mihál sógorom⁶ felől hallottál, hogy él-e vagy hal? Mindig imádkozom érte, ha él. Itt most is imádkozhat, aki akar, meg is van mondva a szakaszunkba', hogy mindenki imádkozzon. (...)”⁷

Az újoncok kiképzése a terv szerint zajlott. Április 4-én szép, egyenletes sorok adnak nagyon sok információt arról, hogy egy honvédgyalogos hogyan él. A sorokból remény, jóra való és katonaöntudat olvasható ki.

„(...)Talán majd lesznek jobb napjaink is még, de most katonák vagyunk, helt kell állnunk mindenhol, ahol föllebbvalóink kívánják, a magyar honvédek ez kötelessége. (...) Egy tizedes nálunk van, azzal beszélgettünk, a sógort, Mihált⁸ is ösmerte szegént, és hallottam tőle, hogy a Pécsi Dénes is a múltkorokban újból visszament a harctérre a menetszázaddal, de kedves feleségem, én még mostanában oda nem kerülök. Még addig látni akarlak benneteket személesen. Ha te látnád, hogy mennyi katonaság van még Nagykanizsán, azt mondanád, hol férünk meg (...). Írjál kedves feleségem

a magad sora felől is valamit, hogy édes atyámmal nem gyűlölködtök-e, csak engedelmes legyél neki mindenben, ami a magad javára válik. De ha most is rosszul bánnék veled, mint párszor a múlt télen, akkor is csak légy engedelmes, majd az Isten érte meg fog jutalmazni. Mert tudd meg, hogy aki most olyan helyzetbe került, mint én, és szabad lehetnék, nem apát, de a mostohát is megböcsülném.”⁹

A saját gondja-bajai mellett a falubeli bajtársakról, az ismerősökről is tudósít.

„(...) mi, takácsiak vagyunk a Kisórháznál öten, kik minden nap találkozunk egymással, a Bóna, a Babos, a Németh Lajos, Kovács Imre, a Vida, az egy században van velem, de egy kicsit távolabb van tőlem, de ebédre odagyön hozzánk, így mindig találkozunk vele, így hát fölta-láljuk magunk. A Nagy Károlnénak a fia is ott van, a Sándor. (...)”

Hetenként jöttek Nagykanizsáról a zöld, ké-sőbb a szürke tábori lapok. Ha keveset is – hisz sok információt nem lehetett közölni –, de leveleiben szó van az ellátásról, a kiképzési idő apró részleteiről, a takácsiakról, földiekről.

„Ennél a századnál csak magam vagyok takácsi, de azért nem baj, mind testvérek vagyunk. (...) Minden nap alakulnak menetszázadok, de azért van sok olyan is, aki februári, és kimaradt. A Sült Lajos is velünk van, visszamaradt menetszázadból, és a Németh Lajos meg a Babos még mindig januáriak, és még mindig itthon vannak. Hát, kedves feleségem, még én is lehetek olyan szerencsés, hogy nem köll men-nem. (...) Most rosszabb, mint mikor a Kisórházban voltunk, mert most köll annnyit men-nünk ebédért, mint (Takácsin) hozzátok a koc-sma. Van úgy, hogy reggel még a kávéért sem menünk, és így a kávé sokszor ott marad. (...) Van úgy, hogy ebédre kétféle is van, de biz vas-csorára már egy kicsit vékonyabb. (...)”¹⁰

Bizakodó mondata rövid távlatú terveire is utal:

„(...) majd tán mire a lucernát kaszálni kell, majd haza megyek, ha nem, talán szabadságra.”¹¹

Pogács Elek alig négy évet élt együtt feleségével, de nagyon szerették egymást. Elképzelhető, milyen fájdalmat okozott mindkettőjüknek, hogy kisgyermekük fejlődését, növekedését nem együtt kísérhették figyelemmel. Erről tanúskodnak május 7-i sorai:

„Leveledet megkaptam, melyet 14-én írtál, és értem belőle, hogy most már mégis letettél a szándékozdrol, hogy eljössz Kanizsára, de nem is bánom, mert a kislányomnak, ha baja esne, jobban sajnálnám minden vagyonomnál. (...) Örültem, amikor olvastam, hogy milyen szépen megy/tipeg utánad, nagyon szeretném látni. Ha őneki gondját viseled, és a jó Isten megtartja, még őbenne lehet örömed. Így kedvesem, csak arra kérlek, maradjatok otthon a Jézus nevében, mert nekem is csak nehéz volna, ha látnálak bennetek, így könnyebben feledkezem meg. Küldtem a Takács Sándor fiától édes atyámnak 4 pakli dohányt, írd meg, hogyha megkapta.

Itt minden nap várja az ember a beosztását. A múlt héten is három század elment tőlünk a harctérre, a Sült Lajos már egy hete elment. Most ment el a Kovács Imre, a Németh Lajos, meg a Babos, most meg a Szakács is be van osztva. Még én, meg a Borsos Lajos nem vagyunk, de minden nap várjuk. (...) Most megint készen áll nálunk három menetszázad. Mind gondolataimban, mind álmaimban látlak benneteket, de az is öröm. (...)”¹²

10 nap múlva már konkrétábbá vált Pogács Elek harctérre való indulása is.

„18-án megy tőlünk három század, azután jövünk mink, úgy hallom, olasz határszélre menünk, majd megírom, ha biztosat tudok, de légy szíves küldj egy kis kenyér mellé valót, csak vigyázzál, ha pakolod, hogy nagyon ne törjön össze, és egy pár forintot, mert hátha beosztanak, és akkor pár nap alatt menünk. (...)”¹³

„(...) Kedves feleségem és apám, tudatom velök, hogy be lettem osztva, most már nem is maradok vissza, menünk 25-én (úgy mondják) az olasz határszélre. (...) De az sem biztos, mert ha menni köll, menünk rögtön. Már harmadszor vagyok beosztva, de most már biztos, hogy nem maradok vissza. Az Istenes Dénes, vaszari gyerek lesz a tizedesünk, az is jó, hogy az ember földi keze alá kerül.”

Valószínűleg ekkoriban került egy katonafeleség, Bösze Ferencné útján haza egy szép kivitelű csoportkép is, amelyet valószínűleg a harctérre indulás előtt készítettek.

A képhez csatolt levelében Pogács Elek a következőket írta:

„Kedves feleségem és atyám! Ne haragudjanak, hogy ezen fényképet hazaküldöm (...). Meg sem ismernek rajta tán, olyan rosszul ültem. A bal felől vagyok a negyedik.”

Később a családi legenda szerint azt üzenté, hogy azért húzta mélyen szemébe a sapkáját, hogy senki ne lássa, hogy könnyezett.

Aztán megtudjuk, hogy a század 1915. május 20-án a harctérre készülődik. A készülődés közben veti papírra sorait, amelyekkel reményt, optimizmust kíván közvetíteni a család felé.

„Kedves feleségem (...) most már két óraker indulunk, de nem tudom, hogy hová, Olaszországba-e vagy oroszba. Ha Pestnek menünk, akkor Oroszországba menünk. Majd megírom most többet nem írhatok, mert készülődünk. A boldogságos Szűz oltalmába ajállak benneteket, segéljen meg az Úr Jézus Krisztus bennetek, én is benne bízom, mert több barátomat megsegítette. Ne feledkezz el rólam, én sem feledkezem meg rólatok, olyan hű légy hozzám, mind én tehozad, a gondolatomban sem csallak meg soha.”¹⁴

Aztán a század még 10 napig még mindig Kanizsán maradt, és csak május 29-én indult – mint azt a levelekből megtudták, Galíciába.¹⁵ Zsolnáról, Odenburgból, majd később a pontos helyszínek megjelölése nélkül a „hadrakelt seregbül” jöttek a rózsaszín tábori lapokon írt sorok, amelyek nem sok információ tartalmaztak, csupán a következőket tudatták:

„...egészségben vagyok (...), majd ha többet tudok, akkor még írok (...), csak akkor küldjél hozzám levelet, ha tudom biztosan, hová menünk.” – írta június 3-án levelében.

Július 8-án már a frontvonalról jelentkezik:

„Kedves feleségem, a jó Isten már többszörös veszedelemben megmentett, csak bízzatok benne ti is, majd tán mire krumpli szedés lesz, akkorra csak haza menünk, csak tegyétek valahogy addig a dolgot, majd aztán megint megy minden, ha Isten haza segít.”¹⁶

A háború azonban rossz hírral is szolgált, amelyet így közölt az otthoniakkal:

„Egy újságot is írok, ami nekem is fáj. Egy földim, a Nagy Károlnének a fia, a Sándor eltűnt, így ne várja haza, most már nyugodjon bele Isten szent akaratába.”¹⁷

1915. július 17-éig már több mint négy hónap telt el a hadseregben, Pogács Elek több száz kilométerre került otthonától, de nem titkoltan tovább álmodozott arról, hogy a harcmezőről majd hazakerül kis családjához, gazdaságához.

„(...) Még idáig életben vagyok, majd az Isten ezután is csak megsegít, és helyreáll minden a házunknál. Írod kedves feleségem, hogy a szőlőben hogyan mutatkozik minden. Lesz-e bor? Majd mire megforr, tán haza mehetek, ha Isten megsegít. Csolkollak és tisztellek kis leányom és apámmal együtt.”¹⁸

A hadtörténészek bizonyára tudják, hogy ezekben a napokban milyen harci események zajlottak ott, ahonnan Pogács Elek ezeket a sorait írta. Szabó József János: Az első világháború III. című írásában szemléletesen írja le a Galíciába kerültek akkori körülményeit: „Kísérés, őrzés-védelem, vasútbiztosítás lett volna a feladata a soproni 18., a nagykanizsai 20. és veszprémi 31. népfelkelő gyalogezrednek. A szakállas, sokgyermekes családapák géppuska, telefon nélkül, régimódi, sötétkék ruhában, régimódi Werndl puskákkal először csak hátul kísérték az előnyomuló hadsereget. Aztán a helyzet válságosra fordultával, erőltetett menetben rendelték őket előre, hogy az ellenség szélső oszlopait ők kerítsék be. A nagy menetekben, a rossz utakon elmaradtak a vonataik, ellátásuk rosszabb volt, mint a többiekénél.”¹⁹

Ilyen körülmények között született július 21-én és 22-én Pogács Elek két utolsó levele:

„(...) még idáig hála légyen nem ért semmi, pedég bizon nagy dolgokon mentünk keresztül.”²⁰

„(...) az Isten már többször megsegített, amit köszönettel fogadok. Küldök neked 15 koronát, végy belőle a kislánynak valami emléket, amiről majd megemleget, hogy ez apám ajándéka (...) jól vigyázzatok magatokra, talán lehet még örömöm kedves családomban és apámban. Isten veletek!”²¹

Az „Isten veletek!” után aztán többet nem érkezett levél Pogács Eleknének férjétől.

Emiatt igen rossz sejtelen gyötörte a családot. Rossz jeleket véltek felfedezni. Egyik nap a magasra vetett ág ok nélkül kivágódott a szoba közepébe. Csaknem ezzel egy időben a bezárt kemenceajtó nyílt ki saját magától. „Rossz ómen!” – mondták a szomszédok. De Mária nem akart hinni a babonában. Sokkal szilárdabban élt benne a remény, hogy majd újra hírt kap szeretett férjéről. Remélte, hogy csak hadifogságba került, és nincs lehetősége az írásra. Várt tehát továbbra is türelemmel.

A háború alatt is – mint mindig – akadtak szélhámosok, akik félrevezették, kihasználták a bajba jutott embereket. A család is belekerült

ebbe a kelepécébe. Egy délután idegen férfi érkezett Páparól. Azért jött, hogy elmondja, Elekkel együtt volt a fronton. Utoljára Lengyelországban találkoztak, ahol mindketten egy fakitermelésen dolgoztak. Azt üzenté, hogy nemsokára ő is hazakerül.

A család nagyon örült a hírnek. Hálájuk jeléül sokféle falusi finomsággal megpakolták az atyafi táskáját. A sok finom étel akkor, a háború kelős közepén igen-igen nagy szó volt. Alig telt el egy rövid idő, a férfi ismételen megjelent. Egyszer még a feleségét és a gyermekeit is kihozta. Mindannyiszor bőségesen megvendégelték őket. Később aztán kiderült, hogy szélhámósok voltak. Ugyanezt a játékot több faluban is eljátszották. Később még a pápai újság is írt róluk.

1915. augusztus közepén aztán egy ismeretlen Zala megyei katonatárs ákom-bákomokkal teleírt levelezőlapja érkezett Takácsiba, és arról értesítette a hazaiakat, hogy Pogács Elek meghalt a harcmezőn.

„Feladó: Sente Vendelyn, Zala megye. Tisztelettel küldöm pár sor írásomat. Azt a levelet megkapta a század, amit június 22-én írt, de már akkor meghalt az ura, Pogács Elek. Meghalt 1915. július huszonharmadika délután, Isten nyugosztalja szegény férjét.”²²

Szegény Pogács Elekne azonnal megpróbált érdeklődni a harctéri bajtársaknál is, de a válaszlevelekből sok minden nem derült ki arra vonatkozóan, hogy férje pontosan hol, és milyen körülmények között vesztette életét.

Pár nappal később Ángyán Sándor szakaszvezető erősítette meg a halálhírt:

„Feladó: Ángyán Sándor szakaszvezető. Kelt 1915. augusztus 4-kén. Kedves Asszony, hozánk küldött levelet megkaptuk, kézbe fogtam, hogy önt tudósítuk kedves férje sorsáról. Amikor írtam, jöttek segítségünkre 13 ezeren. Gyimóti Imre fiatal azt mondja, hogy önöket ismeri. Továbbá amit küldött, azt a pár tábori lapot megkaptam. Bár önt tudósítom, hogy kedves férje meghalt.

Ne aggódjon, ahogy én, mert a halálnak meg kell mindenhol lenni. Mindnyájunkat szabott be a Jóisten. Továbbá kedves Asszonyom, a címemet megírom. Ezzel maradok önhöz méltó tisztelettel, mint ismeretlen a távolból tisztelem minden hozzátartozóját. Isten velük.”²³

Szente Vendelyn – aki már korábban is jelezte bajtársa elését – a következő üzenetet küldte:

„Tiszteletemet küldöm haza. Kelt levelem Oroszországban augusztus harmincadikán. Kedves menecske, kérde, hogy az urának az eleste hogyan történt. Az úgy történt, hogy támadás volt, és mentek előre, és meglőtték szegényt (...). Legyen szíves, ne várja férjét, mert elhalt. Ez így van. Isten vele, és velem is ez legyen.”²⁴

A feleség pár hétig még kételkedett a fenti tábori levelek valódiságában. Az ismerősök, családtagok is próbálták vigasztalni, erőt önteni bele. Sógora, Pogács József 1915. augusztus 15-én írta a következő levelezőlapot sógornőjének:

„Pogács Elekne asszonyságnak. Veszprém megye, Takácsi. Kelt Zalaegerszeg, augusztus 15-én. Kedves sógorném, nagyon fáj, hogy az öcsémről ezt köll hallanom, azért nem köll elhinni, mert itt nálunk is volt olyan, hogy már azt írták róla, hogy meghalt, és most megjött. Már a felesége el is ment innét, mert már 9 hónapja, hogy nem kapott levelet a férjétől, és el is hitte, és mégis él. Hanem legjobb volna a vöröskereszthez egy kérdő levelet intézni, hogy nincs-e róla tudomások, hogy meghalt volna. Ha pedig orosz fogol, akkor ne várjon mostanában levelet. Isten velök, csokoljuk mindnyájokat. kedves sógorném, csak legyen nyugodt, majd egyszer csak ír.”²⁵

Pogács Elekne bizakodott is még egy darabig. Csak amikor Borsos Lajos írta meg, hogy katonatársa, Pogács Elek is elesett 1915. július 29-én Lublinnál,²⁶ vált bizonyossá, hogy a korábbi hírek is valóságot tudatnak.

„Kelt Lublin, 1915. VIII. 2/án. Igen tisztelt Pogács Bácsi. Miután Elek bácsival együtt voltunk, hogy eljöttünk ide a harctérre, és meghagyta, hogy tudassam velök, ha valami éri, azért bajtársi kötelességemnek tartom tudatni velök, hogy szegény Elek bácsi megsebesült, két lövést kapott még 29-én²⁷ az előnyomuláskor, de én csak most tudtam meg egy jó barátjától, akivel Kanizsán is együtt volt, de azt mondta, hogy meg is halt. Bizony elszorul az embernek a szíve, mikor egyik jó barát a másik után esik el, de nem tehetünk róla, az az orosz golyó nem válogat. Itt csak arra számíthat az ember, egyiket előbb, másikat utóbb éri el a végzete. Itten csak a jó isten segíthet, fogadják legőszintébb

részvételemet és jó kívánataimat. Maradok tisztelttel Borsos Lajos”²⁸

Ettől fogva kezdődött a Mári gyásza, amely egészen halálig tartott. Hivatalos értesítést csak 1915 vége felé kapott.

„Hősök Emlékét Megörökítő Országos Bizottság, Budapest, IV. Hajó utca 16. Tel: 79-01

Tisztelt Cím! Hivatalosan megkaptuk dicső emlékü hozzátartozójának hősi halálára vonatkozó adatokat. Ezek az adatok egy nagyszabású hadtörténelmi és nemzet történelmi munkában fognak feldolgozásra kerülni. Minthogy a munka teljessége szempontjából az a tervünk, hogy a hazájuk védelmében hősi halált halt harcosok lehetőleg arcképmásukkal is megörökíttessenek, kérjük elhunyt hozzátartozójának fényképét nekünk sürgősen beküldeni, s mi azt felhasználás után b. címére vissza fogjuk származtatni. A beküldendő fényképre az elesett hős nevét kérjük feljegyezni. Budapest, 1915. A postabélyeg kelte. Kirchner altábornagy, elnök; Lukács György orsz. képviselő, elnök”

Hogy vajon a család elküldte-e a bizottság számára Pogács Elek arcképét, ma már az emlékezet jótékony homályába merül sok más részlettel együtt.

Mára csak ez a levél örökíti meg hitelt érdemlően az egyszerű magyar baka halálhírét.

A takácsiak méltó módon kívántak megemlékezni a háborúban elesett fiatalokról.

Még folyt a háború, amikor Boros Gyula és neje Bali Ágnes – 1916-ban – kőből épített keresztet állíttatott fel Takácsiban, a Kossuth L. u. 7. sz. ház előtt a háborúban hősi halált halt két fiuk – a harmincegy éves Boros Miklós és a huszonöt éves Boros Gábor – emlékére az alábbi kőbe vésett felirattal:

„Dicsértessék a Jézus Krisztus!
Idegen mezőkön messze távolba
Harci zaj álmatok többé nem zavarja
Ha el is fog tűnni sírotok kis halma
Emléketek szívükből el nem veszik soha.”²⁹

A takácsi tűzvész során ez az emlékhely azonban elpusztult. Az új emlékoszlop felállítására 1930-ban került ismét sor a református templom előkertjében. Rajta fehér márványba vésett nevek őrzik az első világháborús hősi halottak nevét. Köztük található Pogács Elek neve is.

Az anyag Rejtő Pálné Pogács Mária (†1993) megőrzött dokumentumai és elbeszélései alapján készült. Előadásként elhangzott: 2014. augusztus 4-én az Isonzó Baráti Kör záróközgyűlésén.

Az 1930-ban helyreállított I. világháborús hősi emlékmű Takácsiban, amelyen Pogács Elek neve is olvasható. Az emlékoszlop előtt Pogács Elek unokái, a szerző, dr. Gönczöl Lászlóné Rejtő Mária Kornélia és Rejtő Pál (2009)

Epilógus

Jelen összeállítás szerzője 2014 augusztusában az Isonzó Baráti Kör szervezésében I. világháborús záróközgyűlésen vett részt Galíciában. Az ott kapott információk alapján elkezdte kutatni a nagyapja, Pogács Elek halálával kapcsolatos információkat. A több fordulóban zajló kutatás sikerrel járt.

Tisztelt dr. Gönczöl Lászlóné! Kérésére válaszolva értesítjük, hogy a bécsi Hadilevéltár I. világháborús veszteségi iratanyagában őrzött adatok szerint nagyapja, Pogács Elek 1915. júl. 24-én esett el az akkori Orosz-Lengyelországban található Novynin nevű településen. A helység vélhetően azonos a mai Ukrajna területén lévő Novyny településsel. Sajnos, halála körülményeire vonatkozóan nem találtunk információt. Tájékoztatásul jelezzük, hogy az Osztrák-Magyar Monarchia haderejében szolgálatot teljesített, 1850 és 1900 között született magyarországi illetőségű katonák katonai anyakönyvi lapjai megsemmisültek, ezért igencsak nehéz, szinte lehetetlen bármiféle szolgálati adathoz hozzájutni. Ráadásul a rendelkezésünkre álló veszteségi nyilvántartás sem teljes körű.

A levelében jelzett város neve: Oderberg. Ma csehországi település Bohumín néven. Egykor a Kassa és a sziléziai Oderberg között húzó vasútvonal végállomása volt.

2014. 08. 13

Tisztelettel: Kiss Gábor
ukadel@freemail.hu

Jegyzetek

¹ Veszprém megyei községek

² Családi archívum. A leveleket eredeti helyesírással adtam meg.

³ Feldolgozásukra jelenleg nincs lehetőség (2015)

- 4 1915. március 15-én kelt levél
 5 Pogács Elek levele, Nagykanizsa, 1915. március 24.
 6 Pécsi Mihály Pogács Elekné Pécsi Mária testvére volt, meghalt a harctéren 1915-ben.
 7 Pogács Elek levele, Nagykanizsa, 1915. március 29.
 8 Pécsi Mihály
 9 1915. április 4-én kelt levél
 10 Nagykanizsa, 1915. április 14.
 11 1915. április 15.
 12 Nagykanizsa, 1915. május 7.
 13 Nagykanizsa, 1915. május 17.
 14 Nagykanizsa, 1915. május 23.
 15 „Kísérés, őrzés-védelem, vasútbiztosítás lett volna a feladata a soproni 18., a nagykanizsai 20. és veszprémi 31. népfelkelő gyalogezrednek. A szakállas, sokgyermekes családapák géppuska, telefon nélkül, régi-módi, sötétkék ruhában, régimódi Wernld puskákkal először csak hátul kísérték az előnyomuló hadsereget. Aztán a helyzet válságosra fordultával erőltetett menetben rendelték őket előre, hogy az ellenség szélső oszlopait ők kerítsék be. A nagy menetekben, a rossz utakon elmaradtak a vonataik, ellátásuk rosszabb volt, mint a többieké, mégis 1915. augusztus 26-án Chodelnél ők törték át a drótakadályokkal megerősített orosz állásokat.” Szabó József János: Az első világháború III. <http://www.bunker.gportal.hu>
 16 Tábori posta, 1915. július 8.
 17 Tábori posta, 1915. július 8.
 18 Tábori posta, 1915. július 17.
 19 <http://www.bunker.gportal.hu>
 20 Tábori posta, 1915. július 21.
 21 Tábori posta, 1915. július 22.
 22 Tábori posta, 1915. július 29.
 23 Tábori posta, 1916. augusztus 10.
 24 Tábori posta, 1915. augusztus 19.
 25 A helyesíráson változtattam.
 26 Kelet-Lengyelország, Lublini Vajdaság (ukrán határhoz közel). Az osztrák–magyar csapatok 1915 nyarán kiszorították az orosz csapatokat a városból.
 27 1915. július 29. Ez helytelen dátum.
 28 MH 20. honvéd gyalog század, 3. zászlóalj, géppuska osztag
 29 Takácsiból származó, forrásmegjelenés nélküli kézirát. Családi archívum.

Bognár Géza:
 Az aranybányász

Szulényi Mária Valéria

Pöstyéni élményeim

Ez év májusában egy háromhetes gyógykezelésen vettem részt Szlovákia egyik legszebb fürdőkomplexumában, Pöstyénben. Fájós gerincemet kezeltettem a legszakoszerűbb eljárásokkal. Ilyenkor az emberekre pozitív hatást gyakorol már csak a gyönyörű, kulturált környezet is. Az 54 hektáros fürdő parkban minden bokor és fa mint egy nagy virágcsokor pompázott. Honi és egzotikus növények, orgonák, magnóliák, rododendronok, (tavasz szépe) színes orgiája, topolyafák, júdásfák, ciprusok, császárfák, fenyők, piros virágú gesztenyefák és páfrányfenyők (ginko biloba) ontották illatukat. Minderre még rátetézett a madarak trillája. Szóval, csak magában az ilyen parkon való napi négyszeri átsétálás májusi napsütésben felért egy gyógyterápiával. A madarak is egészen megszelídültek. Egy alkalommal egy gyönyörű szép, a harkályfélék családjába tartozó küllő, olajzöld hátát meg is érintettem. Rám nézett piros sapkás fejecskejével, majd tovarebbent, de amikor látta, hogy nem jelentek számára veszélyt, visszarepnt a rovarlelő helyére. Csaknem minden nap „találkoztunk”. A Vág vízében hattyúk és sirályok tanyáztak, vadkacsák nevelték a kicsinyeiket.

Kultúrmasorokban sem volt hiány. Mindenki válogathatott saját ízlése és igénye szerint. Én több alkalommal elmentem a Thermia Szálló pompás szecessziós dísztermébe romantikus zongoramuzsikát hallgatni Larisa Hriváščková előadásában. A teljesség igénye nélkül felsorolok néhány elhangzott számot. Strauss: Kék Duna keringő, Brahms Magyar táncaiból egy csokorra való, Webber: Macskák című musicaljéből ismert számok, Smetana, Dvořák, Verdi művei és ráadásként Edith Piaf sanzonjait hallgattam élvezettel.

Az egyik hétvégén kézműves vásár volt. Díszes felvonulással kezdődött, minden nemzet a saját népviseletébe öltözve. Lengyelek, szerbek, csehek, szlovákok és örömmre magyarok is voltak Keszthelyről. Zenélve, énekelve, táncolva vonultak végig a fürdő parkján, kirakodó vásáron saját készítményű áruikat kínálták – nem kínai dömpingáru volt.

A kezelés is kiváló volt. Az egészségügyi növények maximálisan előzékenyek, segítőkészek, kedvesek voltak. Nem tettek különbséget belföldi vagy arab beteg között. Ugyanis a gyógykezelésre járóknak több mint a fele arab, tetőtől talpig lefátyolozott nő, illetve férfi volt. A férfiak európai öltözéket hordtak és kulturáltan, nem feltűnő módon viselkedtek. Persze, ezek nem migránsok voltak. A gazdag arab államokból jöttek ide. Sa-

ját házaik, palotáik vannak Pöstyénben, melyeket megvásároltak a várostól vagy a fürdőtől.

Ami a származásomat illeti, engem sem néztek szlovák állampolgárnak, már csak a nevem után ítélve sem. Én ugyanis az első adandó lehetőséggel élve vezetéknevemről töröltettem az „-ová” végződést, s ezek után nem gondolták a nővérek, hogy szlovákiai vagyok. Hadd említsek meg néhány példát.

Várakozok kezelés előtt a kényelmes fotelben üldögélve, míg rám kerül a sor. Mikor a nevemet említették, megkérdezték azt is, hová való vagyok. Mondtam, hogy Párkányból (szlovákul zo Štúrova). Erre az egyik nővérke könyökével megböki a másikat és félhangosan mondja neki:

– Én mindjárt gondoltam, hogy ő német.

Mit mondjon erre az ember? Válasz nélkül hagytam, hiszen nem hozzám szóltak.

Egy másik alkalommal, szintén mikor rákérdeztek honnan jöttem és Párkányt, illetve szlovákul Štúrovót említettem, azt mondja erre az ápoló:

– Ugye, az már Magyarországhoz tartozik?

Válaszoltam, hogy nem tartozik Magyarországhoz, csak határváros a Duna partján. Mire ő:

– Mi az a 4 km onnét?

Mondtam, hogy nem 4 km, csak egy híd választ el. Ő nem tudta, hogy ott híd is van.

Következő kis epizód: Egy kb. 40-50 év körüli pozsonyi nő (talán újságíró) kérdezte, honnét jöttem?

– Párkányból – mondtam én -, zo Štúrova.

– Štúrovo, Štúrovo... – ismételte. – Ugye ott van egy híd, és ha azon átmegyünk, akkor a magyarországi Štúrovóba jutunk.

Mondtam neki, hogy téved. Ez Komáromra érvényes, mert ha ott átmegy a Duna hídján, magyar Komáromba ér.

– No és akkor mi van a párkányi (štúrovói) híd túlsó oldalán?

– Esztergom (Ostrihom) – válaszoltam. Mire ő:

– Ostrihom? Arrafelé még nem jártam.

Sajnálattal vettem tudomásul. Azért egy pozsonyi értelmiségitől többet vártam. Persze, az is hozzá tartozik az igazsághoz, hogy bizony én sem tudnám megmondani, hogy a Magas-Tátra túlsó oldalán, Lengyelországban mi a neve a legközelebbi településnek.

Sajnos, mindez érvényes ellenkező előjellel is.

A nyár folyamán Párkányban levendulavásár volt. Az egész sétáló utca levendulától illatozott. Minden elképzelhető levedulatermék bemutatásra került. Kozmetikai készítmények végtelen sora. Szappanok, olajok, krémek, kölnik, tusfürdők, illatosító párnácskák, maguk a virágok is frissen szedve és szárított formában, hadd ne soroljam tovább.

Az egyik ilyen pult előtt megálltam és észrevettem, hogy minden termék elé angol nyelvű

szórólap volt mellékelve. Megkérdeztem a kedves fiatal elárusító hölgyet, hogy magyar nyelvű szórólapjuk nincs? Mire ő:

– De van akármennyi, csak azt otthon hagytuk, mivel mi Magyarországról jöttünk, és nálunk szlovák nyelvű nincs, így hát angolt hoztunk – Bosszús lettem.

– Ha átjönnek a hídon Magyarországról, akkor itt már csak angolul beszélnek? – tettem fel a kérdést. (Persze tudom, hogy a mai fiataloknak már vannak angol nyelvi ismereteik.)

Ismételgette, mentegette magát, hogy nincs nekik szlovák, csak magyar szórólap, de azt otthon hagyták, mert itt magyar nem kell. Talán majd legközelebb.

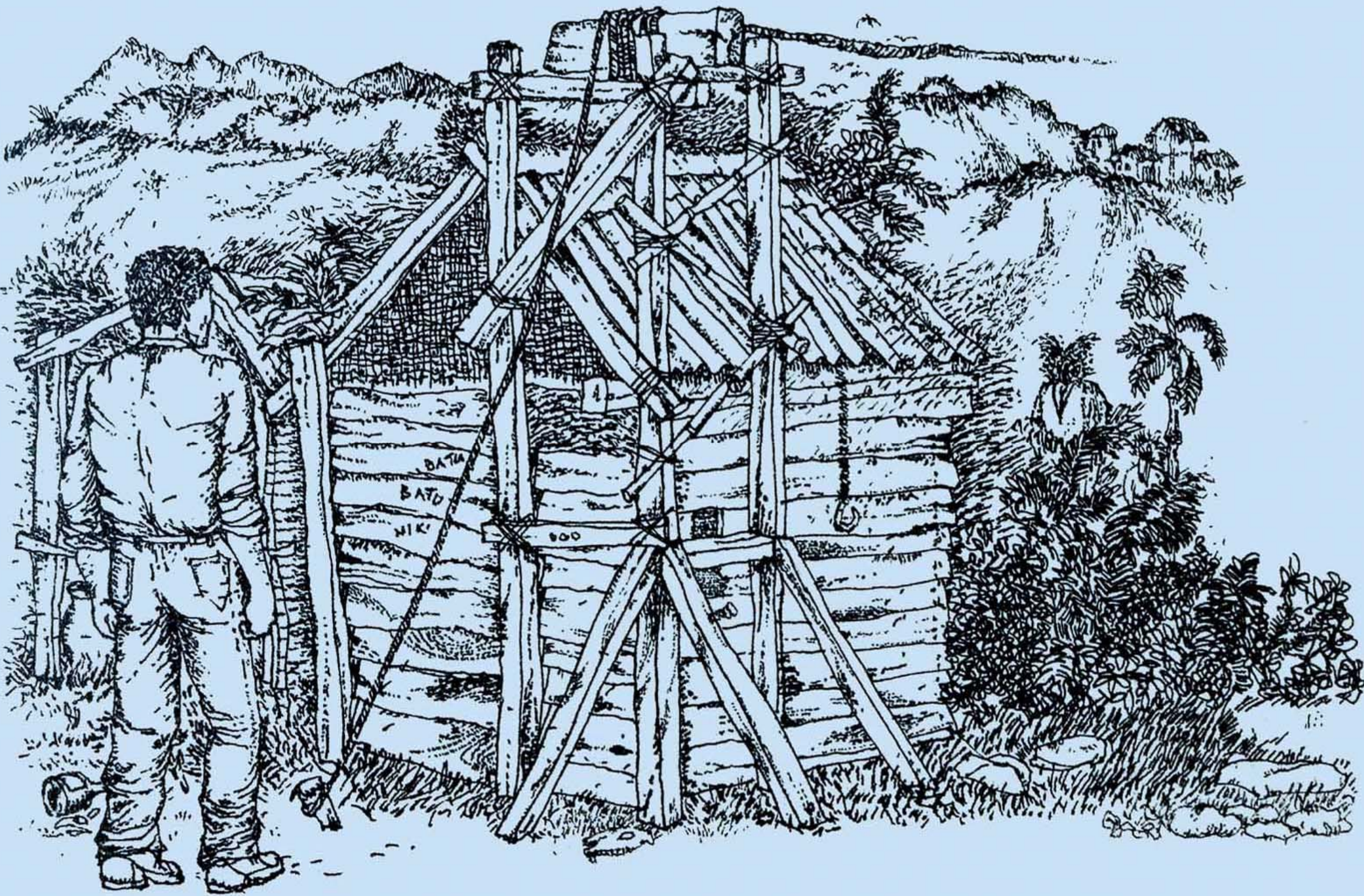
Persze, ezek csak kiragadott példák, nem lehet általánosítani. Sőt, az is igaz, hogy az ilyen apró kis visszasságok – szerencsére, vagy sajnos? – már csak az én korosztályomnak szúrnak tuskét a szívébe.

Hát így vagyunk mi, felvidéki magyarok. Sem itthon, sem otthon nincs hon, nem ismernek, nem tudnak rólunk.

Természetesen, tisztelet a kivételnek.

Bognár Géza: Az én Laci bácsim

BATA

BATO

NIKI

800

Ambrus Margit

(Sepsiszentgyörgy, 1918. november 25. –
†Esztergom, 2015. augusztus 26.)

Életem a II. világháború után

(Visszaemlékezés – 1945–1956. 9. rész)
Életem Battonyán

Előzmény (Az előző számban közölt 8. rész összefoglalója) A szerzőt vőlegénye nővérének családja befogadta. Nővéréhez és unokatestvéréhez költözik, míg vőlegénye Gödöllőn volt hadtestének irodájával, amely néhány tisztből és irodai szolgálatot teljesítő katonából állt. Itt meglátogatta vőlegényét, annak katonatársait, feletteseit. 1944 karácsony harmadnapjára tűzték ki az esküvő időpontját. Ekkor azonban már Budapest utcáin folynak a csaták. Esküvője miatt kérte leszerelését. Végkielégítéssel elfogadták azt. Volt katonatársai Nyugatra menekültek. Vőlegénye lakásán, annak unokatestvéreivel – saját korosztálya – jól érezte magát. Ezt nem nézte jó szemmel leendő férjének nővére, amiből kisebb konfliktus adódott. Ezeket aztán olyan események irták felül, mint például a ház pincéjében bújtatott német katonáknak a razziázó oroszok által való elfogása és lelövése.

Esküvőjükre sem mindennapi körülmények között került sor. Leendő férjének karácsony harmadnapján délután három óráig adtak eltávozási engedélyt. Életveszélyes helyzeteket sikeresen átveszelve jutottak el az anyakönyvi hivatalba, ahol az anyakönyvvezetőt sikerült rávenniük arra, hogy hiányos okirataik ellenére összeadja őket. Tanúkat is sikerült találniuk két hasonló pár személyében. Az ifjú pár csatlakozott a férj katonai irodájához. Egy „csapatot” alkottak, és együtt költöztek az ostrom alatt annak különböző lakásokban kialakított szolgálati helyeire. Ez a kivételezett helyzet némi konfliktust okozott az őket körülvevő magányos férfiak körében. A háborús helyzetnek megfelelően Budapest számos helyén kialakított szolgálati helyeken élték át mai szemmel nem mindennapinak nevezhető kalandjaikat. Sajátos, háborús körülmények között ismét férje nővérenél, egy Margit körúti bérház pincéjének széntároló sufniájában húzták meg magukat. Ekkor már az utca egyik oldalát az oroszok, a másikat még a németek birtokolták.

A magyar hadsereg felbomlott, férje az utolsó pillanatban befutott szállásukra. Nászéjszákjukon megfogant gyermeke, de a tünetekből erre még nem tudott következtetni. Felfázásra gyanakodtak.

Oroszok razziáztak a házban. Őt kivezényelték egy részeg orosz katona ápolására. Leírja szabadulásának kalandos történetét, mások szomorú sorsával kiegészítve. A lakást végül el kellett hagyniuk, mert annak tulajdonosa hazáért Auschwitzból.

Viszontagságos utunk Budapestről Battonyára

A budapesti, csepeli letelepedés reménytelennek tűnt. Úgy döntöttünk, hogy Battonyán települünk le. Le voltunk gyengülve, ezért holmink nagyobb részét a házmesternél hagytuk, azzal, hogy a háború után visszajövünk érte. Cókánkunk kisebb részével elindultunk gyalog Battonyára, Pista édesanyjához. Imre barátai közül Bandi meg Micó elkísértek bennünket. Találtunk egy kis kocsit az út mellett, arra felrakodtunk, és azt húzva mentünk a Dunához. A hidakat lebombázták, a Dunán csak komppal lehetett átkelni. Pista és a fiúk segítettek a komp húzásában, majd egy alkalmas pillanatban megkérték a komp üzemeltetőit, hogy vigyenek át a túlsó partra. Átvittek.

A kiskocsit húzva Csepel-szigeten folytattuk utunkat. Útközben megállított egy fegyveres fiú. Durván ránk szól, hová megyünk, mutassuk a nyilas igazolványt, mert biztosan azok vagyunk. Csepeli igazolvány volt nálunk. Ilonkánál talált Pista egy pár kitöltetlen úrlapot. Beleírtuk, hogy gyári munkások vagyunk, és megyünk Csepelre, a gyárat újjáépíteni. Ennek ellenére be akart vinni bennünket a parancsnokságra.

Szerencsénkre jött egy lány, azzal kezdett kaskodni a legényke. Odaért egy idősebb fegyveres is, aki megnézte az igazolványunkat, és elengedett. Na, ezt megúsztuk!

Csepelhez közel, egy kis településen megálltunk Pista unokatestvérének, Darvasi Kálmánnak a házánál. Ők nem voltak otthon. A szomszédok azt mondták, hogy elmentek Battonyára. Azt is beszéltek, hogy anyósomat egy szál ingben kényszerítették menekülésre. Teljes bizonytalanságban folytattuk utunkat Battonyára.

Még valami hídon kellett átmennünk, ahol igazoltattak. Jött velünk szembe egy nő, megtépett ruhában szédelegve. Elvonta az igazoltatók figyelmét. Így aztán ezen is baj nélkül jutottunk át.

Pista azt a csizmát viselte, amit, mint már írtam, a gramofont elrekviráló oroszok teherautójától hozott el. A csizma feltörte a lábát. Egyre elcsigázottabbak lettünk. Volt nálunk három pokróc, amit takarónak vittünk magunkkal. Bevittük azokat egy házhoz. Otthagytuk. Kértük, hogy őrizze meg, ha az idők jobbra fordulnak, később visszajövünk értük. Rendesek voltak, mert valóban megőrizték, és amikor a viszonyok

rendeződését követően Pista elment értük, megkaptuk tőlük mind a hármat.

Volt nálunk paradicsomkonzerv és borsókonzerv. Az útra szerezték a fiúk. Ezeket sem bírtuk cipelni, leraktuk az út mellé. Egy borsó- meg egy paradicsomkonzervet összekevertünk, megettük. Még így, kiéhezve is igen rossz volt ez a kettő együtt. Estére Ócsára értünk, bementünk egy házba, és szállást kértünk. A gazda azt mondta, hogy a szobában oroszok vannak, a konyha tele van kukoricával, ha lemorzsoljuk, hozhatunk be szalmát, és lefekhetünk. Nekiültünk morzsolni, kijöttek az oroszok, én köhögtem, nem bántottak. Levest főztek, krumplit sütöttek. Nekem adtak egy kis levest. Nagyon kívántam a sült krumplit, de azt nem adtak. Mikor elkészültünk a munkával, lefeküdtünk a szalmára, én belül feküdtem, hogy ne legyen könnyen elérhető, ha kijönne valamelyik orosz.

Az óráinkat a biztonság kedvéért még Budáról való elindulásunk előtt bevarrtam a kabátom gallérjába. Pistának volt egy nagy öngyújtója, meglátták az oroszok, és elkérték. Azt ígérték, reggel majd gépkocsival elvisznek valamедdig. Persze reggelig ezt elfelejtették. Pistának sikerült elcserélnie a lábát feltörő csizmát a háziakkal egy bakancsra, aztán elindultunk az ócsai vasútállomásra. Indult Szeged felé egy tehervonat, amire felengedtek bennünket. Ágyúk között ültünk egy nyitott vagonban. Nem nagyon nézelődhattunk, mert a kocsí végén levő fülkében ülő katona azzal szórakozott, hogy géppisztolyából időnként eleresztett egy rövid sorozatot a fejünk fölött. Biztosan igen jól szórakozott azon, ahogy kapkodtuk le a fejünket.

Estére értünk Szegedre. Onnan nem engedtek tovább. A váróteremben a megmaradt batyuinokon üldögélve töltöttük az éjszakát. Reggel kettes sorban gyalogoltunk át Szegednek a Tisza másik oldalán lévő vasútállomására. Azt mondták, ott várjunk, majd jön vonat, ami Battonyára megy. Bementünk a restibe, tojásrántottát ettünk és almabort ittunk rá. Várakozás közben jött a hír, hogy a vonat nyolc kilométerre áll a nyílt pályán, nem tud bejönni az állomásra. Menjünk oda, megvár bennünket. Nekem volt egy batyum, ami a hátamra volt kötve. Pista hátán hátizsák volt. Szaladtunk, és én már nem bírtam vinni a batyumat. Pista elvette, a nyakába akasztotta, és így szaladtunk tovább. Odaérve felkapaszkodtunk a vonatra, és lerogytunk a fapados kocsiban. Ott találkoztunk battonyai emberekkel, akik azt mondták, anyukának nincs semmi baja. Igaz, húsz orosz katona van beszálásolva hozzá. Közülük aki elment, magával vitt valamit. Aki jött, hozott valamit.

Azt tanácsolták, hogy ha valami őket érdeklő dolog, óra, fényképezőgép, ilyesmi van nálunk,

adjuk oda nekik, tőlük majd visszkapjuk. Az oroszok minket át fognak vizsgálni, és akkor ezeket elveszik tőlünk. Pistának volt fényképezőgépe, azt odaadtuk egy asszonynak. Arról, hogy mit vitt Pista Budán a házmasternek és mi maradt meg a batyunkban abból, amivel elindultunk, nem igazán volt biztos tudásunk. Nem foglalkoztunk vele.

A lábunk fel volt törve a bakancstól és a szaladástól, Ócsán a szalmában megtetvesedtünk. Így érkeztünk meg új lakóhelyünkre, Battonyára. Ott megmotosztak, kettes sorba állítottak. Többen voltunk messziről érkezők. Minket elvittek a gőzfürdőbe.

Anyukához már ment előre rólunk a hír, vitte az asszony a neki odaadott fényképezőgéppel együtt. A vasútállomásra kijött elénk anyuka, aztán jött mellettünk egy darabig, majd elment ebédet főzni. Pistát kopaszra nyírták alul-felül. Minket, nőket nem nyírtak meg, csak a gőzbe vittek. Csomagjainkat kemencében fertőtlenítettek. Délre kerültünk haza.

Ennivalónk akadt, mivel Pista a zsoldját mindig hazaküldte a frontról. Anyuka ebből vett disznót, meghizlalta, és éppen érkezésünk előtt vágták le. Pista egy este úgy jóllakott disznófőszajttal, hogy nagyon beteg lett.

Fején mindig sapka volt, fázott a leborotvált haj helye. Ezzel véget értek a háborús „élmények”, kezdődtek a háború utáni viszonyosságok.

Egyházi esküvőnk, Pista egykori menyasszonyai

Battonyára érkezve először anyósom házának szoba-konyhás részében laktunk. Itt készültünk egyházi esküvőnkre.

Akkoriban olyan rossz bőrben voltam, hogy az ottaniak azt kérdezték egymástól, hogy tudta Pista elvenni ezt a sovány, fekete-sárga lányt.

Férjemnek a kályha alatti fásládába rejtve megmaradt egy régi öltönye, amit a kis szobát bérlő szabó úgy frissített fel, hogy korabeli szokás szerint kifordította. Az esküvőre készülve vettünk egy pár cipőt neki a piacon.

Ilyeténképpen felöltözve 1945 húsvétján elmentünk a templomba, és polgári esküvőnk után, ily módon, sor került az egyházira is. Két násznagyunk közül az egyik Pista keresztapja, a másik pedig az öltönyt kifordító szabó volt.

Ekkoriban beszélgettünk férjemmel korábbi életéről. Így tudtam meg, hogy 1935-ben, a polgári iskola befejezését és az asztalos segédlevél megszerzését követően költözött el hazulról. A történet további része szerint Hajmáskérre ment, és ott a katonai üzemben volt asztalos. Amikor a családja kérte, hogy menjen haza, mert

beteg az édesapja, nem hitte el. Attól tartott, hogy csak haza akarják csalni. Később egy öt szerelmével üldöző asszony elől menekülve ment haza. Ez a nő valami rokkant katonatisztnak volt a felesége. Egy bálban szemet vetett Pistára, és állandóan várta őt az üzem kapujában. Ezt meguntta, és ekkor hazament. Otthonról nem ment vissza Hajmáskérre, hanem Pesten, a Csepeli Weiss Manfréd Művekben helyezkedett el műszaki tisztviselőként.

Akkor már Csepelen lakott két testvére, Ilonka és Kati.¹ Ők hárman közösen béreltek lakást. Innen vonult be katonának. Korábban, 1938-ban, 19 évesen jelentkezett a szolnoki repülőkhöz, de egészségi okok miatt nem felelt meg. Akkoriban volt egy menyasszonya, aki megcsalta. Elmondták neki, hogy tisztekkel sétálgatott, míg nem volt otthon. Kapcsolatuk felbomlott. Volt egy battonyai barátja is, akinek szülei jómódú gazdálkodó emberek voltak. A fiú nőtestvérét szemelték ki Pista feleségjelöltjének. Később egyszer el is vitt Pista hozzájuk. Azt hitte, olyan örömmel fogadnak bennünket, mint tették ezt legénykorában. Természetesen nem így történt. Kellemetlenül feszült hangulatban jöttünk el tőlük.

Időközben a szabó elment, és mi a szobakonyhás részből átköltöztünk az ily módon megüresedett kisszobába, ahol a legszükségesebb bútorokon kívül mindössze egy kis dobkályha volt. Azon főztem, amit lehetett.

Készülődés születendő kisfiam fogadására

Amikor valamennyire rendeződtek a dolgok, Pista elment Pestre az otthagott holmink után.

A házmester, akinél egy nagyobb csomagot hagytunk, amikor elindultunk Battonyára, azt mondta, hogy azokból nem maradt semmi. Elvitték az oroszok. A házbeliék szerint nem az oroszok lelkén szárad a dolog, mert az otthagottakat a házmesterék feketézték el.²

Elvesztek fehérneműim, amelyeket még Kaposváron vettem, s amiből születendő gyermeknek kis rékliket készíthettem volna. Vásároltam ott még törülközőket, törülköket is. Ezeket, amelyeknek szintén nyoma veszett, nem a házmesternél, hanem Ilonkánál, Pista nővérénél hagytam. Úgy gondoltam, hogy nála jó helyen lesznek. Sajnos ezek is eltűntek. Ezeken kívül volt még egy fekete perzsaprémés téli kosztümmöm és egy bőrkabátom is, amiket egy budai szűcshöz vagy tisztítóhoz adtuk be. Kértük, adja el, a jutalékot tartsa meg, a többit meg adja ide nekünk, visszajövünk érte. Ők is az oroszokra fogták a holmik eltűnését.

Pista ezek után üres kézzel érkezett meg Pestről. Amikor elmesélte a történeteket, azt hittem,

meg akar viccelni, és az állomáson hagyta a holminkat azzal, hogy a tréfa után visszamegy értük. Végül el kellett hinnem, hogy mindenünk elveszett.

Mit tehettem? Vettem a piacon egy pár kis réklit. Székely szöttesem alsószoknyájából pedig megvarrtam a pólyát. Pista meg készített egy kis-ágyat.

Ilyen körülmények közé született meg szeptember 27-én a kisfiam.³ Az Istvánokat Battonyán Pityunak hívták. Ez nem tetszett nekem. Aranyos pöttöm kisfiú volt, ezért elneveztem Pötyikének. Becenevét a rokonság is elfogadta.

Lakáskörülményeink

Ezt a szoba-konyhás részt adta ki anyósom egy nyugdíjas tanító házaspárnak, hogy amint szűksége lesz rá, ők elmennek. A szóbeli megállapodást azonban nem foglalták írásba. Kértem Anyukát, hogy a megállapodás értelmében mondjon fel nekik.

Kérésemre ugyan nem, de miután valamiért megharagudott a lakókra, felmondott nekik. A feleség megígérte, hogy elmennek, de a férj nem volt hajlandó rá. Akkor Anyuka beperelte őket ígéretük megszegése miatt. Írásos megállapodás hiányában anyósom elvesztette a pert.

Szerencse volt a szerencsétlenségben, hogy amikor a háborúnak vége lett, a házunktól nem nagy távolságra levő polgári iskola épületének udvarán nagy gödröt ástak, és ebbe hordták bele, majd robbantották fel a községben és határában összegyűjtött lőszereket, kézigránátokat, aknákat. Volt közöttük éles lőszer is. Ezek felrobbantak. Ettől úgy megrázkódott a föld, hogy sok ház, köztük a mienk is, megsérült. Bejelentettük, hogy veszélyessé vált a háznak különösen az a része, amiben a bérlők laktak. Ott még a mennyezet is beszakadhat.

Mosás után szokás szerint a padláson teregettem ki a ruhákat. Egy alkalommal kicsit megnyomtam a mennyezetet. Gondoltam, ha jönnek szemrevételezni a kárt, nem árt, ha a sérülés még veszélyesebbnek tűnik. Ám alighogy oda léptem, a mennyezet egy darabjával tutajként repültem be a szobába. A bácsi karosszéke az ablak előtt állt, mellette értem földet.

Az egész házban nem volt otthon rajtam és az állókában alvó kisfiamon kívül senki.

A szobának két, utcára néző ablaka volt. A heti piac miatt nagy volt a jövés-menés az ablakok előtt. A házrész udvar felőli ablakát vasrács védte. A ház valamikor egy ügyvédé volt, aki azt a helyiséget használta irodának. Az ajtó zárva volt. Csak az utca felé hagyhattam el a lakást. Mit tehettem mást, az ablakon át kiugrottam az utcára.

Elszaladtam egyik jó ismerősünkhöz. Kértem őket, jöjjenek és tanúsítsák, hogy részemről nem történt erőszakos behatolás, és a lakásból sem hoztam el semmit. Utána rohantam a Községházára, és jelentettem a történeteket.

A lakók közben hazaértek, és mentek a rendőrségre. Pista akkor géhás őrmesterként szolgálatban volt. A Községházáról felhívtam telefonon, és elmondtam neki, mi történt.

Hazafelé menet láttam, hogy a rendőrségről jön ki, meglát és botol fenyeget az öregúr.

A Községháza után bementem a rendőrségre is. Akkor már csak annyi erőm volt, hogy kérjek egy pohár vizet.

A rendőrök elmondták, hogy a lakók feljelentettek, mert mi napokon át ástuk a mennyezetet. Létrán mentünk be, és azon jöttünk ki a lakásukból.

Én megmutattam poros arcomat, ruhámat, és azt mondtam, hogy ha létrán mentem volna be a szobába, így néznék ki? Hittek nekem, kijöttek a hivataltól, és elrendelték a lakók kiköltöztetését.

Ők először szállodába akartak menni, természetesen a mi költségünkre. Ott akartak maradni addig, amíg rendbe hozzuk számukra a szobát. Az igazság azonban a mi oldalunkon állt, hiszen hónapok óta érvényes volt a felmondása anyósomnak, aki emiatt a házbért nem fogadta el tőlük, hanem a postán helyezte letétbe azt.

Végül el kellett menniük, de a lakáskulcsot ennek ellenére sem akarták ideadni. Még mindig abban reménykedtek, hogy amint a mennyezetet kijavítják, ők visszaköltözhetnek.

Anyuka a zárat kicseréltette, mi pedig átköltözhattünk a szoba-konyhás házrészbe, aminek padlózata teljesen tönkrement, mivel nyáron, hogy jó hűvös legyen, be-beöntöttek oda egy-egy veder vizet.

Ekkoriban abban reménykedtem, hogy eljön Édesanyám, és nálunk fog lakni. Ez sajnos nem valósult meg, mert 1947-ben megbetegedett és meghalt.

Napi megélhetésünk

Amikor Battonyára érkeztünk, vettünk búzát, kukoricát meg két malacot. Az anyósom testvérétől, Pista keresztanyjától, akit én is keresztmámának szólítottam, kaptunk nászajándékba egy

Utolsó fényképem Édesanyámról (készült 1939 vagy 1940 elején)

tyúkot és 16 tojást. Ezt elcseréltem anyósommal egy kotlósért. A tojásokat húsvéti esküvőnk után megültettük a kotlóssal. A kicsirkék szépen kikeltek, és felneveltük őket. Így került friss csirkehús az asztalunkra.

Anyukának volt egy barátnője, akinek a lánya otthon volt a férjével. Összefogtunk velük, és kukoricából pálinkát főztünk. Ezt Pista elcserélte az oroszokkal gyufáért, egy kis cukorért. A gyufáért később kaptunk a fiaink tejét.

Szükség volt rá, mert a tejem elapadt. Keresztmamámtól kaptunk ugyan kecsketejet, de azt meg a kisfiam nem ette meg. A kertben volt saláta, ebből rengeteg termett. Így aztán sok salátafőzeléket evett szegényke.

Pista pálinkafőző társával az újonnan szerveződött hadseregben géhás (gazdaságis) őrmesterként folytatta katonai pályafutását. Társa főhadnagyként szolgált. A férjem fizette ki a katonák zsoldját. A pénzért fizetésnapot megelőző délután kellett elmennie

Mezőkovácsházára. Ha hazaérkezése után azonnal ideadta volna a pénzt, még tudtam volna venni egy pár tojást, de mire másnap délre hivatalosan felvette, és hazahozta zsoldját, az már semmit sem ért.

Ambrus Margit és férje, Bárdos István, középen kisfiuk, ifj. Bárdos István

Férjem néha észszerűtlenül volt becsületes. Az egyik katonatársa, aki később Anyukánál lakott albérletben, azt mondta, könnyű volt maguknak, már este megkapták a pénzt és elköltözhettek. Elmondtam neki, hogy Pista azt csak másnap délből adta ide nekem. Nem hitte el.

Parancsnokai azt akarták, hogy menjen tiszt iskolába és legyen hivatásos katona. Ezt nem vállalta, mert megelégedte azt, hogy ha valamit ki kellett adni vagy akármi történt, még éjjel is felzörgettek bennünket. Ezért kérte leszerelését, amelyre 1946 novemberében került sor.

Ezt követően nappal régi mesterénél dolgozott, akinél annak idején az asztalosmesterséget tanulta. A munkát este egy zöldségkereskedőnél folytatta, aki az esti munkáért krumplival fizetett.

Én is szerettem volna magamnak valami kereseti lehetőséget találni, de erre nem volt mód. Híradós katona voltam, az Országos Légvédelmi Központtól szereltem le. Félttem, ha kiderül, komoly bajunk származik belőle. Az ilyen múlt azokban az időkben nem volt életbiztosítás.

Tartalék pénzünk egyik napról a másikra elértéktelenedett. A disznók, amiket akkor vettünk meg, amikor Battonyára jöttünk, a nyáron megbetegedtek, le kellett őket vágni. Mindössze egy pár kiló zsírunk lett belőlük. A liszt, amit szintén akkor szereztünk be, egy ládában a sarokban állt. Péknél süttettük a kenyeret. Jöttek Pestről a rokonok, vitték a jó házi kenyeret, így aztán a lisztünk is igen fogyott. Volt idő, amikor már pénzért sem lehetett kapni semmit. Anyósom diáklányokat fogadott albérlőnek, akik természetben fizettek. Neki így volt mindene, de a finomlisztünket, ami az ő éléskamrájában volt, nem adta oda nekünk.

Napra nap végeztem a ház körüli munkákat, mindent megtanultam. Meszeltem a házban, ha kellett, akkor malteroztam is. Baromfit tartottam, disznót hizlaltam, kertet gondoztam. Ha elfogyott a nekik adható zöld a kertben, kimentem a határba, és egy zsák répalevével tértem haza. Egyszer talicskán vittem haza káposztát a piacról. A talicska szarva mindjárt-mindjárt kiesett a kezemből. A csuklóm gyenge volt ehhez a művelethez. Anyósom akkor azt mondta, ne talicskázzak, mert rontom a tekintélyünket. Ezért aztán mindent ölben cipeltem haza.

Új lakásbérlők jönnek Anyukához, küzdünk a jobb minőségű kenyérért

A kisszobát, amelyben korábban laktunk, előtte nagy üveges verandával együtt kiadta anyósom egy szíjártó mesternek, aki akkor jött haza orosz fogságból. Az új bérlő sok év előtt már lakott Anyukánál. Most feleségével és kisfiával költöztek oda a közeli Dombiratosról. Így lett a fiamnak kis barátja, férjemnek sakkpartnere. Nekem is szerencsém volt, mert a feleséggel nagyon jól kijöttünk egymással.

Ők Dombiratoson élő szüleiktől kaptak lisztet, amit aztán kenyérrre cseréltek. Ők pék által

sütött jó minőségű kenyéren, mi viszont jegyre kapott rossz minőségű kenyéren éltünk.

Felcsillant a változtatás reménye. 1951-ben jó búzatermés volt az országban. Akkor még nem volt minden gazda a Termelő Szövetkezeti Csoportban. A népet arra ösztönözték, hogy aki mozogni tud, menjen aratni.

Mi is a jobb minőségű kenyeret akartuk adni a fiamnak, így éltünk a lehetőséggel.

Szíjártó mester barátunk azt mondta, nem fogom bírni ezt a munkát. Én meg úgy véltem, ha más kibírja, én is kibírom. Pista, aki ezelőtt hozzám hasonlóan szintén nem végzett mezőgazdasági munkát, beállt kaszálni. Én meg marokot szedtem mögötte. A gazdával kötött szerződésünk szerint mi külön dolgoztunk, csapatban nem bírtuk volna tartani a ritmust. A lábamra rongyokkal kötöttem fel a félcipőt, hogy ne szúrjon a tarló.

Anyuka a kisfiamat kézen fogva hozta ki a háttárba az ebédünket. Mivel gyorsan jöttek, a kis unoka azt kérdezte: „Nekünk mindig így kell sietni, Nagymama?”

Hajnalanban indultunk, én hátul ültem a biciklin. Nem bírtam az erős napot, ezért pokrócból sátrat csináltunk. Ha rosszul voltam, lefeküdtem kicsit. A falusiak nevettek. Mire befejeztük a három hold aratását, nagybeteg lettem. Fizikailag és idegileg is ki voltam merülve.

Gyermekem ekkor ugyanazt mondta, mint évtizedekkel későbbi betegségem során az akkori unokám: „Nyisd ki a szemed! Ne halj meg!” Erőt adott nekem. Meggyógyultam. Jó orvosok kezelték, ilyeneket küldött hozzám a Jóisten.

Pista a következő évben is elment aratni, de akkor egy földjétől megfosztott egykori nagygazda felesége volt a marokszedője. Rá egy évre, 1953-ban megszűnt a jegyrendszer, lehetett búzát venni! Lehetett cserekenyeret süttetni szabadon. De hát ki tudta ezt előre megjósolni.

Beilleszkedésünk a falusi közösségbe

Azt lehet mondani, hogy egy hátizsákkal a hátamon kerültem Battonyára. Rólam, mint jövevényről mindenki tudott, én pedig nem ismerem senkit. Mikor aztán szeptemberben megszületett a fiam, és kipendültem, akkor meg azon csodálkoztak, hogy mennyire megszépült ez a fiatalasszony. Csudabogár, ahogy ott az idegekre mondták, jöttment voltam. Azt mondták, messziről jött, azt mond, amit akar.

Egy cipész bácsi, aki cipőnket javította, egyszer megkérdezte tőlem, honnan jöttem. Büszkén mondtam, székely vagyok. Erre azt felelte, amikor a múlt háborúban keresztülmentek a hegyeken, olyan emberek voltak ott, akik az ingükon szűrték a tejet. Azok voltak a székelyek. Ezt

a tudatlanságot látva aztán már székelységemmel sem dicsekedtem.

A falu lakói jómódú parasztemberek voltak. Az iparosoknak is volt földjük, az ipar mellett gazdálkodtak is. A háború alatt nem veszett el semmijük. Az ott lakóknak nem kellett menekülniük. Battonya az elsők között szabadult fel, így megmaradt mindenkinek az ingósága, vagyona.

Igaz, a kommunista rendszer az úgynevezett kulákoktól elvett sok mindent, lesöpörték a padlásokat is, de a föld, míg be nem kellett adni a közösbe, újra termett, és pótolta a veszteséget. Dolgosak voltak. Az iparosok többnyire az iparuk mellett gazdálkodtak is.

Engem, a nincstelent, egyesek rátartinak, mások visszahúzódsom miatt gögösnek tartottak.

Pistának, miután tízévi távollét után 1945-ben tért haza, megszakadtak a korábbi baráti kapcsolatai. Nem tudott már beilleszkedni az ottani környezetbe.

A község új vezetői, a hivatali dolgozói kommunisták és a hozzátartozóik voltak. A régi tisztviselőkből csak egy párat hagytak meg. Azokat is csak azért, hogy az újakat betanítsák. Szükség is volt rájuk, mert az újak bizony nem voltak képzett emberek.

Kapcsolatba kerültünk Anyuka baráti körével is. Egyik barátnője, jómódú gazda felesége, kedves, kövér, beteges asszony volt. Nála jött össze esténként a háború előtti intelligencia. Közöttük volt a korábbi jegyző is, aki a háború után banktisztviselő lett. Úgy emlékszem, hogy volt két idős lány is. Ők a törvényszéken⁴ dogoztak. Sok volt az idős, Pista nővéreivel hasonló korú lány. Ők olyan magasra tették a mércét, hogy iparoshoz a viláért sem mentek volna férjhez. Volt a társaságban négy testvér. Közülük az egyik férjhez ment egy öreg tanárhoz. Három testvére öreglány maradt. Rajtuk kívül akadt vagy két-három család, akik tudták, hogy nem valahol a háborúban, az út szélén szedett fel Pista. Mire elfogadtak volna, én maradtam tartózkodó mindenkivel szemben. Valamikor szerettem a társaságot, de akkor már zárkózott és magányos voltam. Pista meg a kisfiam pótolta nekem mindent és mindenkit.

A férjem kisiparos lesz, napjaink a forradalom idején

A férjem letette az épület- és műbútorasztalos mestervizsgát, és 1948-ban kisiparos lett. A munkájához szükséges anyagot kiutalásra kaptuk, ha bontott gerendáról hallottunk, azt megvettük. Minden pénzünket anyagba fektettük. Eleinte ketten dolgoztunk. Én voltam az inas. Gitteltem, festettem a bútorokat.

Egyszer egy szegény asszonytól csereüzlet formájában szereztünk épületből bontott gerendát.

Ajtót kellett csinálni érte. A munkával lassan haladt Pista. Nem készült el határidőre. Ekkor az asszony azt mondta, hogy naponta eljön megnézni, halad-e a munka. Azt akartam, hogy megnyugodjon, ezért a kiszabott anyagokat egy kicsit meggyalultam. Ha volt munkánk, késő estig, néha éjjelig dolgoztunk. Szelzónramákat készítettünk egy kárpitosnak. Véstem a csapok helyét, Pista gyalulta az anyagot. Jókedvvel dolgoztunk.

A konyha egyben asztalosműhely volt. Állandóan kellett sűrölni, takarítani, nehogy a porban megteremjen a bolha, és bemenjen a szobába, ahol gyermekem aludt.

Most, ha visszagondolok erre az időre, azt mondhatom, hogy a szomszédok, akiktől csak egy vékony fal választott el, türelmes emberek voltak. Nem zörögtek ránk soha a kopácsolás zajáért. Volt ugyan egy alsó épület a ház udvarán, nyáron ott főzött anyósom. Ezért nem akarta ideadni műhelynek. Egyszer megkérdezte tőle a szomszédunk, miért nem adja oda nekünk műhelynek az alsókonyhát. Odaadta. Ezzel megoldódott műhelyünk kérdése. Kisfiammal elbontottuk az alsókonyha téglából rakott csikótűzhelyét és üstházát. Az új üstházat, amit elsősorban disznóvágáskor használtunk, az alsókonyha falának támaszkodó fásszínben építettük meg.

Fiam akkor már iskolába járt. Esténként hangosan olvasott fel nekünk jobbnál jobb klasszikus regényekből. Mi meg dolgoztunk. Olykor bejött hozzánk a szomszéd, és vitatkoztunk. Ő szidta a régi világot. Én meg védtem azt. Később, mikor nagy lett az adó, és az iparosok anyagot csak kiutalásra kaptak, fordult a helyzet, és elkezdte dicsérni a régi világot. Akkor ugyan hajlongani kellett, de az urak megfizették a szép lószerszámot, és értékelni tudták a minőségi munkát. A mester pedig, amikor az urak elhagyták az üzletet, a maga uraként élhetett. Hát így éltünk akkor.

Nem messze tőlünk volt egy laktanya. Onnan egy civilben asztalos foglalkozású kiskatona

Kóbori Mihály, felesége, Lengyel Ilona (Ilus) és lányuk, Kóbori Judit (Jutka)

Magda férjével, Ambrus Tamással
(USA, 1950-es évek második fele)

gyakran jött át hozzánk. Amikor szabad volt a gyalupad, készített, javított ezt-azt. Gyermekeket megszerette, barátságába fogadta, akárcsak a Pestről látogatóba jött kis unokahúgomat, Kóbori Jutkát is.⁵ Barátságuk jeleként bababútorot készített, én meg babát varrtam a két kisgyermeknek, hogy legyen mivel játszaniuk.

A kisiparosokat egyre inkább sanyargatták, hol adóval, hol meg nem adtak anyagot számukra. A vége az lett, hogy a férjem 1955-ben feladta az iparát, és belépett az Asztalos KTSZ-be.⁶

1956 nyarán már útlevelelhez is hozzá lehetett jutni. Ekkor nagybátyám, az Amerikában élő Ambrus Tamás bácsi küldött 250 dollárt. Ezt kipótoltuk, és elutazunk Marosvásárhelyre. Jó volt annyi év után találkoznom testvéreimmel és sógoraimmal. Édesanyám 1947-ben meghalt, neki csak a sírját látogathattam meg.

A forradalom idején kisfiammal együtt részt vettünk a fáklás tüntetéseken. Ott voltunk az Ismeretlen katona sírjánál tartott ünnepeken. Néztük, hogy miként szedik le a vörös csillagos címet a Járásbíróság épületének oromzatáról. Esténként bezárkóztunk, az utcára néző ablakokat a háborúból maradt pokrócainkkal sötétítettük el. Hallgattuk a megfélemlítés céljából leadott lövéssorozatokat. Pista dolgozott, és hallgattuk a Szabad Európa Rádió adásait, benne a Janus néven szereplő Vámos Imre műsorait a bedeszkázott ablakú műhelyben. Többször gyűjtöttek élelmiszert a pesti szabadságharcosoknak. Vitték nekik a szalonnát meg a kolbászt és a tartós élelmiszereket.

Jegyzetek

¹ Budavári Margit Katalin (Mezőkovácsháza, 1911. január 3. – Budapest, 1992. október 27.) Bárdos István nővére.

² Sajtójuknak tekintetve elcserélték, eladogatták a holmikat.

³ Ifjabb Bárdos István, szül. 1945. szeptember 27.

⁴ A Járásbíróság székhelye ebben az időben Battonyán volt.

⁵ Lengyel Ilona (Borszék, 1912 – Budapest, 1984), férje Kóbori Mihály (Kolozsvár, 1907 – Budapest, 1972), lányuk Kóbori Judit (Borszék, 1942), Budapesten él.

⁶ Kisipari Termelő Szövetkezet

Sajtó alá rendezte és jegyzetekkel ellátta a szerző jogutódja, dr. Bárdos István. A következő, egyben befejező (10.) rész eseményei: A forradalom leverését követően könnyebbé vált a szomszédos országok lakói közötti utazás. Marosvásárhelyen élő nővére többször is meglátogatta Battonyán. Cseperedő fia nyaranta a Budapesten élő rokonoknál vendégeskedett. Sógornője egy marosvásárhelyi kirándulás során meglátogatta Ambrus Margit ott élő testvéreit és azok családját. Tulajdonképpen ezt követően vált férje családjának elfogadott tagjává. Férjét időközben KTSZ elnökké választották Battonyán. Anyagilag könnyebb lett az életük, de az új beosztásból adódó feladatok ellátása egyre több időt vont el családjától. Kikapcsolódást az aktuális mozifilmek és a KTSZ-ek éves zárszámadásait követő vacsorák jelentettek számára. Ezeken jól érezte magát. A falu lakóitól elszenvedett sérelmeit azonban ezek nem tudták feledtetni. Mindenképpen el akarta hagyni ezt a települést.

Megkezdték a felkészülést Battonya elhagyására. Ennek első lépéseként megváltották a sógornője tulajdonát képező házrészt. Másik sógornője házrészének megváltása nagyobb összeget igényelt. Ezt csak a ház értékesítését követően tudták kifizetni. Előbb Szegedre, majd Budapestre szerettek volna költözni. Ezek az elképzelések azonban különböző okok miatt nem valósulhattak meg. A ház értékesítése előtt teljesen fel kellett újítaniuk azt. A felújítási munkálatok közben fia 1964-ben leérettségizett, és előfelvételt nyert a debreceni Felsőfokú Tanítóképző népművelés –könyvtáros szakára. A felújított battonyai házat eladták, Tatabányán vettek egy osztatlan közös tulajdonú házrészt, és 1965 nyarán odaköltöztek. Férje a Komárom megyei Állami Építőipari Vállalatnál (KOMÉP) kapott állást.

Fiuk jól tanult, így a második félévtől ösztöndíjat kapott, a harmadik félévtől pedig a Komárom megyei Tanács társadalmi ösztöndíjasa lett. Végzését követően feleségével együtt Kisbéren kapott állást. Kultúr-otthon igazgató, felesége könyvtárigazgató lett. 1971-ben megszületett unokája. Fia és felesége 1973-ban Esztergomba költözött. Szükség esetén odautazott és ápolta unokáját, aki nyaranta és iskolai szünetekben Tatabányán vendégeskedett.

A romániai rendszerváltást követően fiával és unokájával meglátogatta erdélyi rokonait. Jól esett számára, hogy tatabányai évei alatt gyakoribbá váltak az erdélyi rokonok látogatásai. A visszaemlékezés a rendszerváltás következtében előállt nehézségek felsorolásával 1992. február 20-án, illetve hosszú szünet után egy 2007. április 12-én írt bejegyzéssel zárul.

Újra Esztergom

Mondják, a bűnös gyakran visszatér a tett színhelyére. Épp harminc év előtt kezdtünk el (szívemnek kedves csapattal, amelyből sajnos, többen nem élnek már) egy több kisvárosra kiterjedő helyi társadalomkutatást, enyém lett Esztergom. Visszatértem három évtized után, kicsit kíváncsiskodni megint, persze szociológusszemmel. (Nem tehetvén másként, lévén ez a szakmám.) Vajon olyféle „bűn” volt-e a korábbi munka, ami a „bűnöst” visszatérésre készíteti? Nem tisztem megítélni. Én csak azt tudom, indíttatást éreztem – nem tisztán saját bensőmből eredőt; elmondom mindjárt – visszatérni újra *megérezékelni* valamennyit Esztergomból.

Akkori munkámból könyv lett. („Esztergom, a szent és gyámoltalan város”; Várostarsadalmak sorozat, 1992) Megjelentekor nem keltett feltűnést. Megjelent ugyan róla a Népszabadságban egy kritika (dicsérte), de helyben... A Balassi Bálint Társaság szervezett egy könyvbemutatót, kevesebb, mint tíz érdeklődő jelent meg. (Holott a könyv hivatalos lektorai, Pifkó Péter és Ortutay András is helybéliek valának.) Az akkori idegenforgalmi iroda vett át megbízásra 5 vagy 10 példányt, nem tudom, eladta-e. Az biztos, hogy a könyv a város közéletében, a szűken vett értelmiségi közéletben sem, nem vert hullámokat. Ám két évvel ezelőtt valaki észrevette, és írt róla. („Egy bátor szociológus a gőgös és sértődött esztergomiak földjén” címmel; én az esztergomi-kepeslapok.hu lapon találtam rá 2015.10.05. dátummal.) Úgy tudom, ez hívta fel a könyvre azok figyelmét, akik (a műegyetem Urbanisztika Tanszék munkatársai) az önkormányzat megbízásából kutatást végeznek a város jövőképe kialakításának érdekében. Kézbe vették, és ami – számomra – fontosabb, *használták* is a könyvet, meg is kerestek, jókat beszélgettünk, amolyan külső tanácsadóként mondtam el némely dologról a magamét, de természetesen a kutatást ők csinálták, tegyem hozzá, profi módon, kiválóan. Én meg úgy éreztem, megesz a fene (már elnézést, de ez nem racionális megfontolás, ez *érzelem*, amit csak így tudok leírni), ha nem „szagolhatok bele” magam, legalább néhány nap erejéig, megint „szerelmes városom”-ba. (Mert – ez itt a „vallomás” helye – énnekem azóta is [sajnos, csak távoli...] szerelmem ez a város.)

Eltöltöttem tehát ezt a néhány napot. Csavartam (szokásom szerint) a városban; igyekeztem nyitott szemmel és nyitott szívvel fogni a látható és olykor inkább csak érezhető jelzéseket. És beszélgettem nagyokat, élőkkel és nem

élőkkel. (Hogyan lehet nem élőkkel beszélgetni? Hát így: beszélj olyasvalakivel, akinek volt oly közeli társa, akivel hosszú évek együttműködése révén jószerint minden gondolatuk közös volt, ám ez a társ már nem él, de beszélgető partnerem mondataiban ott vannak az ő gondolatai is. Volt ilyen, nekem élményadó és szép volt.) E napok lenyomata ez a néhány kósza gondolat.

Kósza gondolatoknak kell neveznem, hiszen nem rendes és tisztességes vizsgálatot végeztem. *Benyomások*at gyűjtöttem, amik nyilván nagyon-nagyon szubjektívek, semmi *bizonyító erejük* (lásd egy szociológiai kutatással szembeni követelmény...) nincs, óriásiakat tévedhetnek. Talán így sem érdektelen: ezt bírt meglátni három évtized után egy „szerelmes szociológus” a városról.

Még annyit, mondjuk a bevezetőhöz, hogy nem lesz ez az írás – a módszer és így a rendelkezésre álló információk jellegéből következően nem is lehet – egy valamifajta átfogó kép. *Mozaikdarabkák* csupán, amelyeket, ha van bennük némi megfontolásra érdemes, mások tudhatnak majd egy nagyobb egészbe illeszteni.

Itt van mindjárt egy mozaikkockának a Széchenyi tér dolga. Indításnak egy idézet (említett könyvemben is ott van) egy 1938-ban megjelent megye-történetből (főszerkesztő és a városról szóló rész írója Osváth Andor): „A város főtere, a Széchenyi tér, az 1880-as évek végén még sártenger volt, és az ott felgyülemlt csapadékvíz szárazság idején zöld színűre változva, bizony nem nyújtott épületes látványt. Te jó ég, hogy miért tűrte ezt a város közönsége?” Egy idő után persze mégse tűrte, valamikor már a 20. században kikövezték rendesen, ahogy kell. Amikor a nyolcvanas évek vége felé ott jártunk, emlékeim szerint az egész teret valamilyen szilárd burkolat fedte (talán kockakő), és igazából jó nagy parkolóként szolgált. Egy idő után, érthetően, ez sem tetszett a város vezetőinek, a kétezres évek elején átépítették.

Valamikor 2006-ban vagy 2007-ben töltöttem megint egy kis időt a városban. (Könyvet írtam két kisváros, Baja és Esztergom társadalomtörténetének összehasonlításáról, „Mellékvágányon” címmel, kész van, egyelőre csak elektronikus formában hozzáférhető, honlapomon rá lehet kattintani [ez itt a reklám helye volt...]; ehhez gyűjtöttem kiegészítő anyagot.) *Akkor*, tehát nagyjából egy évtizeddel ezelőtt, ezt írtam a térről (idézet magamtól): „A tér ma a sétálóké, a járműforgalom kitiltva, az egész tér (mondják) olasz kőből készült díszburkolattal van ellátva, egyik végébe a közelmúltban állítottak fel egy többalakos, fehér márvány szökőkutat. Végeztem egy kis megfigyelést. Késő tavaszi, napos-meleg vasárnap délután volt. Fél óra alatt összesen öt család fordult meg, nézelődött, töltött időt a téren, ezek közül három

német volt, egy szlovák, egy valamilyen más külföldi. (A nyelvet nem tudtam azonosítani.) *Esztergomiakkal* ezen a délutánon inkább csak az újjáépült híd hídfője mellé települt (sörözővel kiegészített) bazársoron lehetett találkozni.” Érezhető a megfogalmazásból: nagyon nem szerettem úgy azt a teret.

Mit láttam most? (Alaposabb, többszöri, többszörös megfigyelés alapján írom.) Elkezdett *élni* a tér. Szépen megnőttek, kilombosodtak a fák (sok fa, azt hiszem, platánok), van már árnyék, több „vendéglátóipari egység” is nyílt, bőven van kiülésre, méghozzá nyári melegben is kellemes, árnyékos kiülésre alkalmas részük, van is vendégük rendszeren. Úgy tűnik, helybeliek és turisták egyaránt kezdik *belakni* a teret. És ez jó. De. Megpróbáltam az újonnan érkező, várossal ismerkedni akaró ember szemével is nézni a teret, és akkor már elég komoly aggályaim támadtak. Mifélek?

Leginkább az előbb dicsérően említett fasor *elhelyezkedése*. A tér egyik oldalán húzódik végig, két sorban fák, épp egy jó járdányi távolságban a házaktól. Szép nagy, most már bőven az első emeletéig felnyúló lomboszatuk van. És így a házaktól – jó részük műemlék vagy műemlék jellegű; mindegyik *városképi jelentőségű* – alig látszik valami. Ha, jobb turistához illően, fotózni akarnám, nem sikerülne: a legtöbb ház esetében nincs olyan pont, ahonnan a falombok mögé bújtatott épületet be lehetne fogni a géppel. A tér másik oldalán – szerintem szintén városképi jelentőségű földszintes házak – egy részig hasonlóan közel elhelyezett új ültetésű fák, ha megnőnek, azt az oldalt se lehet, lesz látni. Ennek az oldalnak a további részére felépítettek egy meglehetősen nagy „csarnokot” (a hétvégi „helyi piac” számára; tehát hetenként mindössze néhány óra használatra), ami megint csak elfogja a rálátást a házak egy részére. Holott egy város „megérzékelésében” (turisták számára, de helybelieknek is alapvetően fontos) kulcsszerepe van a *térélménynek*. Márpedig ennek város, méghozzá *történelmi város* esetében meghatározó része az épületek *együttese*. Amit valamilyen *egybe kell látnom*. Ha csak fák mögé bújva, egyenként, és így a *térélmény szempontjából* töredékesen láthatom a házakat, elvesz annak a lehetősége.

Még valami. A Városháza előtti részen ott van két jó nagy füves terület, szökőkúttal. Csakhogy ezek meg vannak emelve: (nem mértem, de) jó félméteres magasságban vannak a térszint felett, teljes magasságig kő oldalfallal kerítve, s azon belül, vagy 10-15 cm-rel a kőpárkány szintje alatt a gyepe. Nem lenne rossz elképzelés, csak az a baj, hogy messzebről nézve, mondjuk a tér közepe tájáról, már a fűvet nem láttam, csak a kőfalat (és el nem tudtam képzelni, mi végre van ott). Elég közel kell menni ahhoz, hogy rálásson az ember a fűre is. Megint a *térélmény*: ha a tér

közepén állok, és körülnézek, a Városháza felé tekintve csak a szobrot és a kőfalat látom; nekem elég sivárnak tűnt a kép.

És még valami. A téren több olyan ház is van, ami láthatóan használatlan. (Az egyik kétemeletes, műemlék jellegű, ha jól néztem, de a leírások szerint mindenképpen városképi jelentőségű; úgy mondják, több éve áll üresen.) Idézem – mutatis mutandis – az 1938-as megfogalmazást: „miért tűri ezt el a város közönsége?” Egy város főtere akkor él, ha *használják*. Nemcsak a házak által körülvevett térséget, a házakat is. Akkor lesz igazán *élő*. Ez még hiányzik.

Ennyit most a Széchenyi térről.

Folytatom a csavargást. Merthogy még mindig a *térélményt* keresem; ez az első és legfontosabb alapvetés, amire egy várossal történő ismerkedéskor – vagy újra-ismerkedéskor – szükségem van. (Vélem, nem csak nekem, az ideérkező idegennek is, a helybelieknek is.) Keresem, vajon milyen érzések kelnek életre bennem, ballagván kényelmesen, és eközben kísérlem magamba szívni az utca egészének, a kövezetnek, a lámpatesteknek, a fáknak-bokroknak, meg persze, körbe-körbe pillantván egyenként a házaknak is, a *látvány-élményét*. Jó-e nekem ballagdálni lassúdadon ezeken az utcákon, vagy inkább viszolyogtató, otthonosan érzem-e magamat, *nekemvalónak* érzem-e ezt a helyet, vagy inkább idegennek, tőlem (lelkemben) távollevőnek?

Ellentmondásos érzések kelnek-múlnak bennem. Az *összkép* úgy nagyjából rendben van. Nem látok olyast, ami város-szerelmem csorbítaná, sőt inkább számos apróbb-nagyobb jelet, ami erősíti azt. Elsőbben is a házak igen jelentős részének, ha egyenként tekintem őket, állapota.

Sok, nagyon sok, mondhatni *jellegető nagyságrendűen sok* a szépen, nagyon szépen *megújult* ház. Régi, 18-19. századi vagy 20. század eleji, de mindenképpen *városképi jelentőségű* házak megújulását látom. Olyanokét, amelyek 30 év előtt, de jórészt még tíz év előtt is eléggé pusztulófélben látszottak lenni. Megújultak, mégpedig láthatóan nem *átépítették* őket (a „modernizáció” olykor igen ostoba követelményeinek akarván megfelelni), hanem *helyreállították*, ami bennük-rajtuk érték (és, gondolom csak, *belül*, a mindennapi használat szempontjai szerint, modernizálták, amit kellett).

Kedves példám egy kis földszintes ház, amire épp szállásom ablakából láthattam rá. Régi, 18-19. századi kereskedőház lehetett; forrást nem találtam arról, hogy tényleg kereskedőház volt-e valóban, abbéli mivoltát (most láthatóan, lakóház) én a nyílászárók „kiosztása” alapján következtetem. A házat, láthatóan nem túl régen, „rendbe tették”; mutatja ezt többek között az új fedél („keménycserép”, 30 év garanciával...). A

fal újravakolva, újrafestve (megőrizve a 19. századi színvilágot), új ablakkeretek. De az ablakok körül megtartották az eredeti fal téglakő keretét. A közepén lévő kapu felett ott van a védőoltalmazó szent-szobor helye. Maga a szobor nincs meg, mást, nem eredetit, gondolom, nem akartak a helyére tenni. De a helyét, gondosan rendbe téve, megőrizték: lehessen látni, *volt* szobor, és az is hozzá tartozott a házhoz. Nem műemlék ház ez, talán nem is különös építészeti érték. De jelen tulajdonosa és használója fontosnak tartja, hogy *ott legyen rajta a múlt*, a történet, a hagyomány, és *úgy akar élni a jelenben* (ld. modern ablakkeret), hogy ez a jelen benne van a múltban, és ezáltal és nyilván a múlt pediglen benne van a jelenben. Igen, a múlt és jelen effajta egybejátszása, ha elegendő nagyságrendben találkozhatni vele, voltaképpen ez a város *életfolyamata*; mondhatjuk úgy is, másfajta fogalomrendszerből véve a kifejezést, hogy *szerves fejlődése*.

Elég sok ilyen házat láttam. Ez azt jelzi nekem, hogy vannak olyan *esztergomiak* (nem véletlenül emeltem ki ezt a szót!), akik számára természetes (a mindennapiságba tartozó tevékenységeket, például házfelújítást is meghatározó) életirányító elv (nem feltétlenül tudatos *elv*ként, inkább csak zsigeri attitűdként) ennek az életfolyamatnak, ennek a szerves fejlődésnek a megélése-érvényesítése. Mennyien vannak ők? Elegen-e ahhoz, hogy *jellem meghatározó* nagyságrendben legyenek jelen a város életében? Most úgy érzem (*érezem*, hangsúlyozom itt; ám-bár érzésemet csavargásaim közötti beszélgetéseim alátámasztani látszanak), hogy nincsenek elegen. De *vannak*, és ők azok, akikre a város jövőjét építeni lehetne és kellene, ha meg tudnánk szólítani őket úgy, hogy amit saját házukban tettek, tegyék a város érdekében is.

Ez – az utolsó egy-két mondatától eltekintve – még a szebbik fele a dolognak. Mondtam, hogy a csavargások kiváltotta érzés ellentmondásos. Nézzük akkor a másik, a csúnyábbik oldalt is. Most, maradván az előző gondolatmenet keretei között, csak a házakról, épületekről. (E dologban is, jegyzem meg, saját megfigyeléseim mellett helybéli barátaim véleményére is támaszkodom.)

Jónéhány olyan házba, épületbe ütközik bele sétája közben az ember (és *beleütközik*, mert olyan kiemelkedő – térben kiemelkedő fontosságú – helyen vannak, hogy nem lehet nem észrevenni őket), amelyek igencsak kemény ellenérzéseket horgasztnak fel a szemlélőben. (Mármint bennem; mások nyilván ítélnének másként is.) A főtérről szólva említettem az évek óta használatlanul álló, minimum városképi jelentőségű épületet. Van ilyen több is, nem sorolom. Olyan is van, ami bár „rendeltetésszerű használatban”

van, de állaga, állapota, enyhén szólva is, nem felel meg a „királyi város” mivoltának. (Egyetlen példa, nem akármilyen, maga a városháza.) És találni (nem egy) olyan hosszú évek óta félromos épületet is („archetípusa” a fürdőszálló), amelynek jelen állapota (már a járda is életveszély miatt elkerítve) olyan, hogy csak a régi, a főtérré vonatkozó megállapítást tudom ismét idézni: „Te jó ég, hogy miért tűrte ezt a város közönsége?”

És aztán ott a „városközpont”. Nem a Széchenyi tér, az új. A „zöld ház” (volt pártház, később művelődési intézmény), meg az „áruháztömb”. (Többben többféleképp nevezték, nem tudom, melyik a „hivatalos”, a leginkább elfogadott.) Mondják, a „zöld ház” lebontásáról határozat van, az áruháznak meg az egyik emeletét éppen most vette meg az önkormányzat. Nem ellenőriztem, ezekből mi igaz, mi nem. *Nekem*, Esztergom-szerelmes kívülállónak, odalátogató idegen szemüvegét is olykor felvenni óhajtónak, csak az a lényeg, hogy *egyik sem odavaló*. Mind-egyiket, szerintem nincs mese, dózerolni kéne. Helyükre mit? Nem tudom. A kiépített nagy parkoló pillanatnyilag és látszólag jó, de egy *városközpontban*, azt hiszem, nem *parkolónak* kell lenni. Mi kéne ahhoz, hogy valóban városközpont legyen, tehát valami modernebb *agoraféleség*, amit a város lakói, mint közösségi életük központját használnának, és ami, épp ezért, az odalátogatók számára is vonatkozási pont lehetne? Mi kéne ehhez, milyen építmény, vagy más egyéb? Én nem tudhatom. Talán meg kellene kérdeni az *esztergomiak* (abban az értelemben esztergomiak, akikről a házak kapcsán szoltam) véleményét.

Esztergomiság, múlt-jelen-jövő egybejátszása; mikor s hogyan épülhet ez? Hát például így: (Most *mesélni* fogok, egy igaz, tanulságos, az én ízlésem szerint gyönyörű mesét.)

Volt egyszer egy ember, esztergomi ember, akinek Pifkó Péter volt a becsületes neve. Nemcsak a neve volt becsületes, ő maga is, meg ezen túl, okos ember is volt, nagyon okos. (Okkalalappal mondja ezt a mesélő: ismertem őt, 30 év előtti munkámban dolgoztunk együtt, feleségével [Zachar Annával] közösen írott tanulmányaira is bizton támaszkodhattam.) Tudósféle ember volt, én azt mondanám, a legjobb fajtából való. Mire mondom ezt? Ő a történelem, a város történelme búvárlását tekintette magára rótt feladatának, ámde olyan történész volt, akit nem azért érdekel a múlt, hogy aprólékosan dokumentált tanulmányt lehessen írni belőle (egyébiránt ezt is megtette Péter, a szakma szigorú szabályai szerint), hanem azért bogarássza a rég- vagy kevésbé rég-múlt mindenféle történeteit, hogy a *jelen gyökereit* keresse meg. A múltnak ama darabkáit kereste (keresték társá-

val-asszonyával közösen), amelyek segítenek *megérteni a jelent*. (Jegyezzem itt meg, éltek-élnek a városban történészek-helytörténészek, kiválóak, mások is; nem dolgom itt számba venni őket. Mesém *tanulsága* okán – mert hisz minden mesét, kimondva-kimondatlanul, valami tanulság elmondhatósága érdekében mesél az ember – most csak Péterünkkel foglalkozom.)

Hősünk, nevezett Pifkó Péter, levéltáros is volt, muzeológus is, aztán jó néhány évig – hittem szerint tanítványainak nagy szerencséjére – tanár is. Mondom, tanítványainak szerencséjére, mert a „mese” végkifejletének ismeretében (nem kell előreugrani az olvasásban! – elmondom rendjén a dolgot!) joggal vélelmezhetjük, hogy tanárnak sem volt akármilyen. Szakiskolában tanított, tán nem alaptalan feltételezés szerint nem kifejezetten humán beállítottságú gyerekeket. De tudásával, személyiségével, emberipedagógiai ethoszával „megfogta” őket, *fontossá vált a számukra*. Úgy vélem – az én olvasatomban arról is szól a mese –, nem csak személyében vált fontossá, ezen túl fontossá tudta tenni azt is, amit tanított. Olyannyira fontossá vált diákjai számára – ez nekem az igazán szép mesei fordulat –, hogy halála után egy érettségiző osztály (az osztály *mint fiatal állampolgárok közössége!*) javaslatára utcát neveztek el róla.

Pifkó Péter utca. Azok a gyerekek, akik javasolták a névadást, mindiglen tudni fogják, hogy *általuk alakult* valamennyit a város, érezni fogják, hogy *közük van a városhoz*. Akik így-úgy találkoznak az utcanévvel, ha nem is mindannyian, de biztosan számosan, tudakolni fogják, ki volt a névadó, és meg fogják érezni-érzekezni, hogy a benne lakókból, a benne lakók munkájából épül tovább a város.

Nos, vélem én – meg is fogalmazván immár a mese továbbvivő tanulságát –, így, ilyen elemekből épül(het) a múltat a jövővel összekötő jelenben az *esztergomiság*. És megint a kérdés: elég ilyen elem született az elmúlt évtizedekben? Megint csak *érzésem* írhatom: nem, sajnos nem. De – megint csak írni kell azt is, miként a házak dolgainál is lehetségesnek látszott mondani – *vannak* ilyen elemek. Fontos minél markánsabban *felmutatni*, láthatóvá tenni őket, mert a láthatóvá, a *köztudottá* válás hatására az efféle elemek – már csak ilyen a természetük – elkezdnek „osztódással szaporodni”, és ez volna a jó (a városnak, mint olyannak is, a benne élő embereknek is).

Más téma: művészetek, képzőművészet. Régebben büszkébben, most kevesebb elégedettséggel meséltek róla beszélgetőtársaim, hogy van Esztergomban (képző)művészeti „közélet”. Van egyesületféle is, rendeznek közös kiállításokat. Volt, aki most is örömmel és *megelevő* dologként

beszélt erről, de volt olyan is, aki úgy véli, a „közélet” némiképp ellaposodott, inkább csak reprezentatív alkalmakra (például a közös kiállítás) korlátozódik. Nem tisztem eldönteni, melyik véleményben van több igazság. És csak két dolgot ajánlok megfontolásra.

Az egyik az, hogy akár így, akár úgy, de *van, egzisztál* helyben működő, a *helyi társadalomban* elfogadottan érvényes művészet. Az alkotóknak, úgy tűnik, *helye van* ebben a helyi társadalomban, van annak olyan *szellemi légköre*, amely elfogadja és befogadja ezt a fajta tevékenységet. Egy korábbi tanulmányomban a *társadalmi mozgásterekről* szólván azt írtam, hogy egy helyi társadalom *minőségének* fontos mutatója az, hogy mennyire fogadja el, értékeli az alkotó tevékenységet. Úgy látom, Esztergomban megvan ez, és fontos eleme (lehet) egy jó minőségű helyi társadalom (újra)épülésének.

A másik megfontolásra ajánlott gondolat egészen más természetű, általánosabb jellegű. Arról van szó, hogy egy beszélgetésben valaki arról panaszkodott, hogy vannak ugyan a városban egészen jó festők-szobrászok, de nemigen van közöttük országosan ismert, a város tágabb határain kívül is jegyzett művész.

(Mindjárt gondolkodom erről tovább, de előbb azért valamit itt zárójelben – noha egyáltalán nem jelentéktelen dolog; csupán jelen gondolatment szempontjából kívánczok zárójelbe – hozzá kell tenni. Élnek a városban országosan, sőt alkalmasint nemzetközileg is jegyzett művészek. „A probléma – mondja egyik beszélgetőtársam – nem az ismertségükben, elismertségükben van... [hanem] a felénk irányuló városi mecenatúra hiányában... A város nem sztárolja ekekez az embereket.” Biztosan igaza van. Én azonban most folytatom az előbbi gondolatot; talán az idézetek ellenére is megfontolásra érdemes.)

Azt gondolom tehát erről, hogy ez nem feltétlenül baj. A művészetben – persze a tudományban is, az élet egyéb területein is – vannak a kiemelkedően nagyok, a korszakos zsenik. De mellettük, körülöttük ott vannak, ott *kell hogy* legyenek a *kismesterek*. Akik megteremtik azt a közeget, amelyből a „nagyok” kinőhetnek, akik kimunkálják azokat a rész-technikákat, amelyekből azután a nagyok építkezhetnek, akik nélkül a nagyok valójában nem is létezhetnének. Rembrandt mellett ott van a németalföldi kismesterek sokasága, s bár nevük nem olyan ismert, de műveik ott *kell hogy* legyenek ugyanabban a kiállítóteremben, mert nélkülük Rembrandt sem értelmezhető. Azt gondolom tehát, ha egy városban adott pillanatban „csak” kismesterek dolgoznak, az nem baj, mert a város szellemi légkörét istenigazából ők határozzák meg, ők fejezik ki. Megkockáztatom még azt is, hogy egy városnak töb-

bet ér az, ha számos kismester él és alkot benne, mintha ilyenek nem volnának, csak egy „nagy”. Mert a kismesterek (jó esetben) *bele tudnak szervülni* a város életébe, a „nagy” viszont távolidegen, külső maradna. És persze az is igaz, hogy ha *van* a város művészei között szélesebb elismertséggel rendelkező – és van ilyen, szakértő barátom mondja, nem is egy! –, fontos lenne, hogy a város helyben is „sztárolja” őket (lásd a fentebbi zárójeles megjegyzésben szereplő idézet!). Jó volna, nemcsak nekik, a városnak is.

Egy mozaikkocka, ezúttal a kultúráról. Elkeveredtem – jó barátom vezérletével – a *Szentgyörgymezői Olvasókör-höz*. Már csak ránézni is szívet melengető volt, épp most fejeződött be felújítása (belül is), szerintem nagyon szép lett. Külön örömöm volt látni falán Bády István emléktábláját; személyes emlék is köt hozzá: 30 év előtti munkám szakmai és emberi értelemben is meghatározó erejű, élményt jelentő életút-interjúját (3 vagy 4 egyenként többórás beszélgetés!) készíthettem vele. Azt gondolom, az ilyen emberek emlékének életben tartása nélkülözhetetlen eleme a *genius loci*, a „hely szelleme” meglétének.

Am ami fontosabb, az Olvasókör, úgy tűnik nekem, *tartalmaiban* is úgy működik, ahogyan egy ilyen művelődési intézményről a „nagykönyvben” meg vagy írva. Mint vezetője elmondta nekem, működését egészében az önkormányzat finanszírozza; napjainkban ezért minden tisztelet megilleti (noha ennek, szerintem, természetesnek kellene lennie). Programjai – amennyire a beszélgetésekből és a műsorfüzetből meg tudom ítélni – elegendően színesek és változatosak ahhoz, hogy környezetének *közösségi intézményévé* tudjon lenni. És ez nagyon jó.

Csak hogy itt megint eszembe villan valami más is. Az Olvasókör, nevében benne van (Szentgyörgymezői), egy *városrész* művelődési intézménye. Programjai, noha van közöttük más városrészekből idevonuló is (például a jazz-klub), mégis alapvetően – és természetesen, helyesen – az ebben a városrészben élők igényeire felelnek (pl. anyajóga, nőklub). És akkor mi van a többi városrészszel? Van-e más városrészben is hasonló intézmény? (Úgy tudom, nincs.) Van-e igazi *városi* művelődési központ? (Ez is költői kérdés: a volt zsinagógában működő, amennyire rá tudtam látni működésére, nem igazán az.) Holott a művelődési intézmény egyáltalán nemcsak szűkebben vett kulturális dolog, lényegét tekintve a *közösség* (a helyi társadalom) *alakulásának* is nélkülözhetetlen színtere. Tudom, vannak a városban egyházak által működtetett közösségek, bennük jó művelődési tartalmakkal is, ezek azonban szintén (nem lokálisan, más elvek mentén, de) *elkülönült csoportok* közösségei, nemigen válhatnak a *város-közösség* alkotó elemei-

vé. Úgy érzem – megint: *érezem* csak –, e téren még volna mit tenni Esztergomban.

Újabb téma, ez is művészet-féleség; egy kicsit távolabbról indítva a gondolatmenetet.

Meglehetősen jó biztonsággal mondható, hogy Esztergom jövőbeli fejlődésének egyik kulcsfontosságú kitörési pontja az idegenforgalom. Rengeteg elemből tevődik ez össze (nem véletlenül tekintik új *szakmának* a szervezését), én itt csak egyetlen, biztosan nem is a legfontosabb részelemről meditálnék. (Azért épp erről, mert... Írhatnám némi nagyképűséggel, mert ehhez valamennyire értek. Az igazság azonban az, hogy azért épp erről írok, mert a városban csavargászáván a mindenféle plakátokat is nézgettem, és azokról ez jutott eszembe. „A téma az utcán hever”.) Ez pedig a valamiféle idegent vonzó, valamilyen „durranást” jelentő nyári „nagyrendezvény”.

Mire gondolok? Csak két példa. Ott van Debrecen, a Virágkarnevál. Egyetlen nap, (szerintem) nem is túl izgalmas esemény, de minden valamirevaló tévé főidős híradóban tudósít róla, a nyomtatott sajtó nagy részében (a bulvársajtóban képekképpen) megjelenik; *benne van a köztudatban*. Amikor éppen nem történik, akkor is jelen van gondolkodásban, hogy igen, Debrecen a Virágkarnevál városa, az érdekes hely lehet, oda el kell menni. A másik példa Zsámbék. Évtizedek alatt olyan *színi eseményé* nőtte ki magát, amire odafigyel a (színházi) szakma is, a közönség is. Ez is *benne van a köztudatban*. Írnak-beszélnék róla (nemcsak magukról a produkciókról, az előkészületekről is). Zsámbék „felkerült a térképre”; mármint az ország kulturális térképére. Esztergomban majd két évtizedig létezett a Nemzetközi Gitárfesztivál, évtizedek óta van a (nemzetközi) Fotóbiennále, jó ideje mennek a várjátékok, a plakátok szerint, amennyire azok alapján meg tudom ítélni, jóféle egyéb programok, de azt a *nagy ötletet*, amilyen a Virágkarnevál, vagy a zsámbéki színház-féle, nem látom. Lehet, nincs igazam, de hátha érdemes lenne elgondolkozni rajta.

Még valami az idegenforgalomról. Esztergom legfőbb idegenforgalmi attrakciója jelenleg egyértelműen a Bazilika. Készült is épp ezirányú fejlesztéséről egy nagyon alapos, minden lényeges elemre kitérő tanulmány (Dr. Bárdos István: Az esztergomi Bazilika turisztikai koncepciója és 2009–2011. évi fejlesztési terve). Úgy tudom, nem kevés eleme meg is valósult. De. (Már megint az a „de”! Csak nem bírom megállni?) A Bazilika mellett, jószerint egybe épülve azzal, ott található a Vár, mégpedig *látványosságként* is egyre fejlődő mivoltában. És ott van közvetlenül a vár tövében a Balassa Múzeum. De – és ez megint csak a benyomásom – mintha nem lenne igazi *egymásra vonatkozásuk*, mintha külön

fejlődési utakon járnának. (Jellemzőnek tartom, hogy a Vármúzeumnak és a Balassa Múzeumnak hosszú ideig más fenntartója és természetesen más vezetője volt.) Holott – bevonva még a gondolkodásba más intézményeket, mindenekelőtt a Vízügyi Múzeumot, meg a Keresztény Múzeumot, a Kincstárat, a Babits Emlékházat – ezek *együtt adják ki* Esztergomot, a város történetét, azt a valamit, amitől (ha egyáltalán...) Esztergom „királyi város”-nak nevezhető. Azt gondolnám, ezekből lenne érdemes egy *komplex, integrált idegenforgalmi attrakciót* összeszervezni. Hogyan, nem tudom; nem szakmám. Csak felkínálhatom a gondolatot, esetleges megfontolásra.

Van itt még egy dolog, tán nagyrészt ez is az idegenforgalomhoz tartozik, bár szerintem több is annál. Ez pediglen Párkány, pontosabban Esztergom és Párkány viszonya, kapcsolata, kapcsolatlankülisége.

Esztergomnak, ha jól tudom, több „testvérvárosa” van. Párkány is az, de kaptam olyan információt, hogy a 8 testvérváros közül a népszerűségi sorrendben Párkány az utolsó. Holott, gondolom én, Esztergom *ikervárosaként* lenne érdemes kezelni. Aminek bőven megvan a történelmi hagyománya: a Monarchia időszakában, és nyilván korábban is, egymást kiegészítő, egymással szoros kapcsolatban álló (gazdasági) fejlődésük volt. Bizonytalán nem utolsósorban azért is, mert az érsekség birtokainak jelentős hányada a túlparton, Párkány körzetében volt. Trianon ezt a kötődést széttepte, és 1945 után sem tudott újjáépülni. (A „proletár internacionalizmus” nagyobb dicsőségére...) A rendszerváltás után, a híd újjáépülése után nagyon logikusnak tűnne az „iker-fejlődés”.

Beszélgetéseim alapján úgy tűnik nekem, hogy számos, a *mindennapiságot* érintő dologban működnek a kapcsolatok. Átjárnak az emberek innen oda, onnan ide, bevásárolni, enni-inni, van némi kapcsolat a helyi művészek, más foglalkozásbélieliek között is. De mintha *intézményes, közös város-fejlesztésben gondolkodó* kapcsolat nem lenne. Jellemzőnek gondolom – nekem is csak most, csavargásaim-beszélgetéseim után „esett le a tantusz” – azt is, hogy a most folyó, korábban említett kutatás, amely, mint tudjuk, a város jövő-képének megalapozása érdekében indult, Párkányra semmilyen formában nem tér ki. Most úgy látom, az egész kutatást – beleértve a kérdőívezést is, természetesen ottani szakemberek bevonásával – érdemes lett volna a Duna másik oldalára is kiterjeszteni. Szó esett róla egy korábbi beszélgetésben, hogy Esztergomot a „Dunakanyar fővárosává” kellene fejleszteni, beleértve természetesen a visegrádi fejlesztésekkel való összehangolást is. Nem lenne természetesebb – és egyszerűbb, és hatékonyabb – a Pár-

kánnal történő *közös fejlesztés*? (Az országhatár nem akadály: van példa, tudunk például hasonló helyzetben lévő lengyel-német városok közös fejlesztéséről.) Úgy gondolom, az „iker-várossal” való közös fejlesztés Esztergom nagy *lehetősége*, kár lenne kihagyni.

Még egy kihasználatlan lehetőség (ha az, ha nagyjából jól veszem észre). A Suzuki. Nagy gyár, több ezer munkással (mennyi közülük az esztergomi, nem tudom), sok tucat magasan képzett mérnök-értelmiséggel (döntő többségük tudomásom szerint nem a városban él). És ez az utóbbi (mármint az, hogy a gyár vezető értelmiségijeinek többsége nem a városban lakik) elég nagy baj, mert azt jelenti, hogy ez a nem akármilyen *szellemi kapacitás* (ami természetesen nem csak műszaki, hanem általánosabb értelmiségi szellemi kapacitást is jelenthetne), bár ott működik a városban, de *nincs jelen a város életében*. A gyár, mint olyan, sincs. Jártam egyszer valahol külföldön egy kisvárosban, ahol volt egy hasonló méretű gyár. Az a város arról a gyárról szólt. Étterem, szálloda, konferencia-teremnek nevezett művelődési intézmény, sporttelep viselte a nevét (és működött nem kis részben a gyár szponzorációjából), rendszeres idegenforgalmi program volt a jól szervezett gyárlátogatás. Ha Esztergomba – mondjuk – Visegrád felől érkezem, hétszám csavaroghatok a városban anélkül, hogy tudomást szereznek a Suzuki ottlétéről. Nem kéne – kellett volna – megfelelő programmal a városba vonzani, odatelepíteni a gyár értelmiségének legalább egy részét, nem lehetne valamiképpen beleintegrálni a város-egészbe a gyárat? Nem tudom a kérdésekre a választ; *nekem* hiányérzetem van ez ügyben.

Az utóbbi két téma (Párkány, Suzuki) óhatatlanul felveti a *várospolitika* kérdéskörét. Sikamlós terep ez mostanában mindenfelé, Esztergomban kiváltképp. És ebbe aztán, mondhatni joggal, „kibic” ne szóljon bele. Mégse hagyhatom említetlenül. (Már csak azért se tehetem, mert könyvemben, az 1990-es választások eredményeinek elemzésekor, elég alaposan belementem a kérdéskörbe.)

Egy *elméleti* (politológiai) megfontolással kezdem. Még a '90-es évek elején több írásomban (másokkal is egyetértőleg) írtam arról, hogy a *helyi politikának*, a helyi önkormányzat működésének *helyi érdekűnek*, a helyi problémáknak a helyi érdekek mentén történő megoldásának kell(ene) lennie. Azt írtam, hogy ha egy önkormányzat működése *pártelvvé* alakul (olyanná tehát, hogy a képviselők alapvetően a *pártjuk* reprezentánsaként működnek, nem pedig a valamilyen *helyi érdek* megfogalmazójaként), az tragédia az önkormányzat működése szempontjából, lehetetlenné teszi a *helyben fontos* cselekvések megtervezését. Mert a pártok *országos szer-*

veződések, országosan egységes elvek mentén kell működniük, lényegükönél fogva alkalmatlannak a helyi érdekek becsatornázására. Sajnos, azt kellett látnunk, hogy már a kezdetektől fogva (erről is többen írtunk az idő tájt) a helyi (főleg a városi; a falvakban kicsit másként működött a dolog, de ezt most hagyjuk) önkormányzatokban eluralkodott a *pártelvű működésmód*. A szavazásoknál nem a *tárgyi szakszerűség*, hanem a *párthovatartozás* vezérelte a szavazókat. Így történt Esztergomban is.

És ennek, úgy látom kívülről, szélsőséges példája, „állatorvosi lova” lett az esztergomi 2010–2014 közötti időszak. Mi történt (hangsúlyozom, kívülről nézve)? Volt a városnak előzőleg több cikluson keresztül egy (FIDESZ-es) polgármestere. Jó városvezető volt-e vagy sem, jó ember volt-e vagy sem, nem akarhatom eldönteni; nincs sem elég ismeretem, sem megfelelő kompetenciám a megítéléshez. Az viszont ténykérdés, hogy a 2010-es önkormányzati választáskor az esztergomiak valamekkora többsége úgy vélte, hogy elég volt belőle, váltani kell, és megválasztottak egy független jelöltet. Csakhogy, és ez *politológiailag* értelmezhetetlen fejlemény, *szociálpszichológiailag* lehetne fölfejtteni, arra meg én nem vállalkozom, csak a tényt rögzíthetem, a volt polgármestert is megválasztották egyéni körzetben képviselőnek (FIDESZ jelöltként), és olyan képviselő-testületet választottak, amelynek csaknem kizárólag FIDESZ-es tagjai voltak. A volt polgármester lett a (teljes dominanciában lévő!) FIDESZ-frakció vezetője, amely frakció,

pártelv!!!, mindenben követte a frakcióvezető elgondolásait. Innentől kezdve – személyes sértettségéből-e, rosszul értelmezett elvekből kiindulva-e, egyéb okokból-e, ez a dolog lényege szempontjából teljesen mindegy – a képviselő-testület fő törekvése az volt, hogy ellehetetlenítse az új polgármestert. Hogy a város élete és fejlődése szempontjából ez mit jelentett, esztergomiak tudják, nem nekem kell sorolnom. 2014 új választás, új (KDNP-s kötődésű) polgármester, megint FIDESZ-többségű képviselő-testület. Jobban működik-e? Hallottam olyan véleményt, hogy ez se tökéletes felállás. Nem tudom. Majd meglátjuk. (Illetve meglátják és értékelik az esztergomiak.) Csak reménykedem. Reménykedem, leírom miben.

Beszélgettem ős-esztergomival, akinek apja-nagyapja is krónikákban említett jeles embere volt a városnak. És beszélgettem „új-esztergomiakkal”, akik alkalmasint már felnőtt korban jöttek ide, de ma már ostorral se lehetne elkergetni őket. Mennek is el persze sokan. De akinek van... Mije is? Füle a hallásra, szeme a látásra? Inkább *érzéke a megfoghatatlanra*, az marad. Mert megvan a vonzása a városnak, változatlanul, és ez adja a reményt. Holott ma úgy működik, ahogy. (Láttuk, sokban nem tökéletesen.) És mégis. Mi ez a vonzás, mitől van? Most se tudom megfejtteni, mint ahogy nem tudtam harminc év előtt sem. Csak azt tudom, érzem, hogy *van*. „Hűvös, szépasszony-város” írtam akkor; nem adja ki titkát máig sem. De távoli, mindig tovatűnő és mindig újra felbukkanó város-szerelmem máig is...

Bognár Géza rajza

Egyedi Márta

Hajnalhasadás

Sejtem a hajnalt a sűrű esőfüggöny mögött. Lépke-
dek vagy lebegnek? Mindegy. Nézem, ahogy a lába-
im emelkednek egymást követően. Ólommadár.
Vagy szárnyakon. Nem érzem őket, de látom.

Fogalmam sincs, hogy kerültem ide. Éles a
látásom, rossz az emlékezőképességem...

Valaki felhívott telefonon. Sokáig csöngött,
amíg zuhanyoztam. Pucér testemen folyt végig a
víz, forró áradatban. Hátravettem a hajamat.
Jó érzés volt.

Azt nem tudom, hogy tegnap vagy tegnapelőtt
történt, csak azt, hogy jó érzés volt.

Hagytam, hogy csengjen a telefon. Nem voltam
hajlandó sem jelentkezni, sem izgatni magam.

Mégis megtettem mindkettőt. Vesztemre.

Kiléptem a zuhanyozókabinból, és felkaptam
a telefont:

– Mit akarsz?

A víz patakokban folyt le rólam, immár tócsá-
ban álltam mezítláb.

– Muszáj pont most? Sehová nem megyek!
Más terveim vannak! Nagyon rámenős vagy!

Lecsaptam a kagylót, mintha képen vágtam
volna az illetőt.

Arról sincs fogalmam, hogy kivel beszéltem.

Azt sem tudom, hogy hová és miért jöttem.

Gyorsan ittunk és sokat. Egész éjjel.

Sejtem a hajnalt a sűrű esőfüggöny mögött.

– Eső? Figyelj, tényleg vizes vagyok.

Hová is indultam? Jármű nélkül? Valaki majd
csak felvesz – emlékszem a gondolataimra. Re-
méltem, hogy észre fog venni az út közepén.

Ógyelegtem.

Bárcsak éreztem volna a lábaimat...

Megláttam valamit a túloldalon. Nem tudom,
hogy mit. Amikor megpillantottam, tudtam, hogy
mi az. Gondolom, hogy tudtam.

Egy csoport fiatal srác közeledett. Hogy ke-
rültek ide pirkadatkor, az esőben? Seholy lé-
lek sincs rajtam kívül. Az utca másik oldalára
indultam.

Nevettek, talán ők sem tudták az okát.

Mint ahogy én sem tudom, mi vonta magára a
figyelmemet.

Ki nevetgél ebben az ítéletidőben, úgy, hogy
tudná az okát? És ki ácsorog az út kellős közepén
bőrig ázva?

Ott álltam az út közepén.

Két hosszú, fenyegetően erős fénycsík állított
meg a léptemben. Feltételezem, őket akartam
elengedni. Hozzám képest villámgyorsan halad-
tak. El sem jutottam volna a másik oldalig: nem
éreztem a lábaimat.

A két fénycsík mind rövidebb lett.

Két égő labdára oszlódtak: egy holdra és egy
napra.

Mindketten egyszerre dobtak a magasba:

– Odanézz! Repülök!

Csupán néhány másodpercig: egy zsák ce-
mentként zuhantam vissza az útra.

Ott feküdtem.

Tudom, hogy ott feküdtem, holott továbbra
sem éreztem semmit. Egyszeriben minden ma-
gasra nőtt. Mintha összementem volna.

Hihetetlenül összementem.

Az eső zuhogott, mint a víz a zuhanyozóban.

Ki is hívott akkor?

Fel akartam tápázkodni, de ismét megjelent
két fenyegető, fényes labda. Sokkal gyorsabban
közeledtek az előzőeknél. Vagy csak nekem tűnt
úgy ott, az úton fekve.

– A francba! Ez fáj! – sikoltottam vagy csak
gondoltam.

Élek! Érzem a fájdalmat! Jól van!

Nem volt időm tovább gondolkozni.

A következő fényugarakat már nem is lát-
tam. Csak éreztem, ahogy átsugallanak rajtam.

Mint minden következő.

Időközben magasra ugrottam. Így elkerültem
az összes többi fájdalmat. Sőt sikerült ott, a ma-
gasban maradnom.

Hű de jó érzés volt!

Nem hallom már a fiatalok nevetgélését. Fáj-
dalmat sem érzek. Látom az utcát egész hosszá-
ban az összes kocsival: egymást követve az út
szélére parkoltak.

Három? Négy? Hét? Hét.

Melyik elől ugrottam a magasba?

Nézz oda! Lengek felettük!

Integtetnek. Ketten futnak egy harmadik felé,
aki fekszik az út kellős közepén a zuhogó esőben.

Na, az nem én vagyok. Már nem érzem vizes-
nek magam.

Fúj! Összezúzódot. Bizonyára kiesett a ko-
csiból, amikor nekem jött.

Felugrottam, hogy elkerüljem a fájdalmat,
még egy fájdalmat.

Azt sem érzem, hogy részeg lennék. Azt biz-
tosra veszem, hogy a fejük felett lógok. Innen jól
látom őket. Egy időben.

Nem ismerem fel azt, aki az úton fekszik.
Igazság szerint nekem kellene ott lennem, csu-
pán én ácsorogtam az út közepén, hogy az első
két fénycsík tovarepüljön.

Nem éreztem a lábaimat, mint ahogy most
sem érzem őket.

Annak, aki ott lenn fekszik, nem látom az ar-
cát. Gondolom, háromszor két nagy fénygömb
torzította el.

– Ennek is befellegzett – mondta egyikük.

– Nem láttam téled! – mondta a másik.

– Mi a francot keresett az út kellős közepén?
Biztos részeg.

Merem állítani, hogy nem rólam beszélnek. Ettől megkönnyebbültem: teljesen józan vagyok, habár felelősségteljesen állítom, hogy a fejük felett lebegek. Igen, itt, nem pedig ott fekszem az úton.

Bevallom, jó érzés.

Az izgat, hogy ki fekszik ott összezúzottan? Egyedül én álltam az úton, valami magára vonta a figyelmemet a túloldalra. Most sem tudom, hogy mi. Tudtam, amikor részegen megpillantottam.

A félelem egy szempillantás alatt ki tudja józanítani az embert. Képes emlékezni.

Nagyon megijedtem, amikor elütött az első jármű.

Soha többé nem iszom!

Akkor tudatosult bennem a határozat, amikor a harmadik ütéstől felrepültem.

Tényleg! Felrepültem a harmadik ütéstől!

Ezen a magasságon megállt az idő.

A mozdulatlan embert körbeveszik az úton. Nem tudom felmérni, mennyi ideig vártak egy kocsira, amely most érkezett. Mögötte egy másik, kék, villogó fényvel. S egy harmadik, a mentőszolgálat kocsija.

Bizonyára fontos személy fekket ott, ha ekkorra felhajtást művelnek miatta.

Valahonnan megjelent egy alacsony, ősz, idős férfi. Két oldalról karolták fel, és a mozdulatlan test felé vezették.

Felismertem az alacsony, ősz ember hangját.

Mit keres itt az apám?

– Apám! Itt vagyok, ne aggódj! Az ott lenn nem én vagyok!

Miért nézi azt az idegent odalent?

– Ő az. A fiam.

Erősebben fogták, mint amíg vezették.

Nem hallott. A többiek sem hallottak.

Felemelik a sárból az alélt testet.

Igyekszem utánuk, lássam, hová viszik.

Visszatart az apám zokogása. Egészen összezusogorodott, mintha egybeolvadna a sárral kevert vértócsával.

Mintha egyé válna velem.

Próbálkozom vigasztaló szavakkal, bizonygatással, hogy jól vagyok. Ilyen jól régen éreztem magam.

Nem hallgat rám, csak a fájdalmára. Ismét érzem én is. Azt a fájdalmat érzem, amely apám minden sejtjét szétzúzza.

Mint engem a kocsik.

Mindenki a mentőkocsi után néz. Az a meggyőződésük, hogy abban én vagyok.

Csupán az én apám nem tudja elfogadni.

Maga elé néz. Nem fel, rám, ahonnan intettek neki. Mintha nem léteznék.

Nem létezem. Létezem.

Wernke Bernát

ne vigyétek fürgeteitekbe

...folyton zokogó záraitok csukódásai mellett – ne vigyétek fürgeteitekbe, a még kereső örömtelieket... hagyjátok meg sok partját – arcuk nyiladozó folyásán – szűkülő homályotok kérő habján, alkonyba szálltatok áramlatát egy-egy pillanatra visszahozván... csak nekem, legalább mára – rátok is nyíló ablakaim kiáradatára...

hallgatagba fúltak...

kínja felőrölte, eddigi nyugtát, s repítette rá – bontakozó kárhozatát, s tette fojtottba, az előtte húzódozó nyomokat

számolhatatlanba...

mikor e csavarozódás fordította felé, homályát... tovább, s lenről már nem várt, újító bontódásokat... így izmai hallgatagba fúltak... s erre táradó ébretegek, már nem rajzolódtak a láthatáron... hát maradt alantba mivolta – és végre, kavargóba lépett, előre mutata... a szirtfalak repteit hagyva-hagyva, látni sem akarva... és hogy valami örömöcskébe is lépjen arca – az ivó rábomlataga beljebb parancsolta, bágyatag hangját frissébe rángatva...

Valódi történések fémben

Üdvözlöm Önöket Kovács Géza *Valódi történések fémben* című kiállításának megnyitóján!

Izgalmas és sokatmondó cím egy különleges tárlatnak! A metaforikus elnevezés meghatározza a művek anyagát és célját is, hiszen a fémek passzivitása Kovács Géza keze által dinamizmusá alakul, kézzel fogható – valódi – történéssé. Az önálló használati értékkel rendelkező, organikus létre utaló vastárgyak új értelmet és jelentést kapnak a marosvásárhelyi születésű, gépészmérnöki múlttal rendelkező alkotó keze által – egyben elnevezésük által is. Ugyanis a címadás ak-tusa – legyen szó akár tárlatcímekekről, vagy még inkább műalkotások címeiről – szorosan összefügg a művész ars poeticájával is, nehéz szétválasztani a kettőt.

A cím a művek számára egyfajta vezérszó, amely egy meghatározott jelentéstartományon belül mozgatja a művet: szűkítheti, tágíthatja értelmezési lehetőségeit. A neves orosz, absztrakt festő, VASZILIJ KANDINSZKIJ szavaival „a művésznak mondanía kell valamit, feladata nem a forma birtoklása, hanem e formának a tartalomhoz igazítása”, ezáltal a műalkotás tartalmi, formai és jelentésbeli hármasságának megvalósulásában a műcím nagy jelentőséggel bírhat.

A nyelvi képződmények és a hozzárendelt vizuális világ között sokféle kapcsolat alakul ki, így a fogalmak és a műalkotások közötti viszonyrendszer és kapcsolati hálózat egyik fontos szegmense a műalkotások címe. Minél telítettebb a fogalom, annál több olvasata/értelmezési lehetősége van, ha címként használják. A cím kiterjeszti az észlelt műalkotás információtartalmát, irányt ad a befogadási műveletnek, módosíthatja a műről kialakítandó képzetet, vagyis körülhatárolja az alkotás fogalmilag meghatározott értelmezhetőségi tartományát.

A címek különbözőek: vannak találók és kevésbé lényeglátók, konkrétak és elvontak. Janus-arcúnak is nevezhetők: egyik arcuk a műre néz, a másik a nézőre – ha a cím együtt nézi a művet és a befogadót is egy magasabb szempontból, akkor teljesíti küldetését. A művek értelmezéséhez a cím megközelítési szempont, külső nézőpont, fókuszpont, bár „maguk a művek is gondolati és érzéki inspirációkat adnak: asszociatív

fogalmi forrásvidékeket nyitnak meg a befogadó előtt” (WEHNER TIBOR).

A „mű–egész” viszony önvalójában is teljes: a cím nem ennek kiegészítése, mankó a tartalomhoz, hanem egy vetület, amely akár a mű részévé is válhat: az alkotó műbeli valósága csak befogadója által teljesedik ki. Művészetfilozófiai kérdés, hogy a vizuális percepció hogyan kapcsolódik a befogadó kognitív működéséhez, vagyis hogy a néző hogyan képes értelmezni a látottakat.

Kell-e cím egyáltalán egy műnek? Elsőként ez a kérdés merül fel, hiszen egy képzőművészeti alkotáson minden rajta van, amit a művész láttatni akart: a formák, a színek, az anyagok. Szokták is mondani, hogy rossz az a mű, amit magyarázni kell. Vagy a cím esetleg csak útmutató; az első lépés azon az ösvényen, amely elvisz a vizuális katarzishoz? Ez megközelítés kérdése: ahány alkotó, annyi lehetőség. Vannak művészek, akiknek a címadás szinte ugyanolyan fontos, mint

maga a műalkotás. A laikus nézők gyakran adnak olyan visszajelzést, hogy feltétlenül szükségük van a cím kínálta fogódzóra, mert önmaguktól nem mernek próbálkozni a „mit is látok” megválaszolásával. Pedig az élmény a sajátjuk: képszerűen fogalmazva a művész csak meglők a címével egy ingát. Kovács Géza így mesélt saját címadási tapasztalatairól: „Eleinte nem is akartam címet adni a műveimnek, mert arra gondoltam, hogy ez behatárolja

őket, később a nézőkkel való beszélgetések döbentettek rá arra, hogy a cím egyfajta szellemi hidat is képezhet a néző és a mű között. Elindíthat a befogadóban egy olyan gondolatmenetet, amire ő esetleg soha sem gondolt volna. Sokan később örömmel újságolták, hogy sikerült nekik felfedezni azt, amit a cím mondott nekik arról a műről, ami előtt addig tanácstalanul álltak.”

Kovács Géza ezen a kiállításon szereplő alkotásainak – zömében rövid, 1-2 szavas – címei feszültségeket, megpróbáltatásokat, nehézségeket tükröznek, egyben dinamizmust is, mint pl. a *Szabadulni vágyó*, *Kiáltás*, *Siklás*, *Kitörés*, *Fejlődés*, *Rohan az idő*. Melankóliát és beletörődést sugall a *Kikönyökölve*, *Letaposva*, *Dilemmában*, *Bánatos*; történetiséget hordoz a *Vikingek hagyatéka*, a *Magyar Szent* és *A Nap birodalma*; filozofikus tartalmat pedig *A szónok védelme*, a *Szerencse zárja*, a *Nyers önirónia*, vagy éppen a nagyon találó *Virtuális harmónia*.

Milyen a jó cím? Többen gyakorlatiasan közelítik meg ezt az elméleti indíttatású kérdést, mi-

Kovács Géza: Átkozott gereblye

vel kézenfekvőbb okok is szükségessé tehetik a műveknek történő címadást. Egy mű sokfelé megfordul, miután kikerül a műteremből, és megtalálja végleges helyét: kiállításokon, kereskedőknél, műgyűjtőknél, ahol könnyen elkeveredhet, ha nincs beazonosítva a címe által: erre szolgál a cím az alkotás „személyi igazolványaként”. „A tökéletesen absztrakt mű is megkövetelheti, hogy elolvassuk a címét, csak ezután engedje meg, hogy minden zamatát megízleljük. Címre mindenképpen szükség van ahhoz, hogy azonosíthassuk a műveket a beszélgetés és a kutatómunka során, de egyáltalán nem szükségszerű, hogy maga a művész legyen a cím adója” – olvashatjuk MICHEL BUTOR *A szavak a festészetben* című könyvében.

A címeknek számos forrásuk lehet az alkotók személyiségétől függően; van, aki elsősorban saját fantáziáját használja a címadásában, de vannak, akik más műfajokból emelnek át címetek, hogy azok a műalkotással kapcsolódva egy újabb kontextusba kerüljenek. Időrendiségét tekintve van, akinél egyszerre születik meg a cím a művel, de az alkotások legtöbbször elkészültük előtt vagy után kapnak címet. Egy-egy szófordulat, kifejezés vizuális formákba öntésének vágya is megmozgathatja az alkotói fantáziát, főleg, ha megrendelésről van szó, vagy adott témával kapcsolatos munkát kell létrehozni egy tematikus kiállításra.

Hogyan vélekedik maga Kovács Géza a jó címről? Szerinte a címek kitalálása is alkotó folyamat, tele tépelődésekkel és bizonytalansággal, amíg meg nem nyugszik az ember, hogy jó címet adott a művének. „Ha jó és igaz a cím, akkor az vonzóvá tudja tenni a műhöz való közeledésünket. A címadás nem is olyan könnyű feladat, ha az ember felelősen gondolkodik, és meg is akarja találni azt a szót, amely tömören jellemzi művének üzenetét, ezért olyan fontos, hogy az találó legyen.”

Úgy érzem, joggal mondhatjuk, hogy ez teljes mértékben sikerült az alkotónak: címeivel méltán támasztja alá vizuális mondanivalóját, támpontot nyújtva az absztrakt művek befogadásával küszködő közönségének. Az elmúlt évtizedekben a művész számos hazai és nemzetközi, egyéni és csoportos kiállításon való szereplése, valamint rangos állami kitüntetései is bizonyítják közönsége szeretetét, valamint szakmai elismertségét. Ezek tudatában kérem, fogadják szeretettel Kovács Géza 125. egyéni kiállítását, és kívánom, hogy találják meg a művek – Önök számára legfontosabb – értelmét!

Köszönöm a figyelmet!

Elhangzott a megnyitón, Alsónémedi, 2017. 12. 02.

Wernke Bernát

fogd lantodat

a derekasodó zöldek is
végzetükbe léptek
a parkban,
szörnyen... hát
fogd lantodat, s ne engedd
e menetet

szunnyatagába veszni,
sivár feszüléseibe, harcosként
lépj, siklataiból szép
színét kimenekítvén...

zajba ölődött

lecsúszottsága jelképe,
most sarába zuhantatva
óvta, valahogy
teljes hivalkodóba, ...de
megindult rá, mozduló
hajója, a lány kelyhét
dobódó illatában... és
nyitódott a hangok – nem
számított többet, egykor
zajba ölődött mivoltuk...

könnyületében...

és a korrábbi aljzat
szennye, felejtődött –
mikor fejét, keblén pihentette...
mikor mosolya foltja, rúzs
illatát, ajkáról ámulatba
harangoztatja...

erre térően merész

...a kút hallgatagsága
homlokára hullott, nem
zörgette láncát a szél, nem
volt már erre térően merész –
légét lobogtatva szerteszt...

minden néma volt... a ragyogatok
járta, már a homályba bomlott... de
holnap reggelre, minden bűvöletbe
búj... mikor a vödör, a
rá csodálkozó arcokkal,
a kelő nap
csontjaiban honol...

A. Bak Péter

I. SZÉNRAJZ Országos Pályázati Kiállítás

Tatabányán, a Vértes Agorája Kortárs Galériában (Szent Borbála tér 1.) 2017. szeptember 7. és október 1. között rendezték meg az I. SZÉNRAJZ Országos Pályázati Kiállítást. Az első csille tatabányai szén felszínre hozatalának 120., valamint Tatabánya várossá nyilvánításának 70. évfordulója alkalmából a város képviselő-testülete Jó szerencsét! Emlékvé nyilvánította a 2016. december 23. és 2017. október 10. közötti időszakot. A Vértes Agorájában működő Kortárs Galéria (vezetője Kammerlohr-Kováts László) a Jó szerencsét! Emlékév keretében képzőművészeti pályázatot hirdetett meghívásos és szabad beadásos rendszerben. A pályázatra szénrel, fekete krétával készült alkotásokat vártak.

A pályázatra jelentkezettek professzionális képzőművészek (művészeti egyetemeken, főiskolákon végzettek, MAOE-tagok, a Magyar Festők Társasága tagjai) és a művészeti egyetemek hallgatói. Pályázni a szénrel bármilyen módon felhasználó három munkával és szakmai önéletrajzzal lehetett. A pályázatra 95 művésztől 210 alkotás érkezett. A beküldött munkákat szakmai zsűri válogatta

Megnyitóbeszédében Lóska Lajos művészettörténész, kritikus, az Új Művészet rovat szerkesztője a következőket mondta: „A rajz, a szénrajz minden műalkotás alapja. A XX. század elejéig elsősorban a festmények, freskók, szobrok vázlatának tekintették, de a modern művészet az izmusok megszületését követően kivívta önállóságát. Azt a tényt, hogy a szénrajz is lehet annyira kifejező, sőt még kifejezőbb is, mint a gyűjtők által kedveltebb festmények és szobrok, néhány huszadik századi művészetünkből vett példával illusztrálhatjuk. Kitűnő szénrajzokat készített a modern magyar festészet egyik megteremtője, Ferenczy Károly is, de azok elsősorban képeinek vázlatai voltak. Nagy István művészetében ellenben hangsúlyos szerepet játszik ez a technika. Az erdélyi származású, az egész országot bebarangoló festő ugyanis főként pasztellel és szénrel dolgozott. Az 1917-ben készült fejkendő öregasszonyt megörökítő remeke nem csupán egy személy karakterének drámai ábrázolása, hanem egy osztály, a parasztság kiváló jellemzése. Vajda Lajos ugyancsak előszeretettel alkalmazta e technikát. Már az 1920-as években is dolgozott szénrel, de oeuvre-jének és művészetünknek legmeggrázóbb, expresszív, organikus-nonfiguratív műegyüttesét 1940-ben készítette.

A sort a háború után született munkák közül Barcsay Jenő asszonyokat ábrázoló mozaikjának monumentális kartonjával folytatjuk (Mozaikterv, 1949). A sematikus szocreál után, az 1960-as években a rézkarcnak, majd a következő két évtizedben a szitanyomatoknak a népszerűsége a pasztellel egyetemben kissé háttérbe szorította ezt a klasszikus kifejezőmódot, de az 1982-ben induló salgótarjáni rajzbiennálé (ma már triennálé) után ismét gyakrabban találkozhattunk szénrajzokkal, sőt a 2013-as Országos Rajztriennálé fődíját Butak András nyerte el szénrel készült kompozícióival.

Szőnyi István szerint a szénrajz „a legjobb és legtanulságosabb, nagyon tág lehetőségű technika. Az erősen rajzos, vonalas technikától a legszélesebb tónusos technikáig minden kifejezőmódra alkalmas, s leginkább benne egyeztethető össze a rajz a festői felfogással.”

Nagy előnye továbbá a ceruzával szemben, hogy nemcsak körvonalakkal határolt formákat hozhatunk létre vele, hanem különböző egybefüggő tónusos felületeket is.

A jelenlegi, több mint félszáz résztvevőt felvonultató tatabányai kiállításon a kortárs művészetünk számos meghatározó egyéniségével találkozhatunk. A lapok témája igen változatos, hiszen a táj- és városképektől kezdve a portrékon, a különböző tárgyakat megörökítő munkákon át egészen az absztrakt megoldásokig minden megtalálható a kiállítóteremben. A teljes mezőnyt terjedelmi okok miatt nem tudom ismertetni, ezért időrendi sorrendben emlékezem meg néhány alkotóról és művéről.

Az 1960-as évek nagy generációjához tartozó **Gyémánt László** korai festményeire hatott a pop art, majd a nyolcvanas évektől szürreális-naturális stílusban dolgozott. Hosszú pályája során számos könnyeden megfestett és a személyiséget pontosan-elegánsan visszaadó arckép került ki műterméből (Frank János, 1999). A most látható önportréját is nagyfokú rajztudás és a biztos karakterábrázolás jellemzi. **Kovács Péter** hatalmas, fekvő vonalgubanc figurája az elmúlás apoteózisa. A középgeneráció tagjai közül szerepelnek legtöbben a tárlaton, ami természetes is. Titokzatos épületet tár elénk a misztikus terek festője, **Vojnich Erzsébet**. Egyszerre szürreális és társadalomkritikus **Szuresik József** kőbe zárt fejeket megjelenítő kompozíciója. A tudás szimbolikus oszlopára utalnak **Nagy Gábor György** egymásra halmozott könyvei, **Kótai Tamás** pedig újabb és újabb talányos ábrákkal lepi meg tisztelőit. Tárgyszerű, építészrajzokat idéző **Szegedi Csaba** felülről, madártávlatból láttatott utcaképe. A fiatal generációtól ízelítőképpen **Miklós Gábor** töredezett formákból építkező, roncsra emlékeztető művét

említem. A színvonalas kollekció minden bizonnyal meggyőzi a látogatókat a szénrajz egyedi értékeiről.

A zsűri javaslata alapján bizonyos alkotásokat Tatabánya Megyei Jogú Város, a Magyar Festők Társasága, a Grafikusművészek Szövetsége és a Kortárs Galéria díjakkal jutalmazott.

Díjazottak: **Szurcsik József** (a Magyar Festők Társasága tagja) – Tatabánya Megyei Jogú Város díja; **Csörgő Tamás** (a Magyar Festők Társasága leendő tagja) – Magyar Festők Társaságának díja; **Réti Ágnes** (a Magyar Festők Társasága Tagja) – Magyar Grafikusművészek Szövetségének díja; **Kis Tóth Ferenc** – Kortárs Galéria díja. A díjakat átadta: Schmidt Csaba, Tatabánya Megyei Jogú Város polgármestere, Kováts Albert Munkácsy-díjas festőművész, a Magyar Festők Társaságának elnöke, Butak András Munkácsy-díjas grafikusművész, a Magyar Grafikusművészek Szövetségének elnöke.

A kiállításon köszöntőt mondott Schmidt Csaba, Tatabánya Megyei Jogú Város polgármestere. Közreműködött a Waste Oil zenekar. A tárlatot Lóska Lajos művészettörténész, kritikus, az Új Művészet folyóirat rovatszerkesztője nyitotta meg. Házigazda Kammerlohr - Kováts László festőművész volt. A kiállításra invitáló meghívón fel lettek tüntetve az alkotók, ami ma már alapkövetelmény. A megnyitón kiosztásra került egy jól forgatható, szépen kivitelezett katalógus, amely tartalmazza az alkotásokat is.

A kiállító művészek és műveik: **Ambrus Éva** – Hátaakt, **Ardey Edina** – Lányportré, **Ásztai Csaba** – Gömbakác, **A. Bak Péter** – Konstruktív táj, **Baky Péter** – Retro 200, **Bánfi József** – Alkotók II., **Bánsághi Tibor Vince** – Transzformáció II., **Csák László** – Hölgyek völgye, **Csernátony Lukács László** – Eat Your Heroes, **Csörgő Tamás** – Oldaltörzs, **Dóró Zsolt** – Töredékek, **Dovák Melinda** – Ki nem mondott szavak, **Eszik Alajos** – Quodlibet, **Fisher Balázs** – Külvárosi műterem, **Ghyczy György** – Falak, **Gyémánt László** – Jelenkori önarckép, **Imreh Sándor** – Tájékoztató, **Jónás Péter** – Modul II., **Kiss Ágnes Katinka** – Aktrészlet, avagy a bányász felesége, **Kis-Tóth Ferenc** – Egy lapát iszap-szén, **Kis-Tóth Zalán** – A szén emlékezete, **Kiss Ilona** – „A búcsú” Guillaume Apollinaire verse, művészkönyv, **Kótai Tamás** – Szén és Grafit I., **Kovács Péter** – Kettős (Alsó), **Kovács Péter Balázs** – Szénérzet 4., **Kováts Nikoletta** – Vermillon, **Lévai Ádám** – Ébredő Faun, **Luzsicza Árpád** – Szénbányászok, anno ...Sz. Zs. fotói ihletésével..., **Megyer Márta** – Gyökerek ereje-a szénbányáink újraéledésére, **Miklós Gábor** – Copy myself 3., **Nagy Gábor** – Hazafelé I., **Nagy Gábor György** – Guten-

berg galaxis II., **Nádas Alexandra** – Gondolatház, **Neuberger István** – Lenézők, **Olexa József** – Éjfél, PAF – Rétegek, SZÉN 02, **Rautner Fritz** – Cím nélkül 1., **Réti Ágnes** – Bambusz II., **Sóváradi Valéria** – METRO 3., **Szegedi Csaba** – Flatiron Bdg., **Szilágyi- Jéger Teréz** – Jó szerencsét, **Szilágyi Varga Zoltán** – Mindennapi énekünket add meg nekünk ma, **Szurcsik József** – Hajnal, **Sz.Varga Ágnes** – MEZŐ (TÉR-IDŐ sorozat), **Teplán Nóra** – Deep sea, **Tóth Angelika** – A semmi levegője I., **Ughy Miklós** – Bonbon, **Varga Amár László** – Gyufák, **Varga Bálint** – Hegyi úton, **Varga Bencsik József** – ANZIX, **Varga József Zsolt** – Várakozó reggel, **Varkoly László** – Ego ornamentika a Novus ordo seclorumhoz (szekvencia,-No.1.), **Vojnich Erzsébet** – Machy.

A festői alkatú emberek általában könnyebben ráéreznek a szén használatára. A grafikus alkatúak, akik az aprólékos, tiszta, áttekinthető munkát szeretik, többnyire nem szeretik a szenet. De annak is ajánlok egy kis kalandozást a szénrel való rajzolás világában, aki tudja magáról, hogy nem az ő világa, mert felszabadít, és segít átfogóbban látni a témát. Segít jobb kompozíciót alkotni, mert ez az eszköz nem teszi lehetővé a részletekben való elveszést. A szénrel nagyon szép, érzékeny, kontrasztos, mély hatású képeket lehet alkotni. A grafikai eszközök közül a pasztellel együtt a legfestőibb a szén. A szénrajzok lehetnek önálló alkotások, de kiváló gyors vázlatok készítésére is. A szénben az egyik legcsodálatosabb, hogy nagyon nehéz elrontani. Ha nem tetszik, szinte teljesen eltüntethető a rajz egy papír zsebkeendővel, akár az egész kompozíciót is átalakíthatom. Nagy hibát csak úgy tudok véteni, ha olyan erősen rajzolok a papírra, hogy beleivódik a rostok közé a szén. Ilyenkor már radírral sem lehet kiszedni a szenet, megmarad egy szürke folt. Itt is igaz, hogy jobb apránként fejleszteni a képet.

A szén természetes anyag. Vékony, gyantamentes ágakból úgy készítik az ókor óta a szenet, hogy levegőtől elzártan izzítják a válogatott mogyoró- vagy gyertyánagacsákat. Nagyon híres az Erdélyben készülő rajzszén. Négyféle vastagságban lehet kapni a szenet. A természetes szén mellett mesterséges szenet is lehet kapni. A mesterséges szén szénpor, korom és kötőanyag hozzáadásával készül, s a Pitt-kréták közé tartozik. Könnyebben siklik a papíron, tökéletesen fed. Az alkotóelemek arányától függően keményebb vagy puhább a kréta. Öt keménységi fokozatban lehet kapni. A szénhez hasonlóan lehet törölni, radírozni a mesterséges szenet, de az eldörzsölhetősége függ a felhasznált szén mennyiségétől. A természetes szén törékenyebb, kevésbé tapad a

papírra. Mind a természetes, mind a mesterséges szenet lehet egy kissé vízzel oldani. Ennek segítségével ki tudjuk emelni a kép egyes részleteit. Vannak speciális, szénhez, krétához való papírok, mint például az Ingres papír. Ezeknek a papíroknak puhább a szerkezetük, hogy a szén vagy a kréta jobban meg tudjon tapadni. Érdekes festői hatást lehet a szénrel elérni, ha a felvitt rétegeket újra és újra elmaszatoljuk, és ezután fejlesztjük tovább a képet. A kész szénrajzot fixálni kell, mert könnyen elmaszatolódik, és kárba vész a munkánk.

Akiket „terjedelmi okok miatt nem tudott ismertetni” sem a megnyitóbeszédében, sem a katalógus előszavában (mindkét szöveg ugyanaz) Lóska Lajos, azokat most én röviden bemutatom. Kisméretű, vonalas szénrajz-krokiján egy guggoló férfi háta táját ábrázolja, rajzi bizonytalansággal **Ambrus Éva**. **Ardey Edina** (Gyémánt László felesége) lányportréja nem több egy szakköri rajznál. Finoman érzékeny, misztikusan ihletett **Ásztai Csaba** préselt szénrajza a gömbakácról. **A. Bak Péter** konstruktív tája felsorakoztatja a papír fehéretől a szén bársonyos feketéig terjedő árnyalatokat (Kováts Albert gratulált a képhez). Erőtéljes, hangsúlyos, a markáns bányászarcokat és kezeket remek kompozícióba foglalja, egyúttal emléket is állít a bányászoknak **Baky Péter** tónusgazdag szénrajza. **Bánfi József** nagyméretű vászonra készült, alkotók stilizált arcait ábrázoló munkája inkább vegyes technika, mint szénrajz. Dinamikus mozgásban és szédítő örvénylésben sejteti a különböző emberi arcokat a Transzformáció című festői szénrajzán **Bánsághi Tibor Vince**. Mi férfiak rögtön felfedezzük és értjük **Csák László** Hölgyek völgye című finom tájképrajzának képi mondanivalóját. Szívesen kirándul a művészember az ilyen völgyekbe.

Csernátorny Lukács László kartonra festett, vegyes technikájú, színes festménye a plakát műfaját idézi. Valódi festőiséget mutat **Csőrgő Tamás** puhán kezelt szénrajza, amely a fekete-fehér tónusfokozatainak gazdag tárháza. **Dóró Zsolt** Töredékek című nagyméretű, szakrális töltésű vásznan, a szén teljes szépségét kihasználva, izgalmasan sejteti az emberi test szenvedését. Ki nem mondott szavak című, vegyes technikájú, nagyméretű vásznan a korszerűség látszatát kelti **Dovák Melinda**.

Eszik Alajos kilenc aktból álló szénrajzegyüttese (156x146 cm) tulajdonképpen mozdulatvázlatok. **Fisher Balázs** a kvalitásos szénrajz festői szépségét mutatja be a Külvárosi műterem képén, amely a kiállítás erős, súlyos darabja. A fények álomszerű beszűrődése misztikussá teszi a teret. Számomra értelmezhetetlen és érdektelen applikált munkával (szén, fa) szerepel **Ghyczy György**. Tájékoztató című szénrajza pontosan tájékoztat bennünket **Imreh Sándor** képi világáról. **Jónás Péter**

A. Bak Péter Konstruktív tája

rusztikus szénrajza a forma- és térábrázolás izgalmas megoldásának látványával ajándékozta meg a szemlélőt. **Kiss Ágnes Katinka** Akt részlete egy rajzköri szint, sok rajzi és kompozíciós hibával. Jól átgondolt, kiérlelt munka **Kis-Tóth Ferenc** Egy lapát iszap-szén című, négyzetes formájú, művészi alkotása. A kép anyaga, faktúrája is izgalmas, a kiállítás kvalitásos darabja. **Kis-Tóth Zoltán** szénporral bevont embermagasságú faszobra a fekete gyémántnak, a szénnek állít ötletes módon emléket. **Kiss Ilona** különböző színű krétával színezett lapokból álló, ún. művészkönyvét kissé erőltetettnek érzem a szénrajz kategóriában. **Ko-**

vács Péter Balázs Szénérzet című műve viszont pontosan megfelel a szénrajzpályázat kiírási feltételeinek. Ez a kép technikailag, rajzilag, festőileg és szemléletében is nagyon rendben van. **Kováts Nikolett**a bemozdulásos, színes, nagyméretű vászonképe inkább festmény, mint szénrajz. **Lévai Ádám** Ébredő faun című kisméretű, vonalas, részletező, félalagos szénrajza a figurális képek sorába tartozik. Szénbányászoknak állít emléket szénrajzán a sajtósárga groteszk-irónikus látásmóddal dolgozó **Luzsicza Árpád**. **Megyer Márta** megszenesedett fa és faág szobrával, a gyökerek erejével hisz a szénbányáink újraéledésében. Finom, míves alkotás **Nagy Gábor** Hazafelé című szénrajza. A nagyméretű kép gondosan rajzolt, kiérlelt mű, a kiállítás egyik kvalitásos darabja. A finom rajzi megoldások, a kompozíció egyedisége és a festői letétek profizmusa teszik kiváló munkává. **Nádas Alexandra** (Nagy Gábor felesége) képének szép női arca lehetne akár önarckép is. Az intim méretű, szén és színes krétafestmény szomorú, merengő Madonnája a művész nő zárt, romantikus lelkületű képi világának szakrális megfogalmazása, egyben a

kiállítás erős darabja. **Neuberger István** kör alakú kép kivágásban elhelyezkedő Lenézők című szénrajzának jelentése – főleg a művészvilágban – napjainkban érződik a kurátorok működése kapcsán is. A tülekedve, versengve lenező karakteres arcokat nem felejtjük. **Olexa József** Éjféli című, a kiállítás egyik legszebb képét nevezhetnénk szénfestménynek is. A műterembe beáramló fény fokozatosan oldódik fel a térben, s ez által válik misztikussá. Remek kompozícióba fogja a témát, amelyet lágyan omló bővérű festőiséggel ad elő. Rétegek, **SZÉN** című négyzetes formátumú szénrajzával szerepel **PAF**. A rajzeszköz lenyomatának különbözőségei adják a felület izgalmas látványát, a bányában lévő szénrétegeket. **Rautner Fritz** Cím nélkül való irkafirkája szénnel már nem különösebben érdekes idehaza sem. **Réti Ágnes** Bambusz II. jó minőségű szénrajzának izgalmas a grafikai, festői megoldású képi építkezése.

Sóváradi Valéria képének címe METRO. A nagy foltokkal, letisztult formai elemekkel építkező, dekoratív megjelenésű, modern felfogású, szénnel festett kép a kiállítás jeles darabja. Intim méretű a **Szilágyi-Jéger Teréz** Jó szerencsét című munkája.

Az érzékeny szénrajzba, amely pasztellkrétával lett színesítve, sok mindent bele lehet látni, akár egy emberi fejet is. **Szilágyi Varga Zoltán** aprólékos rajzi gondossággal valósította meg illusztratív kompozícióját Mindennapi énekünket add meg nekünk ma címmel. **Sz. Varga Ágnes** szénrajza a TÉR-IDŐ sorozatának egyik darabja.

A metafizikus kép jól kihasználja a rajzszen adta lehetőségeket, a mély tónusokat. **Teplán Nóra** alkotása mintha textilkép lenne, olyan foltszerűen használja a színt a vásznán. **Tóth Angelika** A semmi levegője zsánerképpén pihenőben lévő, éppen ebédelő férfiakat ábrázol naturalisztikus felfogásban, nagy fényárnyék kontrasztokkal. **Ughy Miklós** Bonbon címet viselő, sok figurális kompozíciója, mint egy megmerevedett panoptikumjelenet. **Varga Amár László** Gyufák című nagyméretű színes plakátja nem szénrajz. **Varga Bálint** Hegyi úton című barna krétával készült úti jegyzete nem szénrajz. **Varga Bencsik József** ANZIX című groteszk hangvételű figuratív kompozíciója egy Goethe-idézetet is rejt. **Varga József Zsolt** horrorisztikus félalakja a megoldatlanság terhével küszködik. **Varkoly László** szénrajza hiperrealista. A felületről egy szigorú tekintetű, az ember belsőjébe bepillantani akaró arc néz le ránk.

Reményeink szerint a SZÉNRAJZkiállításnak lesz folytatása biennále vagy triennále módozatban.

Szabó Lászlóné

Üdvözlégy kegyes Szent László király...

Szent László király köszöntése Zsemlér templomában

Szabó László fényképfelvétele

Zsemléri kirándulásunk ötlete 2017 tavaszán, a Garam Mente Értékfeltáró Kollégium díszelőadásán fogalmazódott meg. A települések bemutatását hallgatva, párkányi barátnőm szomorúan tapasztalta, hogy kedves kis falucskájáról igen kevés információ hangzott el. Akkor jött az elhatározás, hogy meg kell látogatnunk ezt a csöppnyi falut. Nem gondoltuk, hogy egy csodálatos, felemelő Szent László ünnepségen is részt vehetünk, amelyet 2017. július 9-én Zsemléren (Nyitra megye, Lévai járás) tartottak Szent László napjához kapcsolódóan. A kis település templomát Szent László tiszteletére szentelték. Csodálatos barokk oltárképén a vízfakasztás jelene-t örökítette meg a festő.

Zsemlér Lévatól 11 km-re fekszik a Garam bal partján. 167 lakosának nagy többsége magyar (70%-nál több), utcái szépen rendezettek, barátságos település. Nevét először 1075-ben említik egy adománylevélben, amelyet I. Géza király adott ki a

garamszentbenedeki apátság részére. A későbbiekben, 1565-től, az esztergomi káptalan birtoka lett Zsemlér. Klasszicista stílusú templomát 1805-ben szentelték fel. A falucska másik nevezetessége a templommal szemben található szárnyas oltár alakú emlékfal, amely három történelmi eseményre emlékeztet. Az első az 1849-es garami átkelés emlékét őrzi, a második a világháborúkban elesett zsemlérieknek állít emléket, a harmadikon azon családok neve olvasható, akiket 1947-ben Csehországba deportáltak.

A templomcska idei búcsújára a megszokottnál egy héttel később, július 9-én került sor. Az ünnepi szentmisét Vaňo Igor plébános úr mutatta be. A szentmisére érkezőket dr. Medgyesy S. Norbert – a Pázmány Péter Katolikus Egyetem docense – fogadta, aki az általa elkészített és sokszorosított kis dalgyűjteményből nagy lelkesedéssel tanította új, Szent Lászlóról szóló énekekre a híveket. A gyűjteményt igen gondosan állította össze, abban népének, történelmi ének, Szent László-himnusz szerepelt. Az énekek között olyan „különlegességre” is rábukkantunk, amely sajátos megközelítésben párhuzamot von az ószövetségi zsidó és a középkori magyar történelem között. Isten Kánaánként adta a magyarságnak Pannóniát, amelynek kiválasztott

Az oltárkép
(Szabó László fényképfelvétele)

egész népére kisugárzó ereje. A róla feljegyzett történetek egy nemes királyról regélnek. Az előadó felidézett ezek közül néhányat, különös tekintettel a csodatételekre. Az előadás befejező részében a Szent László hagyomány helyi vonatkozásairól is szólt az előadó. 1083-ban a zoborhegyi remetétet is szentté avatták Szent László király kezdeményezésére. 1095. július 29-én Nyitrán érte a halál László királyt. Zsemlér címerében ott látható a lovagkirály. A szentmisét a magyar Himnusz közös eléneklése zárta. Az eseményen a Lévai Szent László Kör tagjai is részt vettek.

2017-ben Szent László-emlékvé van. Lovagkirályunk kultuszát őrző programsorozatok zajlanak szerte a Kárpát-medencében. Hitünk, identitástudatunk, hazaszeretetünk megerősítése szempontjából nagyon fontosak ezek a rendezvények. Felejthetetlen élményben volt részünk, hogy Zsemléren együtt ünnepelhettünk.

A zserei Zoboralja női kar dr. Simek Viktor karnaggyal (Szabó László fényképfelvétele)

A. Bak Péter

Művészcsaládok IX.

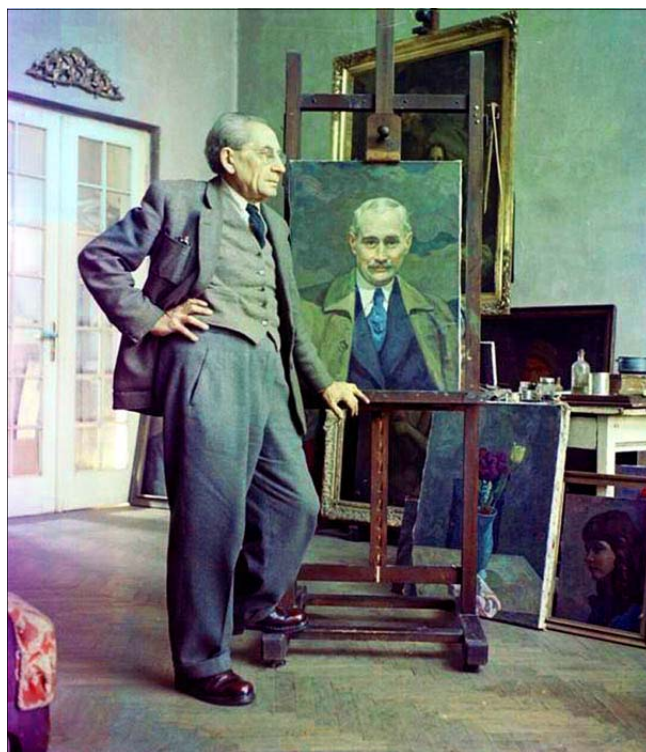
Gábor Móric (1889–1987) festőművész és családja:
Szabó Iván, Szabó Gábor

Gábor Móric (Kisújszállás, 1889. március 20. – Budapest, 1986. szeptember 12.) festőművész életsora magába ölelte a XX. századot. Rendkívül sugalló erejű elbeszélője volt múltunknak. Klasszikus iskolázottságú, visszafogott színvilágú, realista arcképeket – köztük magyar és külföldi közéleti személyeket –, valamint virágcsendéleteket, tájképeket, enteriőröket, egyházi témájú képeket festett, üvegfestményeket készített. Elmélyült megfigyelésről tanúskodnak színgazdag csendéletei, miniatúrjai. A budapesti Iparrajz Iskolában Kölber Dezső (1874–1945) és Vesztróczy Manó (1875–1955) tanítványa volt. 1906–1907 között járt a Magyar Királyi Képzőművészeti Főiskolára. Mesterei: Székely Bertalan (1835–1910), Balló Ede (1859–1936), Ferenczy Károly (1862–1917) és Szinyei Merse Pál (1845–1920) voltak. 1907–1908 között a párizsi École des Beaux-Arts hallgatója volt, ahol Fernand Cormonnál tanult. Párizsi tartózkodása után az USA-ban és Hollandiában dolgozott portréfestőként. Járt Olaszországban, Ausztriában, Németországban, Belgiumban. 1913-ban tért haza, haláláig Budapesten a Százados úti Művésztelepen élt. 1945–48 között a Magyar Iparművészeti Főiskola tanára volt. Tagja volt a Cennini Társaságnak, a Céhbelieknek, a Magyar Arcképfestők Társaságának és a Munkácsy Céhnek. 1979-ben a Munka Érdemrend arany fokozata kitüntetését, 1981-ben a SZOT-díjat vehette át. Élete utolsó éveiben érmekeket is alkotott.

Csoportos kiállításai (válogatás): 1926-tól a Cennini Társaság Kiállításai, Nemzeti Szalon (Budapest), 1926-tól a Céhbeliek Kiállításai, Nemzeti Szalon (Budapest), 1934-től a Munkácsy Céh Kiállításai, Ernst Múzeum (Budapest), 1944 – Magyar Művészet 50 éve, Fővárosi Képtár (Budapest), 1948 – Rippl-Rónai József Társaság Kiállítása, Nemzeti Szalon 1950-től a Magyar Képzőművészeti Kiállítások, Múcsarnok (Budapest), 1952 – Arckép Kiállítás, Ernst Múzeum (Budapest), 1955 – Képzőművészetünk Tíz Éve, Múcsarnok (Budapest), 1955-től az Őszi Tárlatok, Tornyai János Múzeum (Hódmezővásárhely), 1957 – Tavasz Tárlat, Múcsarnok (Budapest), 1965 – A Százados úti Művésztelep 50 éve, Magyar Nemzeti Galéria (Budapest), 1975 – Jubileumi Képzőművészeti Kiállítás, Múcsarnok (Budapest), 1979 – Hódmezővásárhelyi Őszi Tárlatok Negyedszázados Jubileuma Alkalmából Rendezett Retrospektív

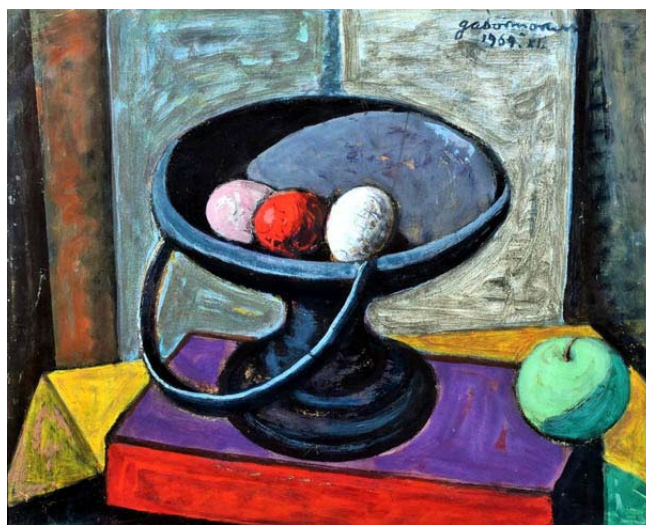
Kiállítás, Múcsarnok (Budapest), 1983-tól az Országos Éremművészeti Biennálék, Lábasház (Sopron). 1984 – Országos Képzőművészeti Kiállítás '84, Múcsarnok (Budapest).

Egyéni kiállításai (válogatás): 1932 – Amszterdam, London; 1938 – Amszterdam és

Gábor Móric a műtermében

más városok; 1961 – Tornyai János Múzeum (Hódmezővásárhely); 1962 – Csók Galéria, Fészek Klub (Budapest); 1964 – Tornyai János Múzeum (Hódmezővásárhely); 1976 – Tornyai János Múzeum (Hódmezővásárhely); 1977, 1978 – Derkovits Terem (Budapest); 1979 – Csepel Galéria, Magyar Nemzeti Galéria (Budapest); 1984 – Tornyai János Múzeum

Gábor Móric: Asztali csendélet

(Hódmezővásárhely); 1986 – Déryné Művelődési Központ (Karcag).

Köztéri művei: Üveglablakok (1931, Budapest, az OTI Székház tanácsterme)

Művei közgyűjteményekben: Fővárosi Képtár, Magyar Nemzeti Galéria, Petőfi Irodalmi Múzeum, Kiscelli Múzeum, Országos Színháztörténeti Múzeum, Bajor Gizi Színészmúzeum.

Legutóbb 2016 tavaszán rendezett a család emlékkiállítását a műveiből, a budapesti Fészek Művészklub Herman Lipót Termében. A kamaratárlatot Kádár János Miklós Munkácsy-díjas festőművész nyitotta meg. Magam is láttam a kis-méretű képeket bemutató tárlatot. A festészet a szín és vonal költeménye Gábor Móric művészetében. A festő a látott tárgyakat festői formává alakítja. Ez az átírt forma a festőben élt és él, csak alkalom – ürügy kell, hogy megnyilatkozhassék.

Gábor Móric festőművész bronz domborművét fia, Szabó Iván szobrászművész készítette. A Százados úti műteremlakás falán lett elhelyezve, ahol élt és dolgozott. Jelenleg az unoka, Szabó Gábor szobrászművész dolgozik a műteremben.

Szabó Iván (Budapest, 1913. július 1. – Budapest, 1998. február 11.) szobrászművész. Gábor Móric festőművész fia. 1933–1934 között a Közgazdasági Egyetemen, majd 1934–1939 között a Magyar Képzőművészeti Főiskolán tanult. Tanárai Kerényi Jenő (1908–1975), Bory Jenő (1879–1959), Tarr István (1910–1971) voltak. Mestere pedig Medgyessy Ferenc (1881–1958) volt, akinek a műtermében dolgozott. 1939-től lakott a budapesti Százados úti Művésztelepen. 1934-től a Szocialista Képzőművészek Csoportjának, 1942-től a Képzőművészek Új Társasága (KÚT) tagja. Aktívan táncolt, külföldre járt az 1930-as évektől. A Muharay, majd 1948-tól a Honvéd Népi Együttes vezetője, koreográfusa volt. 1949 és 1952 között a Magyar Képzőművészek és Iparművészek Szövetsége (MKISZ) főtitkára, majd elnökségi

Gábor Móric-emléktábla, Budapest VIII., Százados út 4.

tagja volt. 1950–1981 között a Magyar Képzőművészeti Főiskolán tanított. 1954-ben megalapította Mártélyon a főiskola telepét. 1954-től a Hódmezővásárhelyi Őszi Tárlatok szervezője volt, Almási Gy. Bélával együtt. 1982-ben és 1986-ban a Nyíregyháza-Sóstói, 1985-től a Mezőtúri Művésztelep munkájában vett részt. Tagja volt a Gulácsy Társaságnak. Elkötelezett művész. Már az 1930-as évek végén csatlakozott a népi írók törekvéseihez és a nemzeti szobrászat, festészet képviselőihez. Medgyessynél tanult meg az agyaggal, kővel dolgozni. Megtanulta az egészséges, a szép, a monumentális tisztelet. Mint Medgyessy, úgy ő is a paraszti szépségideált emelte fel művészetével. Új tartalmat adott a népművészet továbbélésének. A kő, a fa és a bronz mellett kedvelt anyaga a kerámia. Kerámiát Hódmezővásárhelyen kezdett készíteni (tálak, korsók). Mesélő kedvét és balladai tömörítő hajlamát egyaránt kifejezte fa-sztéléin. Gyakoriak táncbrázolásai, ló és lovas ábrázolásai. Maga is lovagolt, ismerte a két test együtthatását és ellenállását, valamint a dinamizmus lendületének kifejezését, a világos szerkesztést. Később egyre inkább a reneszánsz eszmény felé fordult, és ezzel Pátzay Pál (1896–1979) művészetével került rokonságba. Hat évtizedes pályája során műfaji és tematikai gazdagságra törekedett. Az érmészettel az 1960-as évektől foglalkozott intenzíven. Emléket állított eszményképeinek: Munkácsy Mihály (1844–1900), Tornyai János (1869–1936), Rudnay Gyula (1878–1957), növendékei érdeklődését is e téma felé fordította. Velük együtt vett részt a Nyíregyháza-Sóstói és a Mezőtúri Művésztelepen, ahol viaszveszejtési eljárással készítette érmeit és kisplasztikáit.

Önálló kiállításai (válogatás): 1941 – Múbarát; 1946 – Szabadszervezet I. Székház (Budapest); 1948 – Fényes Adolf Terem, Budapest (Szentiványi Lajossal); 1957 – Múcsarnok; 1965 – Déri Múzeum (Debrecen); 1967 – Múcsarnok, Móra Ferenc Múzeum (Szeged); 1968 –

Bécs; 1969 – Janus Pannonius Múzeum (Pécs); 1970 – Kulturális Kapcsolatok Intézete (Budapest); 1973 – Urbino, Málta; 1976 – Fővárosi Művelődési Ház; 1981 – Jósza András Múzeum (Nyíregyháza); 1983 – Vigadó Galéria (Budapest); 1985 – Tornyai János Múzeum (Hódmezővásárhely); 1991 – Gulácsy Galéria, Budapest (Bencze Lászlóval); 1993 – Ráday Múzeum (Kecskemét); 1996 – Déri Múzeum (Debrecen).

Csoportos kiállításai (válogatás):

1946 – Rippl-Rónai Társaság Kiállítása; Magyar Képzőművészekért (Budapest); 1948 – Stockholmi Magyar Kiállítás; Száz Magyar Művész Alkotásai (Fővárosi Képtár); Magyar Grafika 100 éve (Budapest); 1950-től – Magyar Képzőművészeti Kiállítások, Múcsarnok; 1954-től évente – Vásárhelyi Őszi Tárlatok, Tornyai János Múzeum (Hódmezővásárhely); 1966 – Magyar Szobrászat 1920–1945; A huszadik század magyar művészete, Csók István Képtár (Székesfehérvár); 1969, 1974, 1991 – II., IV., XII. Országos Kisplasztikai Biennále (Pécs); 1974-től – Balatoni Nyári Tárlatok; 1975 – III. Nemzetközi Szobrász Biennále (Budapest); Olasz ösztöndíjasok kiállítása (Perugia); 1976-tól – Szegedi Nyári Tárlatok; Debreceni Nyári Tárlatok; 1978 – Magyar Szobrászat, Múcsarnok; 1994 – FIDEM '94 (Budapest); 1997 – Pataky Galéria (Budapest).

Művei közgyűjteményekben: Déri Múzeum, Jósza András Múzeum, Magyar Nemzeti Galéria, Szombathelyi Képtár, Tornyai János Múzeum.

Díjai, elismerései: 1948 – Bolgár Népi Érdemrend; 1949, 1954 – Munkácsy Mihály-díj; 1956 – Tornyai-plakett; 1960 – Bartók-plakett; 1964 – SZOT-díj; 1967 – Érdemes Művész; 1970 – Kiváló Művész; 1973 – Római Ösztöndíj; 1981 – Szocialista Magyarországért Érdemrend, Hódmezővásárhely Városért.

Köztéri alkotásai: Centenárium emléktábla (kődombormű, 1948, Honvédelmi Minisztérium); Bolgár hősök emlékműve (1950, Harkányfürdő); Sportlovasnő (alumínium, 1954,

Kiskunhalas); Arab ló (bronz, 1956, Bábolna); Népi táncosok (alumínium, 1956, Népstadion); Gerelyes lány (bronz, 1958, Vasas pálya); Anya gyermekkel (mészkö, 1960, Hódmezővásárhely); Petőfi Sándor, Kinizsi Pál (utcanév táblák, 1960, Hódmezővásárhely); Petőfi (kő

Szabó Iván a műtermében

fülkeszobor, 1961, Debrecen, Csokonai Színház); Leányalak (1962, Gödöllő, Ganz Áramszolgáltató); Fekvő nő (1962, Zalaegerszeg, Kórház); Kinizsi (lovasszobor, 1964, Nagyvázsöny); Éneklő lány (1964, Kecskemét, Zenei Gimnázium); Leány almával (kő, 1964, Nyíracsad); Kétalakos kompozíció (1965, Kalocsa, autóbusz pályaudvar); Tavasz (ruskicai márvány, 1967, Budapest, Filmlabor); Babits Mihály (vörösmárvány portré, 1965, Budai Vár); Játszó csikók (bronz, 1971, Hódmezőv-

sárhely); Krúdy Gyula (relief, Várpalota); Kuruc (sztélé, 1967, Lébénymiklós); Budai Önkéntes Ezred Emlékműve (bronz dombormű, 1967, Vértmező); Írókázó nő (haraszi mészkö, 1967, Pécsvárad, Gimnázium); Oláh Gábor (bronz emléktábla, 1968, Debrecen); Tinódi-emlékmű (bronz, 1970, Sárvár); Lenin (mészkö, 1970, Hódmezővásárhely, 1991-ben elmozdítva); Játszó csikók (bronz, 1971, Hódmezővásárhely); Játszó kecske (1971, Csepel); Penza emlékmű (1975, Békéscsaba); Rábai Miklós (mellszobor, 1976, Állami Népiegyüttes székháza); Kádár Béla (bronz portré, 1977, Budapest, Bródy Sándor utca); Bicínia (kő, 1980, Budapest, Bogdánffy utcai iskola); Medgyessy Ferenc (bronz emléktábla, 1981, Százados úti műterem); Kodály Zoltán és Bethlen Gábor (bronz reliefek, utcanév táblák, 1986, Nyíregyháza); Hont Ferenc, Réti József, Muharay Elemér Hadnagy László, Kittenberger Kálmán (síremlékek, 1970–1980 között, Farkasréti Temető); Térdeplő nő (ruskicai márvány, 1983, Budakeszi út 51.).

Szabó Gábor (Budapest, 1940. február 12.) szobrászművész. Szabó Iván szobrászművész fia, Gábor Móric festőművész unokája. 1958–1963 között járt a Magyar Képzőművészeti Főiskolára.

Mesterei Mikus Sándor (1903–1982) és Szabó Iván (1913–1998) voltak. 1971–1974 között Derkovits-ösztöndíjas volt. 1985-ben Római ösztöndíjat kapott. 1985-től 1986-ig SZOT-ösztöndíjban részesült. 1995-ben megkapta a Corvin érmet. 1962 óta kiállító művész. 1963–1968 között általános iskolában volt rajztanár. 1963-tól szakkört vezetett Budapesten a XVI.

Szabó Gábor a műtermében

kerületi Úttörőházban. 1975-től képzőművészeti szakkört vezet Rákospalotán. 1967-ben a Siklói szimpozium alapító és vezetőségi tagja. 1967–1971 között a Fiatal Művészek Stúdiójának vezetőségi tagja. 1992–1993, valamint 1995–1997 között a Magyar Képzőművészek és Iparművészek Szövetsége (MKISZ) Szobrász Szakosztályának vezetőségi tagja. 1996-tól a Freuenzen Európai Művészeti Tömörülés Magyarországi Egyesületének elnöke. 1997-től a Százados úti Művésztelep Egyesület elnöke. 1963 óta foglalkozik művészetpedagógiával, több mint 20 éve vezeti Zánkán a Gyermekgaléria szobrász programját. Alapítója és vezetője a Diákbiennáléknak. Szabó Gábor kisplasztikákat, domborműveket, érmekeket készít változatos anyagmegmunkálással (bronz, kő, fa, samott), az alkalmazott szobrászati technikák között domináns a mintázás, illetve az öntés. Alkotásai klasszikus szobrászati témák megidézői. Művei harmonikus formaalakítású, finoman megmunkált felületekkel kidolgozott, kiegyensúlyozott kompozíciók. A szobrászat az a művészet, mely a formákat a fény és árnyék játékában jeleníti meg. Szabó Gábort és édesapját személyesen ismertem, ismerem. Gáborral egy időben együtt tevékenykedtünk a XVI. kerületi Corvin Művész Klubban. Rendszeresen részt vettünk a kerületi Őszi Tárlatokon. Megfordultam a Százados úti műtermében is. Ő is nagyszerűen lovagol, mint az édesapja is egykor. Legendásak a lófejeket ábrázoló szobrai.

Egyéni kiállításai (válogatás): 1970 – Madách Színház (Budapest); 1973 – Stúdió Galéria (Budapest); 1974, 1983 – Medgyessy Terem (Hódmezővásárhely); 1975 – Palotai Tárlat (Budapest); 1976 – Csepel Galéria; 1978 – Thermál Galéria (Budapest); 1978, 1983 – Városi Művelődési Központ (Nyíregyháza); 1979 – Paál László Terem (Budapest); 1980 – Riga (Szovjetunió); 1982 – Magyar Intézet (Szófia); 1983 – Bolgár Kultúra Háza (Budapest); 1985 – Művelődési Ház (Csákvár); 1986 – Vármúzeum (Siklós); 1991 – Madách Művelődési Központ (Vác); 1992 – Gárdonyi Galéria (Dunakeszi), Új-Delhi; 1993 – Vármúzeum (Simontornya), Józsefvárosi Művelődési Ház; 1994 – Külvárosi Szalon (Budapest); 1999 – Nemzeti Tankönyvkiadó Galéria (Budapest), Hotel Hilton.

Csoportos kiállításai (válogatás): 1977–1999 – I–XII. Országos Éremművészeti Biennále (Sopron); FIDEM kiállítások; Vásárhelyi Őszi Tárlatok; Arcok és Sorsok Országos Portré Biennálék (Hatvani Galéria).

Művei közgyűjteményekben: Állami Múzeum (Riga); Éremműzeum (Mihajlovgrád); Jósza András Múzeum (Nyíregyháza); Királyi Éremtár (Stockholm); Magyar Nemzeti Galéria; Magyar Nemzeti Múzeum; Nemzeti Múzeum (Koppenhága); Tornyai János Múzeum (Hódmezővásárhely).

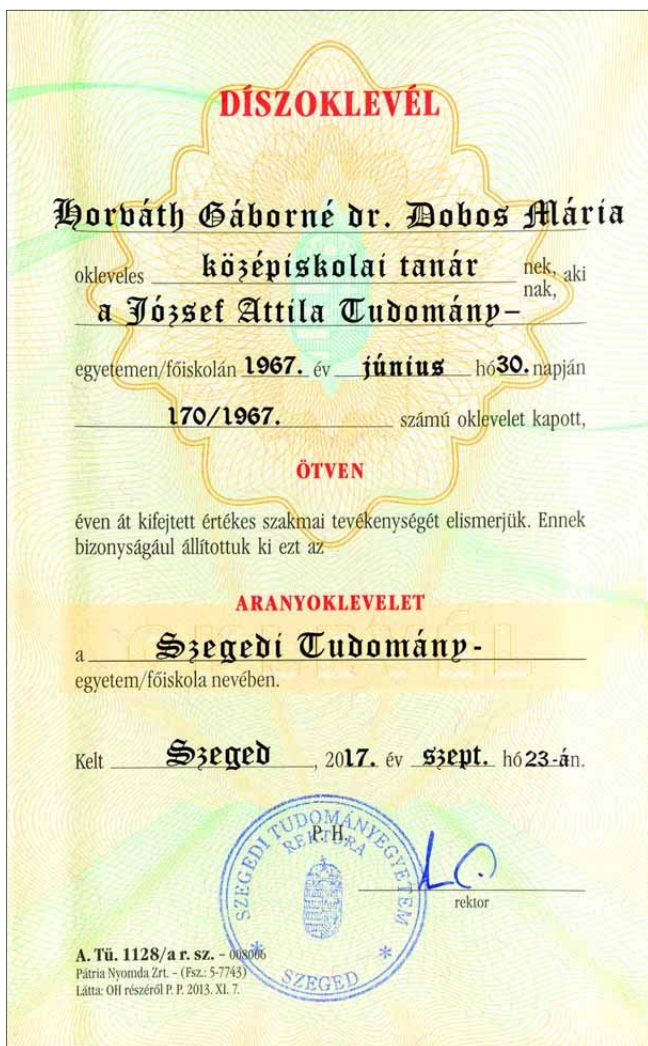
Köztéri alkotásai: Szántó Kovács János (mellszobor, 1964, Hódmezővásárhely); Fekvő szarvas (1966, Forráskút); Izsó Miklós (márvány mellszobor, 1968, Izsófalva); Fényi Gyula (kő mellszobor, 1970, Kalocsa); dr. Darnay Béla (plakett, 1970, Zirc); Mohácsi Jenő (dombormű, 1971, Mohács); Fiú hallal (1971, Jánoshalma); Jurinovits Miklós-emlékkő (1978, Bástya); Sellő (bronzszobor, 1982, Budapest, III. ker.); Gábor Móric-emléktábla (1989, Budapest, Százados úti Művésztelep); dr. Frantisek Radac (bronz dombormű, 1989, Bártfa); Batthyány Lajos (bronz mellszobor, 1993, Pápa); Szőnyi István (bronz dombormű, 1995, Budapest); Mathias Rex (samott relief, 1996, Budapest); II. világháború áldozatainak emlékműve (kő, bronz, 1997, Nemesvámos); dr. Rózsay (márvány, bronz emléktábla, 1997, Budapest); Apsaras (fa, 1997, Achenkirch); Magyar Millennium (bronz dombormű, 2000, Nemesvámos).

Forrás: Kortárs Magyar Művészeti Lexikon. Enciklopédia Kiadó, Budapest, 2001.

Eseménynaptár

Folyóiratunk szerkesztőjét, munkatársunkat, Horváth Gáborné dr. Dobos Máriát az esztergomi VJTK nyugdíjas főiskolai tanárát 2017. év szeptember 23-án, 50 éven át kifejtett szakmai, tudományos és irodalmi munkásságáért a Szege-di Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara magyar szakos Aranydiplomával tisztelte meg.

További alkotómunkájához jó egészséget kívánunk!

20 éve, 1997. december 30-án alakult meg Pilisvörösváron 11 alapító taggal a Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület (MBKKE), 2013-tól az EVID kiadója. Az MBKKE-nek jelenleg (2017. májusi adat) 210, nagyrészt magyarországi és környező országokbeli tagja van, kortárs művészeti kiállításokat, gyerekeknek nyári művészeti és irodalmi alkotótáborokat, felnőtteknek alkotóműhelyeket szervez, nemzetiségkutatás témában tudományos konferenciákat rendez, 2001 óta kiadja a *Muravidék* kulturális folyóiratot, szépirodalmi, művészeti és tudományos igényű köteteket jelentet meg.

Helischer József Városi Könyvtár (2500 Esztergom, Bánomi út 8.), 2018. január 8. (hétfő) 17.00. A Könyvtári beszélgetések következő vendége: ifj. Cseke László, a Szent György Lovagrend kancellárja. Beszélgetőpartnere: Bánhidya Vajk.

Helischer József Városi Könyvtár (2500 Esztergom, Bánomi út 8.), 2018. január 9. (kedd) 17.00. MBKKE: az *Esztergom és Vidéke Társadalmi és Kulturális Folyóirat 2017/4* számának bemutatója szerzők és szerkesztők részvételével. Kiemelt szerző: Bognár Géza aranyműves, illusztrátor. Köszöntőt mond Várady Eszter igazgató. Házigazda Filemon Béla főszerkesztő. Közreműködők: Bakai Ferenc, Kulcsár-Elek Csilla, Nagy Tímea és Wernke Bernát.

Móricz Zsigmond Városi Könyvtár (2890 Tata, Váralja u. 4. Tel.: 00-36-34-380 281), 2018. január 10. (szerda) 17.00. MBKKE: Virt László és Nagy Zoltán könyv-, illetve DVD-bemutatója a szerzők részvételével. Virt László *Magyar nevelés, népi gondolat* című, Karácsony Sándort, Kodály Zoltánt, Márton Áront és Németh Lászlót bemutató kötete, valamint Nagy Zoltán *A Hegy* című, Márton Áronnal foglalkozó DVD-je olyan magaslatra való feljutást tár elénk, amellyel perspektíva nyílik kijutni korunk szellemi válsághelyzetéből. (A következő napokban a bemutató bővített, 2 részes változatára kerül sor Esztergomban és Párkányban.)

Laskai Osvát Antikvárium (2500 Esztergom, IV. Béla király u. 6.) 2018. január 11. (csütörtök) 18.00, MBKKE: Virt László és Nagy Zoltán könyv-, illetve DVD-bemutatója a szerzők részvételével (I. rész)

Párkányi Városi Könyvtár (943 01 Párkány, Szent Imre tér 33.), 2018. január 12. (péntek) 17.30, MBKKE: Virt László és Nagy Zoltán könyv-, illetve DVD-bemutatója a szerzők részvételével (II. rész)

Bács-Kiskun Megyei Katona József Könyvtár (6000 Kecskemét, Piaristák tere 8. Tel.: 00-36-76-500 550) 2018. január 19. (péntek), 16.00, MBKKE: Orgoványi Anikó *Himnusz* kiállítása, megnyitja dr. Turai Gábor Kamil ny. főiskolai docens, népművelő, költő, újságíró.

Bod Péter Megyei Könyvtár (520008 Sepsiszentgyörgy, Gábor Áron u. 14.), 2018. február 24. (szombat), 11.00, MBKKE: író-olvasó találkozó Mayer Erzsébettel. Közreműködik Gyenge Tímea, a Plugor Sándor Művészeti Líceum drámatagozatának végzős diákja.

Unitárius Egyház Áldás Háza (527005 Nagyajta), 2018. február 24. (szombat), 14.30, MBKKE: író-olvasó találkozó Mayer Erzsébettel

(Összeállította Ruda Gábor)

Konyhakalendárium

Télvíz idején

Egészséges életmódunk eléréséhez gasztrotudósaink azt ajánlják, hogy télvíz idején azzal táplálkozzunk, ami saját környezetünkben megterem. Olyanokat együnk és vegyünk, amit kamrában, pincében, boltban a maguk nyers és friss valóságában bármikor megtalálunk. Újdonságokat, de régi ételeket is ezekből közlünk mai receptrotatunkban, jó étvágyat kívánva olvasóinknak.

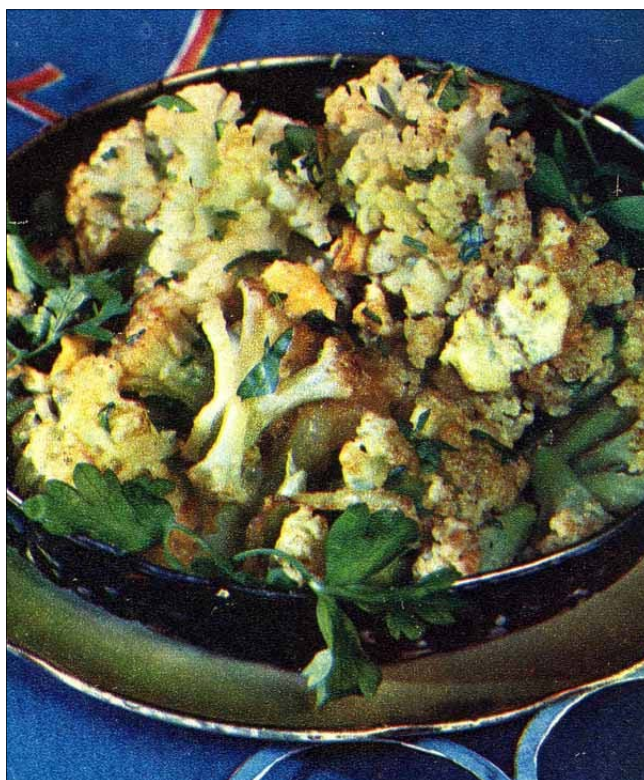
Karalábéleves. Hozzávalók: 1 kis fej vörshagyma, 2 evőkanál zsiradék (legjobb a baromfi-zsír), 40 dkg karalábé, só, ízlés szerint 1 kiskanál vegeta, 1,5 liter víz (vagy 1,5 liter húsleves lé), 1 púpos evőkanál rizs; a sűrítéshez 1 dl tejszín és 1 tojássárga keveréke, 1 evőkanál vagdalt petrezselyemzöld. A kockákra vágott hagymát és karalábét a zsiradékon kevés víz adogatásával megdinszteljük és feleresztjük. Amikor felforrt, beleszórjuk a rizst és készre főzzük. Tálaláskor belekeverjük a tojássárgás tejszínt, és megszórjuk a petrezselyemzölddel.

Kelfánkok. Finom és különleges vendégváró meleg előétel 6-8 személynek. 1 kg-nyi kelkáposztát negyedekbe vágunk és puhára pároljuk. Lecsurgatjuk, hűtjük és ledaráljuk. Hozzáadunk tejben áztatott, kinyomott és ledarált 2 db fehérkenyér szeletet vagy 2 zsemlét. 2 evőkanálnyi olvasztott vajon apróra vágott kis fej vörshagymát pirítunk, amelyre 1 mokkáskanálnyi kristálycukrot szórunk, elkeverjük és a masszába tesszük. Sóval-borssal ízesítjük, egy egész tojással és 2-3 evőkanál prézivel összeállítjuk a fánkmasszát. Lisztes kézzel kis fánkokat formálunk belőle, és zsírozott tepsibe rakjuk. Bőven megkenjük tejjel és megsütjük. Az utolsó 5 percben olvadó, reszelt sajttal megszórjuk, forrón tálaljuk.

Karfiolos rántottatál. Hozzávalók: fél kg karfiol, 1 nagy fej vörshagyma, 5 dkg vaj vagy 4 evőkanál olaj, 3 nagy tojás, nyers zöldlevelek (kaporzöld, petrezselyemzöld), só. A karfiolt egy darabban enyhén sózott vízben félpuhára főzzük. Langyosra hűtjük, lecsepegtetjük, és rózsáira szedjük. A vékonyra szeletelt hagymát a fele zsiradékon halvány rózsaszínűre pirítjuk. Ekkor adjuk hozzá a karfiolt és a többi zsiradékot. Fedő alatt, gyenge tűzön még 10 percre összepároljuk, ha kell, kicsit sózzuk. A tojásokat felforrasztjuk, beletesszük a zöldségleveleket, és ráöntjük a karfiolra. Csak addig hagyjuk a tűzön, ameddig a tojás még rezgős marad. Azonnal tálaljuk. Receptünk 2 személyre szól.

Desszertek. Öntött, gyors almatorta. Hozzávalók a tésztához: 1 evőkanál tejföl, 2 dl

liszt, 2 dl kristálycukor, 3 tojás, késhegynyi szóda-bikarbóna; 4 nagy alma, 5 dkg vaj. A tésztát mixerrel összedolgozzuk. Kisebb tepsiben vajat forrósítunk, amire a hámozott almaszeleteket egy sorban kirakjuk. Ráöntjük a tésztát, és középmeleg sütőben kb. 25 percig sütjük. A süteményt a tepsiben felkockázzuk, és lapátkanállal egyenesen a tányérokra rakjuk. Vaníliás porcukrot kínálunk hozzá. Vastag, húsos levelek utáni praktikus ebédsütemény. **Céklakompót.** Hozzávalók: 1 kg cékla, 25 dkg kristálycukor, fél citrom vékonyan lehámozott héja egy darabban, 5 szem szegfűszeg, 1 kis db fahéj, fél citrom leve. A céklát megmossuk, nyersen meghámozzuk, karalábéfűróval gömböcskéket formálunk belőle. Lábasba tesszük, lobogó forró vízzel leöntjük, hogy ellepje. Beletesszük a cukrot, a fűszereket. Lassú tűzön puhára főzzük, hűtjük. Belenyomjuk a citrom levét, és fedett üvegtálban a hűtőben tartjuk tálalásig. Sült húshoz kompótnak, vagy ebéd utáni desszertnek ajánljuk. **Erősítő itóka lábadozó felnőtteknek.** Hozzávalók: 1 dl vörösbor, 1 friss tojássárgája, 2 kocka szőlőcukor vagy 1 kiskanál méz, 1 citrom leve. Mindezt összemixeljük, és szobahőmérsékleten adjuk betegünknek evés előtt 1 órával. De ezt az itókát a vendégek is nagyon szeretik. **Napraforgómagos édesség.** Hozzávalók: 25 dkg kristálycukor, 1 dl víz, 15 dkg pirított, tört napraforgómag, 1 evőkanál étolaj. A cukrot és a vizet sűrűre főzzük, és lehűtjük. Beletesszük a napraforgómagot és az olajat, elkeverjük. Alufóliával kibélelt tálba öntjük, és lefödve hűtőben tartjuk. Fagylaltos kanállal adagoljuk.

A 2017/4 szám szerzői

A. Bak Péter festőművész, művészeti író, Lábatlan
Ambrus Margit háztartásbeli (Sepsiszentgyörgy,
1918 – †Esztergom, 2015)
Bánlaky Pál szociológus, Budapest
Bárdos István, dr., művelődéstörténész,
Esztergom
Bognár Géza aranyműves, illusztrátor, Esztergom
Egyedi Márta író, költő, műfordító, Torontálsziget
(Szerbia)
Filemon Béla főszerkesztő, Esztergom
Dr. Gönczöl Lászlóné ny. tanár, alapítványi elnök,
Győr
Hagymás István, dr., író, fotóművész, pszichiáter,
Lendva (Szlovénia)
Horváth Gáborné, dr., szerkesztő, Esztergom
Horváth Gergely, a Szép Kapu Irodalmi Színpad
tagja, Esztergom
Horváth Ödön költő, műfordító, Kismaros
Kádár Tamás történész, Budapest
Mayer Erzsébet bölcsész, egyetemi oktató, Budapest
Murczin Evelin egyetemi hallgató, Máriahalom
Ruda Gábor oktatáskutató, Pilisvörösvár
Szabó László fotóművész, Esztergom
Szabó Lászlóné pedagógus, EVID tudósító,
Esztergom
Sztrákos Eszter, dr., művészettörténész, Budapest
Szulényi Mária Valéria író, Párkány (Szlovákia)
Tőrös Péter, dr., ny. sebész főorvos, Esztergom
Wernke Bernát költő, Esztergom
Zágorec-Csuka Judit, dr., költő, író, műfordító,
irodalomtörténész, Lendva (Szlovénia)

Támogatók

A 2017. évi online lapszámok
a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával
valósultak meg www.nka.hu
Spori Print Vincze Kft. és magánszemélyek

Esztergom és Vidéke Társadalmi és Kulturális
Folyóirat; www.evid.hu

Kiadó: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület
2085 Pilisvörösvár, Szt. János u. 8.
E-mail: muravidek@freemail.hu
www.muravidek.eu, www.evid.hu

Felelős kiadó: Ruda Gábor
Főszerkesztő: Filemon Béla
Szerkesztők: Horváth Gáborné, Németh Gabriella,
Nagy Katalin (az eddigi lapszámokban Szűcs
Katalin néven), Tátyi Tibor

Korrektúra, szöveggondozás: Tátyi Tibor
A címlapon és a 30–31. oldalon Bognár Géza
„A” Tomasz című rajza, ill. illusztrációja látható
Grafikai tervezés és borítóterv: Németh Csongor
Nyomdai előkészítés: ANGRÁF Bt., Budapest
Nyomdai munkák: Spori Print Vincze Kft.,
Esztergom

Megjelenési gyakoriság: negyedévente
Példányszám: 100
Példányonkénti ár: 450 Ft (1,50 €)
Éves előfizetési díj: 1600 Ft (5,20 €)

HU ISSN 0864-7054 (nyomtatott)
HU ISSN 2416-1675 (online, PDF)

Bognár Géza: Lángosos András

